

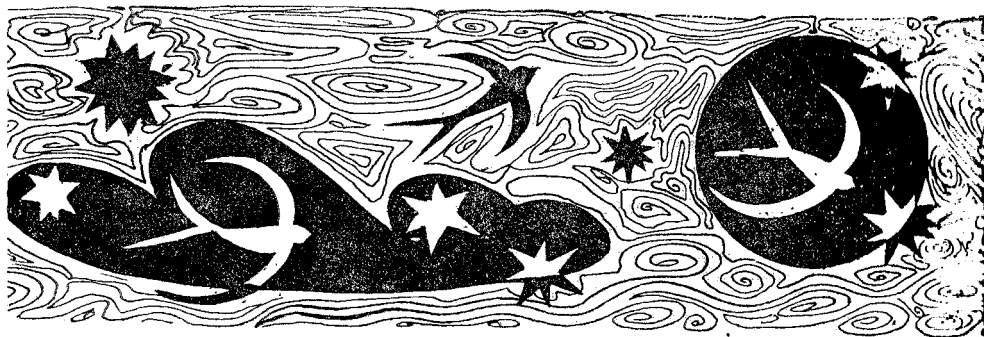
РЕДКОЛЛЕГИЯ:

Барот БОЙҚОБИЛОВ
Эркин ВОҲИДОВ
Одил ЁҚУБОВ
Латиф МАҲМУДОВ
Нормурод НАРЗУЛЛАЕВ
Абдулла ОРИПОВ
Туроб ТУЛА
Худойберди ТУХТАБОЕВ
Носир ФОЗИЛОВ
Ҳалима ХУДОЙБЕРДИЕВА
Иброҳим ҒАФУРОВ
Абдубоқи ҒУЛОМОВ (рассом)
Ойдин ҲОЖИЕВА
Ўткир ҲОШИМОВ

Е 70500—29
356(04)—81 67—81 472570000

© Издательство «Еш гвардия», 1981.

ШЕЪРЛАР, ҲИКОЯЛАР, ОЧЕРКЛАР,
БОЛАЛАР АДАБИЁТИ, САРГУЗАШТ ВА
ФАНТАСТИКА, АДАБИЙ-ТАНҚИДИЙ
МАҚОЛАЛАР, ЯНГИ ТАРЖИМАЛАР

ЁШЛАР

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети
«ЁШ ГВАРДИЯ» нашриёти

Тошкент — 1981

МУНДАРИЖА

НАСР ВА НАЗМ

- 5 ЭРКИН АЪЗАМОВ. ҚОР ВОСТАН ДОВОН. Ҳикоя.
12 КОМИЛ АВАЗ. Шеърлар.
14 ОРТИҚ ЖУРАЕВ. Шеърлар.
16 ИЛҲОМ ЙУЛДОШЕВ. Шеърлар.
17 БАҲОДИР МУРОДАЛИЕВ. ДАМИН ҚАССОВ. Ҳикоя.
25 МАРГАР МАРГАРЯН. Шеърлар.
28 УКТАМ МИРЗАЁРОВ. Шеърлар.
30 СУЛАЙМОН ОБЛОҚУЛОВ. ИРОДА. Ҳикоя.
35 КАРИМА ТОШМАНБЕТОВА. Шеърлар.
38 НАЗАР ШУКУР. Шеърлар.
41 АБДУРАЗЗОҚ ҚУШШАЕВ. ВАРРАК, СУРАТ. Ҳикоялар.

ТЕНГДОШЛАРИНГ ЖУРЪАТИ

- 43 МИРЗА КАРИМ. ОЛИС ЙУЛЛАР. Очерк.
БОЛАЛАР АДАБИЕТИ
49 АНВАР ОБИДЖОН. Шеърлар.
52 ОЛЛОБЕРГАН ПУЛАТОВ. Шеърлар.

САРГУЗАШТ ВА ФАНТАСТИКА

- 54 ОЗОД МУМИНОВ. ИТ. Фантастик Ҳикоя.

«ЕШЛИК» МУШОИРАСИ

- 58 РАҲИМА АБДУЛЛАЕВА, ЯҲЕ ВАҲОБОВ, АБДУЛЛА ЖАББОР, ЯХШИБОЙ ЖАББОРОВ, АБДУЛЛА ЖАЛИЛ, ИСОМИДДИН ЖУМАЕВ, НИЗОМИДДИН МАҲМУДОВ, НАСИБА ОЧИЛОВА, ОМОНОЙ РАБИМОВА, НОДИРА РАШИДОВА, ЖАМОЛ СИРОЖИДДИНОВ, БАҲРОМ УМИРОВ, БОҚИМИРЗА УМРЗОҚОВ, ТУРҒУН ШАРОПОВ.

АДАБИЙ УЙЛАР

- 65 ОЗОД ШАРАФИДДИНОВ. ЙУЛ БОШИДА.

ЯНГИ ТАРЖИМАЛАР

- 77 ЯШАР ҚОСИМОВ. ОЗАРБАЙЖОН НАВҚИРОН ШЕЪРИЯТИ. ВОҚИФ ЖАБРОИЛЗОДА, ДИЛСУЗ, ЭЛДОР БОХИШ, ОҒАМАЛИ СОДИҚ, ВОҚИФ БАХМАНЛИ, БУЮККИШИ ҲАЙДАРОВ, АҲМАД МАМЕДОВ.

УСТОЗЛАР ИЖОДХОНАСИДАН

- 84 НАИМ КАРИМОВ. ОИБЕК УГИТЛАРИ.

ЖАҲОН ПРОГРЕССИВ АДАБИЕТИДАН

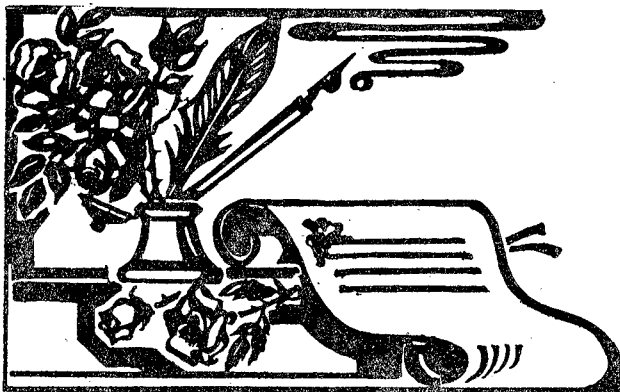
- 89 ХУАН РАМОН ХИМЕНЕС. Шеърлар.

«ЕШЛИК» ТАБАССУМИ

- 94 МУҲАММАД ОЧИЛОВ. ҚУИГА ЕМ БУЛГАН ҚУЗИВОЙ. Ҳикоя.
ҲАФИЗ ФАИЗИЕВ. СУНГГИ ЧОРА. БИР ГАПДАН ҚОЛМАНГ. Ҳикоялар.
ЭРКИН АЗАМАТОВ. АРАЗ. Шеър.

ҚУШИҚ — ҲАМРОҲИМИЗ

- 102 ОЛИМПИА. А. ҚОСИМОВ шеъри, А. БЕРЛИН музикаси.

НАСР ВА НАЗМ

Эркин АЪЗАМОВ

ҚОР БОСГАН ДОВОН

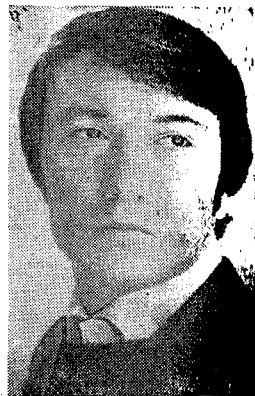
Уша дара йўлидаги ҳамроҳларимга мактуб

Малик, Нишон, ўша қаттиқ келган қиш эсларингдами? Қаттол дара йўли, олижаноб Сафаров...

Бугун мен уни «Тошкент» меҳмонхонаси олдида учратиб қолдим. Йўқ, учратишни кутмаган, ўйламаган эдим — тасодифан дуч келди. Ёнида ўзига ўхшаганроқ бир киши. Танимадим. Майдонда кезиб юришибди. Чамаси, кеча келишган. Келибоқ зарур ишларини битиришгану кечқурун ё «Тошболта ошиқ»қа (нечанчи марта?), ёки бирон бир (тўйларда эшитавериб зерикмаган) хушовоз хонанданинг концертига кириб мириқишган. Бугун эса у ёқ-бу ёқни айланишган, албатта ЦУМ, ГУМлардан совға-салом олишган, ресторанда ўтириб «бир хумордан чиқишган». Мана, энди майин кекириб пойтахт манзараларини кўздан кечиришмоқда. (Ахир, қишлоққа қайтганинда сафар таассуротига қизиққан биров-ярим «Ҳа-а, бу Тошкентлар қалай экан?», дея сўраб-нетиб қолса, мум тишлаб туролмайсан-ку! «Э, сўраманг, биродар. Эркагу аёлини ажратиб бўлмайди донг. Қизлар ҳам шим кийиб қолибди, барининг сочи қирқилган. Қиёмат. Лекин бу метро дегани зўр экан, «лиммаёғи мрамар-а!») Ҳозир театр майдонига ўтишди: антиқа фаввора теварагини ҳам бир айланишсинди... Худди шу пайт учрашиб қолдик.

— Э, э, жиян,— деди Сафаров қучоқлашмоқчидек кулларини икки ёнга ёзиб.

Саломлашган, ҳол-аҳвол сўрашган бўлдик: «Қайси шўлом учирди?» «Хизматчилик, жиян. Шаҳрингизда меҳмонмиз».

Тахминим тўғри чиқди: кеча келишган экан, «Худо хоҳласа, бугун оқшом поезд-ни кўзлаб турибмиз».

— Узимизнинг укалардан,— дея Сафаров мени шеригига таништира кетди.— Шу ерда, Тошкентда ишлади. Идораси — ҳув анови баланд бинода. Кўряпсизми, тепасида соати ҳам бор? Шундайми? (Гапини менга тасдиқлатиб олди.) Булар тў-ўрт-бешта бўлиб бу ёқдан боришарди. Қишнинг кунни денг, совуқ, изгириин. Эгниларида чармга ўхшаган юпқагина ҳалиги, нима дейди, куртками, истансада диқиллабгина ер тепиб туришади. Устудент-да. Раҳиминг келади. «Мининглар мошинага», дейман. Экспедитор эдик, тагимизда мошина, истансадан тахта, шифер, кўмир ташийдиган вақтларимиз. Шуйтиб денг, тў-ўрт-бештасини мошинага ўтқазиб қишлоққа олиб қай-таман. Йўл бўйи ашулани ванг қўйиб кетишади. Устудент-да. Мана, энди қаранг — қандай одам бўлиб кетишди! Тошкентдай жойда ишлаш осонми? Фахрланамиз-да булар билан, фахрланамиз. Нима дедингиз?

— Шундай, шундай,— дея шериги ҳам унга қўшилиб мен билан фахрланди.

— Қани, бундай бир чойлашайлик бўлмаса,— деди Сафаров ресторан томон ишора қилиб.

Мен ҳам ўз навбатимда уларни уйга таклиф этган киши бўлдим.

— Айтдим-ку, бугун оқшом поездга чиқмоқчимиз,— деди Сафаров афсуслан-гандек.— Лекин янаги қатла йўлимиз тушса, сизникида албатта бир меҳмон бўлиши-миз бор, ҳа, ҳисобга олиб қўйинг, жиян. Эҳтиётдан адресингизни ёзиб беринг. Тош-кент бизга Маккадай гап, мана шундай келиб-келиб турамин.

Биз у билан шунчаки таниш ҳамқишлоқлар каби жўнгина ажралишимиз, мен ундан қишлоқдагиларга салом айтишини сўраб, у эса навбатдаги келганида албатта меҳмон бўлаётганини таъкидлаб одатдагидек хайрлашимиз, бирпасдан кейин мен уни шаҳар одамига хос парижонхотирлик ичида унутишим, бутунлай унутишим, яна ўзимнинг бош-адоқсиз ташвишларимга шўнғиб кетишим мумкин эди. Шундай бўл-гани тузук эди, аммо хўшлалар чоғимиз у ишни бузда — дабдурустан сўраб қолди:

— Хў-ў Дурдара эсингиздами, жиян? Бўрон чатоқ!..

Дурдара! Ляънати Дурдара! Эсингдами, Малик! Эсингдами, Нишон?

Дурдара, ду-ур дара — чек-адоқсиз олис дара...

Эгнимизда енгил нимча-куртка (пальто бизга ярашмайди: қўпол, узун), бош-яланг (теплак оғирлик қиладиган маҳаллар-да!), оёқларимизда ёзлик бошмоқ (қиш-лигига пул қайда?), учовлон — Малик, Нишон ва мен янги йил байрамини уйда, ота-оналаримиз бағрида ўтказиш учун қишлоққа жўнадик. Уйда бизни безатилган арча эмас, қорбобо эмас, сирли совға-саломлар ҳам эмас — иссиқина сандал, атай асраб қўйилган кузги узумлар, олма, беҳи, уларнинг хонани тўкинлик гаштига тўлдирган аквойи ҳиди, оналаримиз, укаларимизнинг кадрдон кучоғи, меҳри кутарди.

Аммо поезддан тушгач, бизни совуқ станция, чиллада мастикқан бўри мисол хунук увиллаб оёқдан чаладиган бўрон, юзларга захарли игнадек санчиладиган дай-ди изгириин қарши олди. Писанд қилмадик: ёш эдик, соғлом эдик. Совқотардиг-у, яқин, жуда яқин жойда — ҳув анови кулранг туман пардасида осмонга ўрлаб, осмон-га қўшилиб ғира-шира кўзга чалинаётган доvon ортида, адирлар қўйнига яширинган бир қишлоқ борлигини, унда ўйимиз, иссиқ-иссиқ уйлариимиз борлигини, омад йўли-мизни берса, ҳадемай у ерга етиб олишимизни ўйлаб, баданларимизга илиқлик югургандек бўларди. Яқин, жуда яқин. Девдек хўмрайиб турган анови доvonдан эсон-омон ўтсак — уйга етганимиз.

Бамисоли нуқул совуқ, баднамо темиру кўрғошиндан қўйилиб, рутубат макон қилган қафасдек тор, нимқоронғи станция биносидан навбатма-навбат чиқиб, кафти-миз — қулоқларимизга қопқоқ, югуришга шайланаётган одамга ўхшаб турган жойи-мизда депсинганча йўловчи машинани пойлай бошладик.

Омадимиз чоғганими, кўп кутишга тўғри келмади. Пойлоқчиликка чиққан Нишон ўша заҳоти югуриб кирди:

— Машина!

Рўпарада темир йўлдан нарида саф тортган, теварак-атрофи — эгаларини кутиб, қор кўрпаси остида мудраб, зеркиб ётган ёғочу кўмир уюмларига тўла пастак-пастак тахта омборлар биқинида тўринган юк машинаси ғилдирақларидаги занжирларни шалдиратиб келиб ёнгинамизда тўхтади. Кабина ойнасини тушириб, бошида саватдек

телпак, пўстини ёқаларини кўтариб олган, юзи шишинқираганнамо бир киши бўйинини чўзди:

— Ҳа, жиянлар, йўл бўлсин?

— Боғболога!— дея учаламиз баравар жавоб қайтардик.

— Э, ўзимизнинг болалар-ку! Кимнинг ули бўласизлар?

— Салим тегирмончининг,— деди Нишон чийиллаб.

— Қаҳдор дарознинг укасиман, электрстанциядаги,— деди Малик истар-истамас пўнғиллаб.

— Абраевнинг,— дедим мен охирида, нимагадир умидворлик билан.

— Э-э, шундай денглар? Буни қаранг.— Саватдек телпак ёнига— шофёрга ўгирилди.

— Сафаров,— деди Нишон пичирлаб.— Ҳамсоямиз. Уйи сал нарироқда-ю, бери бир ҳамсоя-да.

Кабина ичидаги гап эшитилиб турарди.

— Девонамисиз ўзи, Норбой ака? Кунни қаранг, бўлмайди-е!— дерди шофёр ўжар оҳангда.— Ана, довонни қор босиб ётибди. Ундан юраман деганнинг юраги отники бўлиши керак. Худо кўрсатмасин, Дурдаранинг йўлини ўзингиз биласиз, боргунча...

Кабинанинг нариги эшиги очилди, кулоқчинли, қора чопонга ўранган шофёр тушиб, олдимизга келди.

— Укалар, хафа бўлмасизлар,— деди у Нишоннинг елкасига қўлини қўйиб,— юкимиз оғир, довондан юролмаемиз. Кўряписизлар, мошинанинг усти очик. Кийимларинг ҳам... Яхшиси, мен сизларни амманнига олиб бориб қўйсам. Уйи шу ерда, яқин. Бу кеча мазза қилиб турунгни уриб ётсаларинг-да, эртага худо пошшо, кун очилиб, қулайроқ бирон мошина бўлса... Майлими?

Биз мўлтираб Сафаровга тикилдик.

— У Чўлли, қўй шу гапни, буёқча чиқ!— деди Сафаров амирона оҳангда. Сўнг бизга кўз қисиб, машинага имо қилди:— Мининглар, болалар. Икки соат нима деган гап? Ҳаш-паш дегунча етамиз. Совуқ еб қўярмиди? Бўзбола, устудент. Амманнигида нима бор? Бугун празник, уйларига бориши керак. Шундайми, жиянлар, а?

Яшанг, Сафаров амаки!

Бизга худди шу гап керак эди. Лип этиб учаламиз ҳам машинага чиқиб олдик. Машина Сафаровники, унга аммасининг уйини баҳона қилиб, ортиқча даҳмазадан қутулмоқчи бўлаётган анови кўрқоқ шофёр эмас, тушунган одам Сафаров хўжайин. Хўжайиннинг гапи гап!

«Этаги» туширилиб, бўғзигача терак бўйи келадиган узун-узун тахталар ортилган машина ҳайдовчисига қўшилиб оғрингандек, истар-истамас жойидан кўзгалди. Йўловчи машинага интизорлигимиз совуқ хўмрайиб турган қизғиш станция биноси, туман ичига шўнғиб кетган темир йўлу теварак-атрофи ивирсиб ётган тахта омборлар билан бирга ортда қолди. Машина ҳадемай баҳайбат довонга, йўқ, бамисоли осмонга ўрлаб кетган илон изини четлаб ўтиб («Ундан юраман деганнинг юраги отники бўлиши керак!»), оддий одам юраги билан юришга ўнғай, тепасида қоялар ваҳимали қаққайиб, аждаҳодек оғзини очиб турган дара йўлига бурилди. Қояларнинг хира кўлжасидан бошқа нарсани кўриб бўлмайди — ҳаммаёқ туман. Чироқларини ёққан машина пай-насланганча, тоқатни тоқ қилгудек имиллаб бормоқда. Гўё туман ичида силкиниб, туман беланчагида тебраниб тургандекмиз. Қиялик ёки дунгликка кўгарилганда худди туман қўйнига синғиб, туманга қоришиб кетгандек бўламиз. Дара бўйлаб аяланим, йўқ, аждаҳо наъра тортаётгандек туюлади. Аждаҳо бизни домига чорламоқда, шўмоқда...

— Довондан кетсак зўр бўларди-да,— деди Нишон кулоқларини кафтлари билан ишқаркан.— Бирпасда етардик.

— Улгинг келган эмасми ишқилиб?— деди Малик.

— Улмоқ ё қолмоқ-да, жўра, бу нима азоб?

— Шошмай тур энди, уйга борганда ўласан. Давай, ашула айтамыз.

— Ашулангга бало борми шу пайтда?— дея луқма ташладим мен.— Совуқда умман деб кетяпсан-у!

Улар менинг гапимга парво қилишмади, бошлашди:

— Қарғалар-р-р учса-а-а қарайли-и-ик...

— Қўшилсанг-чи,— деди тишлари такиллаётган Нишон менга.— Исигандек бўламан, худо урсин. Совуқ эсингдан чиқади-да. Қани, ҳа! Қарғалар-р-р...

Мен эса лабимни қимирлатишга ҳам қўрқардим, совуқ киради. Йўқ улар ҳам сал ўтмай «исиниб бўлишди»— бас қилишди. Бири қулоғини, бири бурнини ишқашга тушди.

Машина секинлагандек бўлиб, Сафаровнинг овози эшитилди:

— Ҳа, жиянлар, нега жимиб қолдиларинг?— деди у кабинадан ҳовур пурқаб.— Баланд-баланд айтингларда ашулани, биз ҳам эштайлик!

— Етиб қолдикми, амаки?— деб сўради Нишон чийиллаб.

— Етамиз, етамиз, Даранинг оғзига оз қолди.

Даранинг оғзига етгунча... бурнимиз, қулоқларимиз ишдан чиқди, улар ҳақида қайғурмай қўйдик— йўқ ҳисоби бўлиб қолди. Оёқларимизга ёпишдик. Лекин оёқлар на бундай илганга ўхшар, на бирдан музлаб, бизни тинч қўяр эди. Лавнати бошмоқ, ичига худди Айсберг музидан бир бўлак жойлангандек! Нишон бўйнидаги шарфни ечиб оёғига ўради. Малик билан мен ҳам шундай қилдик. Аммо қулоқ-бурун бошқаю оёқ бошқа, улар ҳар хил этдан яралган экан.

Бир вақт Нишон пиқ-пиқ қила бошлади.

— Э-ҳа, Гамлетим, ўйлай-ўйлай охири ўлмоққа жазм этдиларми?— деди Малик. Ичимизда дадилроғимиз ҳам, шўхроғимиз ҳам шу эди.— Тентак бўлиб қолди бу,— деди кейин менга қараб ва жиддий уқтирди:— Совуқ ёмон-да, одамни мана шундай тентак қилиб қўяди. Сен ҳам эҳтиёт бўл!

— Йиғлаяпман,— деди Нишон қалт-қалт учиб, эшитилар-эшитилмас.— Пича исиганга ўхшайман. Сизлар ҳам йиғланглар.

— Ана, айтмадимми!— деди Малик яна кулгига олиб.— Соғ одам шу ҳавода исидим, дейдими?

Бироқ кўп ўтмай Малик иккаламиз ҳам «тентак бўлиб қолдик»— бошқа илож йўқ эди. Чиндан ҳам, одам сал енгил тортгангами, исигангами ўхшади. Тошбақа сингари бўйнимизни ичимизга тортган кўйи ғужанак бўлиб, увиллаганча бир-биримизнинг пинжимизга тикиламиз. Раҳми келдим, Малик Нишоннинг оёғини бағрига олди, мен оёғимни аста Нишон томон узатдим...

Биз ҳозир «аждаҳонинг қоқ «ошқозони»да эдик. Ҳали анча юришимиз керак, анча, Бояғи ҳазил-мутоибаю «ашула», «йиғи»— ҳеч бири қор қилмай қолди. Энди бамисоли ортиқ сезги-ҳисдан маҳрум, жонсиз учта гавда, уч жасад «аждаҳо ошқозонида» қалқиб-қалқиб шунчаки сузиб юрибди, холос. Фақат бу жасадларнинг ичида биттадан чироқ милтиллайди: «Ахир уйга боряпмиз-ку, уйимизга! Ахир етармиз-ку! Уйимиз иссиқ, печка бор, сандал бор, олма, узум, беҳи...»

Яна нимасини айтай, Малик? Яна нима қолди, Нишон? Оёқ-қўлимиз сал илиб, жон киргандек тагин «ашула» бошлаганимизини, тагин «йиғи»га тушганимизини ёки «жасад»га айланганимизини? Қайбирини айтай, қайбирини эслай? Йўқ, бўлди! Уша тиш оғриқдек азобли йўлни эсласам, ҳозир ҳам баданимда ваража туради, «жасад»га айлангандек бўламан...

Бир вақт машина тўхтади, ғўнғир-ғўнғир овозлар эшитилди. Карахт, бемажол гавдаларимизни кўтариб қарадик.

Ура! «Аждаҳонинг қорни»— дарадан чиқибмиз! Ана, кўкиш ғубор ичида икки адир оралиғидаги сойликда жойлашган беш-ўн хонадонли Авжин овули! Ундан нар-ёғи — ярим соатлик йўл. Ура!

Машинамиз сойликка энган жойда тўхтаб турарди. У қармоққа ўхшаган, камон мисол узун хода билан тўсилган; йўл четида омонатгина тахта ҳужра. Шлагбаум! Эғнида эски чакмон, тўши очик, юз-кўзини соқол босган бир киши кабина олдида Сафаров билан мунозара қилмоқда.

— Мени таниясизми ўзи, Бўрон ака?— деди Сафаров бўғилиб.

— Менга бундай сиёсат қилманг, хўпми! Мен сизни танимайман!— дерди киши жангарилик билан.— Айтдим-ку, мумкин эмас!

— Эби, бу одамга бир бало бўлганми ўзи? Ҳар куни ўтиб-қайтиб юрган йўлимиз бўлса...

— Бугун ўтмайсиз-да. Бугун — калантир!

— Ахир эрталаб кетаётганимизда ҳеч гап йўқ эди-ку? Қорангизни ҳам кўрмадик? Қачондан бошлаб...

— Ҳозирдан бошлаб — калантир! Тушдан кейин шундай буйруқ бўлди. Юқоридан!

— Қўйинг, Бўрон ака, ўзимизнинг одамсиз,— дея Сафаров кабина эшигини

очиб оёғини туширди, муроса қилишга уринди:— Анов таёғингизни кўтариш энди, йўлдан қолдирманг одамни буйтиб. Тепада юк бор, кўряпсиз.

— Ановилар-чи? Улар ҳам юкми?

— Улар...— Сафаров биз томон ўгирилди,— ўзимизнинг болалар, устудентлар.

— Айтинг, тушсин.

— Э-э, қўйинг-да шу гапни, Бўрон ака! Тошкентдай жойдан празник қилиб келишяпти, уйларига бориши керак.

— Уйига шундай кўкариб борадими? Уни қаранг, соб бўпти-ку бари! Йўқ, тушди, гап тамом! Калантир!

— Э, карантинламай кетинг,— деди Сафаров аччиқланиб.— Тахта-махта кирлик бўлса, бундай айлантириб ўтирмай...

— Калантир деяпман, мусулмон, тахта эмас!

— У бобо, мана бу Абраевнинг ўғли бўлади,— деди Малик мени кўрсатиб.

— Э, менга десанг худонинг ули бўлмайсанми, тушасан!

— Ҳа, булар тушса, бизни қўйиб юборасизми, ахир?— деди Сафаров иложини топгандек.

— Тушсин қани.

Меҳрибон Сафаров қўлларини икки ёнга ёзганча бизларга қараб ночорона илжайди:

— Жиянлар, ўзларинг кўриб турибсизлар, бу одамга худо бас келмаса...

Машинадан биринчи бўлиб Нишон тушди. Тушди-ю, жойидан туролмай ўтириб қолди.

— Ҳа?— деди Малик унга энгашиб.

— Оёғим...— Нишоннинг афти аянчли бужмайди.

— Булар энди нима қилади?— деди Сафаров.

— Ишингиз бўлмасин, сиз кетаверинг,— деди киши тўсиқни кўтариб машинага йўл очаркан.

— Айтгандай, қачондан бери бу карантинчиликча ўддилар? Илгари чорвада эдилар шекилли? Ё буниси тинчроқ, сердаромадроқ эканми?— Сафаров киноя билан уни бир ачитмоқчи бўлди.

— Бу йўлдан сизга ўхшаганлар ўтадиган бўлса, мен доим шу ердман.

— Зўрсиз, зўрсиз,— деди Сафаров гапга эътибор бермай ва кабина эшигини ёпаркан, биздан узр сўраган бўлди:— Хафа бўлмайсизлар энди, жиянлар.

Машина ғубор ичида кўринмай кетгач, ёнимиздаги киши «Ноинсоф!», деб тўнгиллади ва бизга ўгирилди:

— Юринглар.

У қияликка қараб йўл бошлади. Малик икковимиз Нишонни икки ёнидан олиб индамайгина унга эргашдик.

У бизни қаяққа олиб бормоқчи? Нега йўлдан қолдирди? Мақсади нима? Лаънати «Калантир»!

Олдимизда ҳўққидек бўлиб чурқ этмай кетаётган бу одам, унинг ярғоқ телпаги, эски чакмони, пайтаваси чувалиб бораётган қўпол этиги кўзимизга балодек кўринарди. Лекин шу тобда кўлимиздан нима келади, иложимиз қанча?

«Калантир» бизни овул четидаги, гирди тош билан ўралган қўрага олиб борди ва пешайвонсиз иморатнинг чап ёғидаги кичик бир хонага бошлаб кирди-да, ўзи чиқиб кетди, шу бўйи бошқа кўринмади. Хил ётиб, бошига қалин рўмол ўраган, қора духоба камзулли новча бир аёл кириб:

— Яхши юрибсизларми, йигитлар? Совқотибсизлар-да?— деди ва пойгакдаги печкага лангиллатиб ўт ёқди. Кейин дастурхон ёзиб, нон-чой, бир товоқда қовурдоқ келтириб қўйди, бошимизда туриб бир лаҳза бизга разм солди-да:— Еб-ичиб ўтиринглар-а, айланайлар,— дея хонадан чиқди.

Қовурдоқни паққос туширдигу ўзимизни оғир, лоҳас сеза бошладик. Хона хийла исиб қолган эди. Баданларимиз бўшашиб, яйраб қуроқи яқандозларга чўзилганча лўлаболишларга ёнбошладик. Совқотиб чарчаган эканимизми, иссиқ элитибдимми, кўзимиз илинибди, тарракдек қотиб қолибмиз. Туш кўрган бўлсак, учаламизнинг ҳам тушимизга лаънати Дурдара эмас, уйимиз, иссиққина уйларимиз, сандал, олма, узум, беҳилар, укаларимиз, оналаримиз киргандир...

Тошкентдек жойдан атай йўлга чиқиб, манзилимизга бир қадам қолганда бировнинг уйига мажбуран кўниб, янги йил байрамини уйкуда, ана шундай тушлар билан «кутиб олдик».

Янги йилнинг биринчи тонги уйғониб кўзимни очсам, остонада кечаги аёл турибди.

— Сизларга машина юборибдилар...

Шоша-пиша шерикларимни уйғотдим. Кўзларимизни ишқай-ишқай хонадан чиқарканмиз, дастурхонда қўл урилмаган бир товоқ ошни кўрдик. Кечаги!

Ташқарида бизни биқинига «Ветеринария» деб ёзилган мошранг енгил машина кутиб турарди. Аёлга на «рахмат», на «хайр» дейишни унутиб, машинага ўтирдик.

Шофёр асли шу овуллик, очикқина, сўзамол йигит экан, ўзи гап бошлаб қолди:

— Кеча кечалаб келган эдим. Байрамда бобой-момойни йўқлаб қўйиш керак-да.

Узим совхозда тураман. Сизларнинг бу ерда эканликларингни билганимда кечаёқ олиб бориб кўярдим. Эрталаб Бўрон чатоқ айтди, «Уйда меҳмон болалар бор эди. Ташкентдан келишаётган экан», деди. Саҳарлаб уйга борибди.

— Ўзи қаерда?— дедим мен.

— Ҳозирми? Молнинг бошида, кўрада бўлса керак-да.

— Шлагбаумда эмасми?

— Шлагбаумда нима бор унга?— деди йигит кулиб.— Чўпон-ку, чўпонлигини қилади-да. Ҳозир молларнинг аҳволи чатоқ.

— Касал тарқаганми? Карантин, дейишаётувди?— деб қизиқсинди Малик.

— Карантин-парантин-ку эмас, совуқ. Совуқда молни асраш, қишловдан тўқис чиқариш осонми, ошна!

— Кеча бизни карантин, деб йўлдан олиб қолди-ку?

— Ким? Бўрон чатоқми?

Малик бўлган гапни айтиб берган эди, шофёр қийқириб кулди:

— Оббо, Бўрон чатоқ-эй, сизларни тоза боллабди-ку. Карантин дейилса, биз биринчи билмасмидик? У нима қилиб юрган экан шлагбаумда? Карантин бўлганда ҳам одам ўтказилаверади-ку? Айтмадиларингми? Чатоқлигига борибди-да. Сизларни бир меҳмон қилгиси келганми? Қиёмат одам. Феълига тушуниш қийин. Урлиги тўтса, айтганини қилдирмай қўймайди. Арзумаган бир гапнинг устидан туғишган ўқаси билан неча йилдан бери гаплашмайди. Лекин ўзи зўр чўпон, яхши одам. Оббо, Бўрон чатоқ-эй, сизларни роса боллабди-да.

— Уккағар «Калантир»! Шунча жойдан келиб, байрамни уйда ўтказолмадик-а!— деди Малик.

Учаламиз ҳам «Калантир»ни — Бўрон чатоқни созлаб сўкиб олдик.

Эртаси куни отам кўчадан қайтиб:

— Сафаровнинг машинасида келган экансизлар-да?— деб қолди.— Боя чойхонада кўрдим. «Қарасам, станцияда диқиллабгина туришибди, ола келдим», деди.— Кейин уни таърифлаб роса мақтади. Балки бизни олиб келганига ишонгани учундир.

Мен унга бўлган гапни, бир кун йўлда тунаб қолганимизни айтмадим. Бўрон чатоқ ҳақида ҳам гапирмадим. Индамай кўя қолдим.

Сен ҳам бунга ҳеч кимга айтмагандирсан, Нишон? Сен ҳам, Малик? Дарвоқе, нимасини айтардик, нима деб айтардик? Утиб кетган гап бўлса. Қиш куни дарада икки соат юрган бўлсак юрибмиз-да. Айтишга арзигулик нимаси бор бунинг? Тўғри, совқотдик, жуда совқотдик, лекин ҳаммаси ўтди-кетди. Сизлар ҳатто унутиб ҳам юборгандирсизлар бунга? Шунчаки бир эсдалик, хотира-да. Кулиб эсласа ҳам бўлади. Дурдара энди ўзгарган, янги йўл очилган — ҳозир атиги бир соатлик йўл. Энди ундан юрганда ҳеч ким совқотмайди.

Аммо ёмғирда баъзан менинг белим оғриб қолади. Жуда қаттиқ оғрийди, Нишон. Жуда қаттиқ, Малик. Сизларнинг-чи, сизларнинг қаерларинг оғрийди? Нимаданлигини билмайсизларми?

Ахир, ўшанда кабинага яна бир киши сиғарди-ку? Нишон, у ерга сен кирсанг, биз хафа бўлмасдик: ичимизда ёшроғимиз, заифроғимиз эдинг. Сен бўлсанг ҳам чакки ўйламасдик, Малик: инсофлисан, жойингни дарров бирортамизга берардинг. Сафаров ёнига мени чақирганида ҳам сизларнинг кўнгилларингга келмасди: фирромлик қилмаслигимга ишонардиларинг. Нега у ҳеч биримизни ёнига олмади? Ахир, унинг эғнида қалин пўстини бор эди, бошида саватдан телпаги. Яхши одам эди. Бизни машинага ўзи чиқарди. Биз «Сафаров яхшилик қияпти, олижаноб одам», деб ўйладик, ишондик. У нега бизга яхшилик қилган, биласизларми?

Бугун мен уни «Ташкент» меҳмонхонаси олдида учратиб қолдим. Йўқ, учратишни сира кутмаган, ўйламаган эдим — тасодифан дуч келди. Бугун у менга яна

ўша лаънати дарани, бизга қилган яхшилигини эслатди. Шунда менинг ёдимга бошқа бир воқеа тушди.

Институтга кириш имтиҳонларидан бири пайтида тишим қаттиқ оғриб қолди. Бир азобда имтиҳонга кириб чиқдим у яхши баҳо олганимдан суюниб, жағимни ушлаш ҳам хаёлимда йўқ, кўчада кетаётсам, кимдир «Хў, йигитча!», деб чақириб қолди. Қарасам — бири бирига ярашган ёшгина келин-куёв. Иккаласининг ҳам қўлида мутқаймоқ, менга қараб жилмайиб туришибди. «Имтиҳон топширдингизми? Неча балл олдингиз?», дейди йигит. «Тўрт», дедим ҳайрон бўлиб. «Яшанг, мана сизга мукофот! — У қўлидаги қоғози очилмаган музқаймоқни менга тутқазди. — Олинг, олинг, тортиб манг. Беш олганингизда бошқа нарса совға қилардик, а?» — шундай деб у келинчакка юзланди. Музқаймоқ ялаётган келинчак жилмайганча бош ирғади. «Иккита олган эдик. Мана, биттасини опангиз еяпти, буниси — сизга. Ўзимники эди, сизни кўриб, сизга бергим келди. Имтиҳондан яхши ўтганингиз учун. Қани, олинг». Улар менга шундай очиқ чеҳра, самимият билан боқиб туришардики, музқаймоқни олмай иложим қолмади. Олдим у тиш оғригимни ҳам унутиб ея бошладим ва, таажжуб, оғриқ таққа тўхтади.

Ким билсин, балки ўшанда йигит музқаймоқни жуфт қилиб олишга олган-у, келин егиси келмай қолгандир, балки унинг ҳам тиши оғриб турган-у, ташлаб юборишга кўнгли бўлмай, мени кўриб шунчаки манзират қилгандир? Ким билсин. Лекин мана, орадан шунча йил ўтганига қарамай, гоҳида ўша келин-куёвни қўмсаб қоламан, қидираман. Уларни ҳамон ўшандай бири бирига ярашган ёшгина келин-куёв ҳолида кўргим келади...

Бизга яхшилиқ қилмоқчи бўлган олижаноб Сафаров...

Кўзимизга балодек кўриниб, нафратимизни кўзгаган Бўрон чатоқ...

Менга музқаймоқ ҳадя этган ўша келин-куёв...

Малик, Нишон, бугун ҳам мен баъзи-баъзида яна ўша лаънати Дурдарага тушиб қолгандек бўламан ва ўзимга таскин бераман, овутаман: «Мана, ҳозир уйга етаман, иссиққина уйимга. У ерда...» Шунда беихтиёр олижаноб Сафаров эсимга тушади. Бўрон чатоқни эса негадир эсламайман. Сизлар эслайсизларми уни? Ким эди у? Қанақа одам эди? Нега у бизни йўлдан олиб қолган эди, Малик, биласанми? Сени, Нишон, ўша лаънати дара йўлидаги ҳимоясиз ҳамроҳим?..

Комил АВАЗ

ТУЛҚИН

Ненидир излайман денгиз бўйдан,
Илиқ бир ҳис билан келаман ҳар тонг,
Ҳеч нима ўзгармас,
Шағал, тошу қум,
Ушандай ётар мен ўлтирган харсанг.
Яна ўлтираман
Узоқ, жим, маънос
Тўлқин келишию кетишин қараб.
Дарвоқе,
Тўлқинки — каттами-кичик,
Бир марта келаркан қирғоққа...

А Ж И Б С И Р

Денгизга энгашдим
Болға ургандай:
Дук, дук, дук...
Во ажаб!
Бир сирни билдим:
Бировнинг дардига қулоқ тутганда
Шунча дук-дукларкан
Сокин юрагим.

Денгиз юрагига қулоқ қўяман:
Дук, дук, дук...
Юзи эса тинч.
Ҳайрон қоламан...

КУЛДА

Юлдузлар тўкилмайди.

Р. Отаев.

Дўстлар ўлтирибмиз жим, сувга қараб,
Чайқалар кўл узра биз минган қайиқ.
Қалбларга сокинлик, тароват тараб,
Жимирлаб ётибди кўли Янгошиқ.

Ялакат мағиздай Ойнинг нуридан
Минг балиқ тангадай товланади сув.
Қирғоқда ўчоққа ёқилган гулхан
Туннинг тунд юзига солгандай қутқу.

Неъмат аста сўзлар жимликни бузиб,
— Рўзмат, юлдуз сўнди қолдириб оқ из.
Самога тикилдик, бўр чизиқ янглиғ
Осмон саҳфасидан учар бир юлдуз.

Хивада туғилган. 1963 йилда Тошкент тўқима-чилик институтини битирган. Касби — пахта тозалаш саноати инженери.

Шоърлари область ва республика матбуотида эълон қилиниб туради.

Тўртовлон яна жим қолдик тикилиб,
Коинотни бўйлар яна хаёлот.
Фикрлар чалғишиб кетар титилиб,
Қалбимни қамрайди ўзга бир ҳолат...

Юлдуз сўнди.
Қандай юлдуз эди у?
Балки ёрқин эди,
Балки нури кам.
Аммо туғилгандан сўнгунча мангу
Юлдуз юлдуз эди қандай бўлса ҳам.

Одам-чи?
Туғилди, яшади, гоҳо
Қилмишига унинг тақилди кўп ном:
Жоҳил, қотил, аблаҳ, ўғри, бодшо...
Шунчалар қийинми бўлмоқлик одам!

Уйлайман:
Кўпайса яхшилар сафи,
Одамлар яшаса кўнгли пок, обод.
Юлдуз, юлдуз бўлиб қолгани киб
Одам одам бўлиб қолсайди абад.

* * *

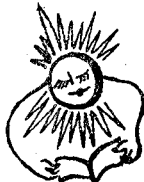
Аввал текис бўлиб яралгандир ер,
Шаклин ўзгартирган ўтиб асрлар:
Бир жой юксалиб баланд тоғ бўлган,
Бир жойи гуллаб боғ,
Бири чўкиб жар...

ТУЯМУЙИНДА

Танти дарё тиним билмасдан
Оқиб ётар гумбурлаб, тошиб.
У баҳодир, ёшлиқдир мағрур,
Келар жўшиб, тоғлардан ошиб.

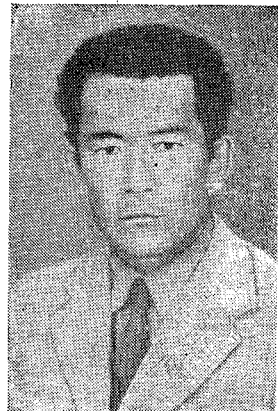
Тонг оқарар,
Қизлар лабидай

Шафақларга бўялар осмон.
Оқ булутлар — ўрдак галаси,
Сузар аста шимолга томон.
Туямўйин узра отди тонг,
Борлиқ бирдан уйғониб кетди,
Пайвандчилар сачратган учқун
Шафақларга уланиб кетди.

УЙЛАРИМ

Юлдузли кечаларда тошқин канал бўйида,
 Узоқ-узоқ кезаман елларга кўксим очиб.
 Баркамол қиздек тўлин ой боқади осмонда,
 Атрофга сахийлик-ла сутдек нурини сочиб,
 Учқур хаёлларимнинг жиловин базўр тутиб,
 Синчков, синовчанлик-ла ҳаётга назар солдим.
 Санъатимни санъатлар аро бекиёс кўриб
 Боболарим идроки ва ақлидан лол қолдим.
 Кўпчилик такаббурлар икки қўли орқада
 Совуқ сувга қўл урмай ном-нишонсиз кетдилар.
 Беклару амалдорлар мазлумларнинг кифтида
 Даври-чун ўзларини зарур санаб ўтдилар.
 Босқинчилар қўлида топталиб келган юртим,
 Фақат «қора» халқидан кўрди ҳузур-ҳаловат.
 Лекин қадим ер юзи меҳнатим эвазига
 Барча неъматларини менга қилди марҳамат.
 Замонам қудратидан уйғонди Мирзачўл ҳам,
 Янтоқзорлар ўрнида қад кўтарди Гулистон.
 Тенгдошларим қадимий Насаб чўлида бугун
 Карвон-карвон «оқ олтин», ғалла-чун очмоқда кон.
 Даврим талаби қалбда, ҳамма орзу-ўйларим
 Миллионларнинг ўйидир, эл ташвиши — ташвишим,
 Саҳронинг кучоғида чўзилди баста-бўйим,
 Салқинда жон роҳатин кўришдан келар ғашим.
 Оила келинчакнинг ҳисобига ортгандай
 Она юртининг бағрида пайдо бўлар бир диёр.
 Кўнглиннинг орзулар-ла яйрашини истасанг,
 Дўстим, чўлнинг бағрига келмоқни эт ихтиёр.

1944 йили Қашқадарё
 областининг Ғузор ра-
 йонида туғилган. 1967
 йилда Душанбе Давлат
 педагогика институтининг
 тарих факультетини ту-
 гатган.

Ҳозир Ғузор райони-
 даги «Янги ҳаёт» газета-
 сида бўлим мудирлиги бў-
 либ ишламоқда.

РУБОБИМ

Қайноқ ҳисларимга жўр бўл, рубобим,
 Тилингда қалбимни элга очайин.
 Дилларга бир олам ёғду сочайин,
 Қайноқ ҳисларимга жўр бўл, рубобим.

Умрим ёзилажак буюк китобим,
 Унга қалбимнинг бор тафтин битарман.
 Нафосат қаърига шўнғиб кетарман,
 Қайноқ ҳисларимга жўр бўл, рубобим.

Ватан меҳри дилда порлоқ офтобим,
 Зиёсидан қулоч отар истиқбол.
 Севги туйғуларим кўрсатсин жамол,
 Қайноқ ҳисларимга жўр бўл, рубобим.

«Ён, қалбим, беармон!» шудир хитобим,
 Ёнмас қалб шоирни этар саргардон.
 Юртга куй кучини этай намоен,
 Қайноқ юрагимга жўр бўл, рубобим.

ҚИШЛОҒИМ ЮЛДУЗИ

Меҳнатда қозонган шуҳратинг билан
Қишлоғимнинг номи ўлкада машхур.
Сафарда йўловчи дили, тилидан
Довруғингни тинглаб қиларман ҳузур.
Пахтачилик илмин эгаллаб мағрур
Қулоқ эшитмаган маррага етдинг.
Митти юрагингда ишонч ва ғурур,
Даврингга зар билан номингни битдинг.

Шоғирдлар изингдан қорама-қора
Шахдам одимлар-ла ошганда допон,
Сен ўзга чўққидан тортасан наърл
Кўз тикканларингни қолдириб ҳайрон.
Теран нигоҳингдан жило таратар
Ижод, машаққатли меҳнатнинг кўли.
Шаънингдан ҳар жойда қувончим ортар,
Она қишлоғимнинг ёрқин юлдузи.

ЙУЛОВЧИ

Йўловчи манзилга етгач, бир боқиб
Одамлар ичида кўздан йўқолди.
Ногаҳон юрагим симобдек оқиб,
Кўнглим бўм-бўш уйдек ҳувиллаб қолди.

Атиги ярим кун бирга бўлдик биз
Дилнинг завқ, дардини кўришдик баҳам.

У менинг ҳурматим тахтида бўлди,
Унинг юрагида яйрадим мен ҳам.

Қайтиб кўрарманми уни, кўрганда
Танирманми, йўқми, билмайман, лекин
Йиллар ўтганда ҳам кўнглим тўридан
Кўзлари йўлимга сочади ёлқин.

ЙУЛЛАР

Уфқлар бағрига санчилган
Нурдек равои,
Текис асфальт йўл.
Янглишдимми,
Наҳот шу бўлса,
Беш йил олдин ўзим кўрган чўл.
Бошимизда барглар шивирлар,
Ерга тушмас тангадек соя.
Кенг бўстонлар мириқиб тинглар.
Булбуллардан қўшиқ, ҳикоя.
Афсонада куйланганидек,
Қад кўтарар дилрабо шаҳар.
Кенг ва тўлиқ,
Кумуш каналдан

Боғлар белга боғлагаң камар.
Баланд, қатор сербарг дарахтлар
Қиз боладак иллар гул тутиб.
Гўзалликнинг томошасидан
Мен ўзимни кўйдим унутиб.
Умрим етса,
Юз йил толмасдан
Чиройига завқ-ла боқардим.
Тупроқларин ўпиб ва эриб
Қучоғида сувдек оқардим.
Манзил чорлар ўз қучоғига,
Йўл босамиз, чаманлар бўйлаб.
Кўнгили беҳад завққа тўлади,
Чўлқуварлар мадҳини куйлаб.

ҚИШ МАНЗАРАСИ

Боғлардан тўкилган хазонлар янглиғ,
Атрофга тинмасдан қуюлади қор.
Ел қулоқ тагида чалади ҳуштак,
Қушлар ҳам чирқиллаб кезар беқарор.
Қалинлашиб борар ернинг кўрпаси,
Бундан юракларда бир олам севинч.
Қордан келиб турар баҳор нафаси,
Боғимда кезаман бўлгунча кун кеч.
Дарахтлар шоҳида қор чаман-чаман
Очилган гуллардек яшнаб боқади.

Пахтаранг юлдузлар кафтимга қўйиб,
Бир дамда сув бўлиб эриб оқади.
Қор тинар, кумушдек оппоқ тонгни ер
Пўстинга ўраниб кутади беун.
Уйлар мўрисида зумрад осмонга,
Эриниб чўзилар зангори тутун.
Баланд чўққилардан елиб изғирин
Фонтанлар тагида яратар санъат.
Қишнинг бу кўркидан дилларда ёлқин,
Мармар кўчаларда қайнайди ҳаёт.

МУҲАББАТ ҚУЕШИ — ЧАРАҚЛАГАН НУР...

* * *

Муҳаббат қуёши — чарақлаган нур,
Сенсиз бешукуҳ бу қалбий ошиён.
Ва лекин эҳсонинг қадрига етмай,
Сенсиз яшаётган қалблар бор, ишон.

* * *

Аввал суратига тикилди узоқ,
Сочларига суртди сўнг қўлин.
Дарпардани тортди,
Қаради деразадан.
Ҳеч ким йўқлигига инонгач,
Ийманиб суратга лабини босди.

* * *

Музей.
Амир қароргоҳи Аркка
Келгай
Томоша қилгани одамлар.
Зулмат ва зиёни фарқламоқчидир, —
Кўпинча дарвоза олдида ёшлар.
Чеккадан негадир
Мункайган бир чол
Аркка, амир турган жойга
Қарамай ўтди.

* * *

У кун хандон отибсан пинҳон,
Сабаби не?! Билмадим. Нега?!
Қай мўъжиза кулдирса ҳамки,
Кулгиларинг аталган менга.

У кун пинҳон йиғлаб олибсан
Сабаби не?! Билмадим. Нечун?!
Ўзга ситам ақлимга сиғмас,
Йиғлагансан фақат мен учун.

* * *

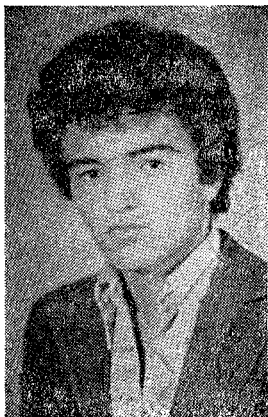
Гурунг аҳли эдик мен, дўстим, бир чол.
Орамизда ажиб гап бўлди содир.
Гапнинг қудратида не сир яширин:
Мен билан дўстимни кулдириб, нечун?
Маъюс нуронийнинг қўзғатар қаҳрин.

* * *

Биз куламиз,
Сен кулма фақат.
Ахир, биз йиғлаган пайтлар,
Кулиб бўлгансан.

* * *

Соҳилдаги дарахт
Нега кулдинг
Пойингга бош урган
Денгиз ҳолидан?!.

1960 йили Бухоро об-
ласть Шофиркон райо-
нида туғилган. Ҳозир
Тошкент Давлат Мада-
ният институтининг охир-
ги курс талабаси.

ДАМИН ҚАССОБ

Умрзоқ хотини келтириб қўйган чойни қайтарди. Тингунча сабр қилмай пиёлага қуйиб, бир қошиқ асал аралаштиргандиям, айвондан аясининг овози эшитилди.

— Ҳалиги қоғоз қоплардаги макарон тугаганмиди?

— Бир килоям сотилгани йўқ!— деди Умрзоқ бир бурда нонни оғзига олиб.

— Ана шунақа, онанинг гапи сенга гапмас! Уз билганингиздан қолмайсиз.— Нигора ая очиқ турган эшик олдига келиб, шимарилган ўнг қўлини пахса қилди.— Неча марталаб айтдим, эски нарсаларни қабул қилма, қабул қилма деб, мана, оқибати... ичида сичқон болалаб юборибди-я! Сен «бир қишлоқданмиз» деб юз-хотир қилганинг билан, у Карим тулки тоғангдан дўкон олаётганда бир жуфт пойма-пой калишняям қабул қилмаган. Сен бўлсанг... Яна бу бойвачча «пахта ёғига қўшиб сотгин» деса, «ноқулай сезар» эмиш ўзини. Озгина-озгина қўшиб сотсанг бўларди.

— Сичқоннинг ҳиди келяпти, деб, ҳеч ким олмамаяпти-да!

— Ҳе, одам бўлмай ўл-е!— дея Нигора ая қўл силтаб нари кетди.

Умрзоқнинг иштаҳаси бўғилди. Нонни истар-истамас чайнай бошлади. Шунда хотини бир коса иситилган шўрва келтирди. У «майдалайми?» дегандай бир тўғрам нонни косанинг устида тутганча Умрзоққа қаради.

— Йўқ, нон тўғрамайман! Болангизга қарайверинг!

Рафиқа ичкарига кириб кетди. Айвондан яна Нигора аянинг овози келди.

— Ҳалиям кечмас, макаронни қоп-попи билан Каримникига элтиб бер! Шунақа экан деб айт, тонса, олиб кўрсат!

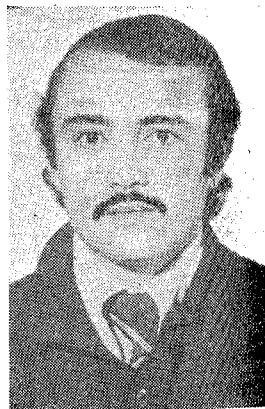
— Энди шунча вақт ўтгандан кейин олиб борадими?— деди Умрзоқ норози оҳангда.

— Ҳаа-а... қалай экансиз. Қайтиб беришга уялган одам дўконни тузукроқ қабул қилиб олган бўларди. Пешона тери тўкмагансан-да, пулнинг қадрига етмайсан. Кўзингни оч! Ешмассан! Мана битта боланинг отаси бўлдинг...

Умрзоқ яримлаб қолган шўрвани ичмади. Пиёладаги совиб қолган чойни бир хўплаб тугатди-да, ўрнидан турди. У айвонга чиққанида аяси овозини баландлатди.

— Гапимиз ёқмаяптими? Билиб қўй, сенга ҳаммаша шу гапи ёқмайдиган аянг асқотади. Яхшиям мен бор эканман, бўлмаса бир ойда ўтириб қолар эдинг...

Умрзоқ бир оғиз ҳам гапирмай, ёнидан сигарет чиқариб тутатди-да, кўча томонга юрди. Дарвозахонанинг чап томонидаги бостирмада боғлоқлик турган кулранг новвос унга қараб мўъради. У йўлкага шох-

1954 йили Андижон область Пахтаобод районининг Эскиқўрғон қишлоғида туғилган. 1980 йили ТошДУнинг журналистика факультетини тамомлаган. Ҳозир Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институтида катта муҳаррир вазифасида ишламоқда.

лари эгилиб қолган ўрик ғўрасидан бир донани новвосга отди ва эшикни қаттиқ ёпиб чиқиб кетди.

Умрзоқ магазинга кетгач, орадан ҳеч қанча вақт ўтмай кўчадан кимдир чақирди:

— Умрзоғ-ей! Хў, Умрзоқ!

Нигора ая ром қилинган айвон дерзасининг иккала қанотиниям очиб юборди.

— Кираверинг, кираверинг!

Дарвоза очилиб, ичкарига тўладан келган оқ юзли Дамин қассоб кирди.

— Ассалому алайкўм-ўм, опа!

— Алайкум-ассалом! Келинг, Даминжон.

Нигора ая айвондан тушди. Меҳмонни узум остидаги сўрига таклиф қилди.

— Қани, буёққа!

Қассоб сўридаги кўрпачага ўтирди. Фотиҳа ўқилгач, у атрофга зимдан назар ташлади. Унинг кўзлари дарвозахона ёнидаги новвосга келиб тўхтади.

Нигора ая ҳам қассобнинг қарашларини тушунди.

— Уста Мамадалининг сигирини боласи. Олиб келганимизда қуп-қуруқ суяк эди.

— Тешик қулоқ, новвоси бор деб эшитиб келувдим... Оёқ-қўли калтароқ экан-да, яна ҳам семиртириш мумкин, майли, энди қанча дейсиз?

— Ҳозирча сотгим йўқ,— деди Нигора ая бошини сарак-сарак қилиб,— боқсакми деяпман, мана, ўтлар ҳам ўсиб қолди.

— Энди боқишнинг фойдаси бўлмайди. Кўк ўт ичини шилворади. Сўйсанг, бир қозон гўшт, қанча сўрайсиз?

Нигора ая ўйланиб қолди.

— Қўчқор ҳам харидор бўлувди. Унга сотмай сизга сотсам...

— Э... қизикмисиз, опа. Қўчқор акамлар катта қассоб, битта новвосга қараб қолгани йўқ. Биз укангиздай гап.

— Тўғри-ю... аммо... лекигин жиндай пул ҳам керак. Укам кейинги ойда маши-на олмоқчи экан.

Қассобнинг юзи ёришди.

— Ана, ният холис-да, мендан оласизу укангизга берасиз. Қўчқор акам нечта қилди?

Нигора ая анча орттириб айтди.

— Тўққиз яримта деган эди, кўнмадим.

Дамин бир баҳя туриб қолди. Сўнг новвос олдига бориб роса синчиклади, қўрқиб-қўрқиб қорнига бир-икки уриб ҳам кўрди.

— Майли, ўша Қўчқор акам айтгандан йигирма сўм ортиқ бераман!— деб аянинг олдига келди.— Қани, қўлни беринг!

Нигора ая қўлини чўзаркан:

— Ҳай, бирортасини чақирай,— деди.

— Нима қиласиз одамни кўпайтириб, биз нима, ўғирлик молни савдолашяпмизми, бор барака!

Қассоб сарғиш мўйловини тузатиб, қўйнидан бир даста пул чиқарди.

— Сананг, олтмиш сўм кам. Бирортасидан бериб юбораман. Новвосни ўзим олиб кетсам бўладими ё бирортани чақирайми?

— Бемалол, ўзингиз ечаверинг, сиздан ҳам ювош.

Дамин новвосни бўйнидан силаб-силаб ипини алмаштирди. Сўнг пулни санаб бўлган Нигора аядан сўради.

— Тўғри эканми, опа?

— Тўғри, Даминжон, тўғри, сизга буюрган экан-да.

Қассоб новвосни етаклаб дарвозадан чиқди. Кўчага чиқилгач, новвос ўжарлик қилиб тайсаллади, узлуксиз мўради.

Қишлоқни обод қилиб турган жой— анҳор устига қурилган Қўчқор аканинг қассобхонаси билан сал наридаги магазин ва сартарошхона эди, холос.

Дамин уйига бориши учун, албатта, Қўчқор аканинг дўкони олдидан ўтиши керак.

У кўзларини қассобхонадан узмай, тезроқ олдинга интилар, новвосни ипидан силтаб-силтаб тортар, бир амаллаб дўкон қаршисидан ўтиб олишга ҳаракат қиларди. У қанчалик уринмасин, қассобхона рўпарасига келгач, ўзидан-ўзи қадамлари секинлашиб қолди. Шу пайт келиннинг сепидек қатор қилиб илиб қўйилган гўштлар орасидан Қўчқор аканинг улкан гавдаси кўринди.

— Буқача неча пул бўлди, Дамин?
Дамин бу йўғон овозни эшитиб шошиб қолди.
— Шу... бизга насиб қилган экан-да, Қўчқор ака.
— Ҳе, буюрсин! Неча пул бўлди деяпман?
— Ҳалиги... ўттизта кам битта.
— Тош босмайди, учма-уч ҳам келтиролмайсан.
— Йўғ-е, қопласа керак.
— Бунинг семизлигига ишонма! Пулингга етказиб олсанг катта гап... Орттириб юборибсан, мен тўққизта қилувдим.
— Нима?! Тўққизта?
— Ҳа, ҳалиям кечмас, қайтариб бер!
Дамин қизарди, лаби учди.
— Ҳа, мегажин, мени алдабди-да,— деб ғазаб билан Нигора аянинг уйи томонга қаради. Дарвозадан кимнингдир қораси кўриниб, секин-аста ғойиб бўлди.
— Мени қанча сўради деб айтди?
— Тўққиз яримта!
— Ҳеч пишмадинг-пишмадинг-да, Дамин. Тўққиз яримтага шуни олиб Қўчқорнинг калласи шишибдимми?! Энди-чи, мундай қил!— Шу пайт новвос пишқириб Даминни суриб кетди. У зўрға қайтариб келиб яна қассобнинг гапига қулоқ солди.— Уйингга олиб бориб тушдан кейин олиб кел. Ҳозир ҳайдаб борсанг мен ёмон отлиқ бўлиб қоламан.

Дамин унинг гапини боши билан тасдиқлаб новвосни етаклади.
У кўчасига бурилгач, Қўчқор ака гўштарлар орасидан бошини чиқариб, уёқ-буёққа қаради ва дарҳол халатини ечиб, дўконини ёпди-да, магазин томонга юрди.
«Уз-ўзига хизмат» деган гап, яқинда бу магазинга ҳам кириб, бутун пештахталарни чиқариб ташлаган эди. Ичкарида сотувчи учун бир дона стол, стул қолганди, холос.

Умрзоқ зерикканидан ана шу столга гугурт ташлаб ўтирарди. У Қўчқор акани кўрди-ю, ўрнидан турди. Стулни меҳмонга суриб:

— Қани, Қўчқор ака, буёққа!— дея таклиф қилди.
— Йўқ, раҳмат. Одамлар қидириб қолишади. Пешинга қайнатма шўрва қилсак, нима дейсиз?
— Шуниям мендан сўрайсизми, Қўчқор ака, бўпти-да, иккита қалампир ҳам ташлаб қўйинг.

— Ҳеч қалампирдан қайтмадингиз-да, ота ўғли... Бу... Дамин кўчадан буқача етаклаб ўтиб кетаётган экан. Қарасам, сизларники. Мен билан гаплашиб Даминга сотибсизлар-да, а? Уша пулни биз ҳам берар эдик...— деди қассоб гинахонлик билан.

— Мен қаердан билай, сотса аям сотгандир-да,— деди Умрзоқ ноилож.
— Қимматсираб, қайтиб бераман деяпти. Мабодо қайтиб берса, тўғри менга олиб келаверинг. Нигорахон ҳам қизиқ, Дамин шу қишлоқдан бўлгани билан бошқа ернинг қассоби. Биздан ортса, иннайкейин сотиши керак-да, тўғрими?

Умрзоқ «ҳм» деб қўя қолди.
— Майли, бирор соатлардан кейин чиқинг, унганча шўрваям тайёр бўлади,— дея Қўчқор ака магазиндан чиқиб кетди.

Умрзоқ бекорчиликдан яна гугурт ташлашга тушди.
... Нигора ая боғчанинг кам-кўстини тўғрилаб, тарбиячиларга топшириқ бериб қайтди. У ҳовлига кира солиб келинни чақирди.

— Рафиқахон, совуқ чой олиб чиқинг! Уфф, шу баҳорда юргулик қилмасин-да. Тинканг қуриб кетади.

Келин келтириб қўйган чойни Нигора ая пиёлагаям қуймай, кўтарди.
— Раҳмат, сувдай сероб бўлинг!

Шу пайт дарвоза тақиллади. Ким бўлдийкин? Қишлоқдагилар бўлса тақиллатмай чақришарди. Бегонамикан? Келин дарвоза томон уч-тўрт қадам босган эди, Нигора ая тўхтатди.

— Тўхтанг, ўзим!
У шошмайгина келиб эшикни очди-ю, донг қотиб қолди. Остонада Дамин қассоб новвосни ипидан тутганича, қараб турарди. Новвос пишқириб, ерни сузмоқчи бўлар, қассоб ипни силтаганида, شوхидаги занжир ботиб, авжи пасаярди.

Бир дақиқа жимликдан сўнг ая тилга кирди:
— Келинг, тинчликми?

— Тинчликка тинчлик... шу,— қассоб чайналди.— Буқа бизга тўғри келмай қолди. Ювош дегандингиз, мен бирор ой боқиб семиртирмоқчи эдим. Келинингиз суғормоқчи бўлса, суриб кетиб чакана томоша кўрсатмади. Яхшиям ўзим бор эдим. Уйда бўлмасам, нима бўлар эди, худо билади.

— Даминжон,— деди ая сиполик билан,— бировнинг гапига кирсангиз новвоснинг бошқа қилиқлариям чиқади.

— Нима деяпсиз, опа, мен тўғриси айтяпман, холос. Ҳақиқатан буқангиз ўзи жа шўх экан-да, мана, ўзингиз ҳам кўринг!— деб Дамин яна пишқириб арқондан қутулмоқчи бўлаётган новвосга ишора қилди.

— Шуюм гап бўлди-ю, сизни ким айтади қассоб деб! Новвос сал шунақароқ бўлмаса новвослиги қаерга боради бунинг!

— Энди... бошқа харидор чиқиб қолар,— деб Дамин мақсадга кўчди.

— Даминжон, бундай бўлмайди-да, лабз ҳалол-а!

— Лабз ҳалолликка ҳалол-ку, сиз ҳам жиндай ёлғон аралаштириб кўйдингиз.

Нигора аянинг жаҳли чиқди.

— Нима қил дейсиз?! Пулни қайтариб бер дейсизми? Бир тийин ҳам пулим йўқ! Укамларнинг қишлоғидан биттаси келувди бериб юбордим.

— Э-э-э, Нигора опа-ей,— деди Дамин бепарво қўл силтаб,— ҳозир пулга унчалик зориққаним йўқ. Шанбагача топиб берсангиз бўлди.

У новвосни бетонга ўрнатилган темир қоziққа боғлаб, «Хафа бўлманг энди, опа!» дея чиқиб кетди.

Нигора ая кечгача дили хуфтон бўлиб юрди. Кўнглига ҳеч нарса сиғмади. Кўчқор қассобни олдиндан шипшитиб қўймаганига афсусланди.

Бунинг устига кечқурун Умрзоқ ҳар кунгидан ҳам кайфи баландроқ кириб келди. У бешикда ётган ўғилчасига яқинлашаётган эди, Нигора ая жеркиди.

— Болага яқинлашма, ичиб олгансан.

— Ая, нима бўпти ичсам!— дея Умрзоқ бешикка интилди.

Ая ўшқирди.

— Сенга айтяпман, бола!

Умрзоқ бошини титратиб ғижинди, ноилож жойига ўтирди.

— Бунақа ичиб савдо қиладиган бўлсанг, бирда эмас бирда панд ейсан. Ичиб-ичиб отанг нима бўлди. Шуни билиб туриб ичасан-а!

Умрзоқнинг сузик кўзлари катта очилди.

— Ая, тушунинг, ахир, ичмасам бўлмайди, қишлоқдагиларда пул йўқ, пул! Узлари пулга олиб ичишолмайди. Қўшилиб ичсанг,— Умрзоқ бир лаҳза тўхтаб қолди,— нима десам экан, қарзга бўлсаям ичишовради... Айтинг-чи, шунақа қилмаса план тўладими? Йў-ўқ, тўлмайди... Шу...

— Бўлди! Алжирайвермай ёт! Дамингни ол!

— Ҳўп, ҳозир ётамиз. Айтгандай Дамин ака новвосни қайтариб бермоқчи эмишми-ей...

— Олиб келган! Кўрмадингми?

Умрзоқ сергакланди. Сал кулимсиради, аммо индамади. Нигора ая ўғлига гапириш бефойда эканлигини билиб ўрнидан турди.

— Жойингга ётиб ухла! Мен чиқиб кетгандан кейин келинни хуноб қилмагин!

Нигора ая ўзининг хонасига кириб кетди.

... Эрталаб Умрзоқ карахт ўрнидан турди. Нар-бери ювиниб дастурхонга келди. Аяси яна гапга тушди.

— Дамин пул сўраб келса, «Тоғамларнинг қишлоғидан биров келувди бериб юбордик», дегин. Гапимиз икки хил чиқиб қолмасин. Яқшанбагача шундай қилсак ўзи олиб чиқиб кетади. Бари бир мол сўйиши керак-да. У янги қассоб, ортиқча пули йўқ. Иннайкейин буни бозорга олиб борганинг билан шунчага ё олади, ё олмайди.

Умрзоқнинг боши ғувиллаб оғриётганидан аясининг гапини тоқатсизлик билан эшитди.

— Новвосни Кўчқор акамга берсак-чи?— деб сўради.

Аянинг юзидан қон қочди, қалтироқ босди.

— Сен ўзинг фойда-зарарга ақлинг етадимми? Кўчқор киминг бўлади ўзи? Ҳадеб «Кўчқор! Кўчқор!» дейсан.

— Кўчқор акам тунув...

— Яна «Кўчқор» дейди-я, булбулнинг қулоғига карнай чалдимми, магазининишга гумдон бўл!

— Ахир, шошманг...

— Кўй! Тур, йўқол, чиқиб кет!— деб Нигора ая қўл силтади-да, ўрнидан турди.— Қачон бу одам бўлади, худо билади.

Шанба — қишлоқдагиларни ўйлантириб, ҳаракатга солиб қўядиган кун. Кимдир бола-чақасининг усти-бошини, ғамини қилади. Кимдир шу пайтгача сақлаб келган сўнгги имкониятлари — сабзи ёки картошка ўрасини очади. Яна кимдир эртага бозорга бориш бефойдалигини билиб ҳафсаласи пир бўлади.

Қассоблар-чи? Улар бор пулини тўплашади. Берган қарзларини йиғишади. Мўлжалга етмаса, бирортасидан тўлдиради. Даминнинг олган моли ҳафтасига етмади. Бу сафар ҳар қанча бўлса камлик қилмайди, деб ўйлади-да, кўчага чиқиб магазин томон юрди.

Магазин ёнидаги скамейкада Умрзоқ билан сартарош Дилшод шахмат ўйнаб ўтирибди. Ишқибозларнинг баъзилари ўтириб, баъзилари энгашиб томоша қилишяпти. Бир оздан кейин ўйин тугаб, Умрзоқ билан қўлида ёғ идиш кўтарган бир йигит магазин томон юрди. Улар ортидан Дамин ҳам кириб борди.

Умрзоқ йигитчага ёғ тортиб бериб жўнатди-да, шошилиңқираб:

— Дамин ака, сизга нима берай?— деди.

— Мен бошқа иш билан келувдим?— деди у столга қўллари билан таяниб турган Умрзоққа яқинлашаркан,— пул керак бўлиб қолди, ўзинг биласан, эртага якшанба.

— Қанақа пул?— ажабланиб сўради Умрзоқ.

— Нима қиласан, билмасликка олиб, новвоснинг пулини сўраяпман.

— Ҳмм... уними, тоғамнинг олдидан биттаси келувди, бериб юбордик.

— Ким келади ҳозир? Ҳамма қурт билан овора-ю. Ундан кейин қишлоққа ёт ит ораласа ҳам билинади, нима қиласан ёлғон гапириб.

— Мен қаердан билай,— деди Умрзоқ бир оз жаҳли чиқиб,— пулни менга берганмидингиз? Кимга берган бўлсангиз, ўшандан олинг-да!

Даминнинг хамир юзига кулги ёйилди.

— Умрзоқ сен ҳам қизиқсан, сен киму Нигор опам ким? Икковларинг ҳам бир одамсизлар-да! Шундай бўлгандан кейин ўзинг олиб чиқиб беравер!

— Нимага олиб чиқиб бераман? Қўл бериб савдолашган бўлсанглар. Одам бунақанги бўлмайди-да.

— Қандай бўлиши керак сизнингча,— деди Дамин аччиқ кулимсираб.— Аянг ёлғон гапирмаганда мен қайтариб бермас эдим. Бор, яхшиликча олиб чиқ!

— Нега менга дўқ урасиз? Белингиздаги белбоғни ечиб қўйинг. Ҳозир пулингизни шу ерда санаб бераман.

Қассобни титроқ босди.

— Эй, ювиндихўр! Сен кимга ақл ўргатяпсан ўзи. Эсинг борида, пулни олиб чиқ,— дея Умрзоққа яқинлашди.

У ҳам ўзини босолмади, қўлини пахса қилди.

— Оғзингизга қараб гапиринг, ким ювиндихўр?

— Сен-да! Ўзингни кимлигингни билмайсан, кеккайишинг оламга сиғмайди. Отанангни бўлса тайини йўқ.

Умрзоқ нима қиларини билмай қолди. Бу аччиқ ҳақиқатни шу пайтгача ҳеч ким унинг юзига солмаган эди. Унинг юзларидан ранг қочиб, лабларининг чети пастга тортилди.

— Менинг... тайиним бўлмасаям... сизни сингари паст эркак эмасман!

Даминнинг кўзига қон тўлди. Бир ҳамлада Умрзоқнинг ёқасидан тутиб бўға бошлади. Рақибнинг нимжон гавдаси қалтирарди. Бўйинини бўғаётган бақувват қўлдан кўзлари олайиб, хириллади.

— Қўй-йворинг...

— Ҳа, жон ширин эканми-а?— деб Дамин Умрзоқни эшик томонга сурди.— Мана сенга!— у гурзидек мушлари билан Умрзоқни уриб юборди.

Умрзоқ худди итқитиб юборилгандек олдин цемент зинага, ундан ерга учиб тушди. У ўзини зўрға ўнглаб, бир қўли билан орқага таянганча жағини силади, қон туфлади. Унинг кўзлари атрофдан нажот кидирди.

Йиғилган одамлардан садо чиқмади. Улар ҳеч нарсага тушунолмайд жимгина қараб туришарди.

Шу пайт Умрзоқ симёғоч остидаги калладай келадиган тошни кўрди-ю, кўзларида нимадир порлаб кетди. Кейин зинада важоҳатли қараб турган қассобга нафрат билан тикилиб:

— Ҳу... онангини...— дея сўкинди-да, ўрнидан туриб тошга югурди. Умрзоқ шошганича тошга етиб бориб энди эгилган ҳам эдики, бўйнига зарб билан келиб тушган мушт уни юз тубан йиқитди. У ўрнидан турмоқчи бўлганда Дамин устига миниб олиб аёвсиз ура бошлади. «Сенга сўкишни ўргатиб қўяман, мана сенга, мана!..» Қассоб ҳар мушт туширганда Умрзоқ инграб, бу азобдан қутулмоққа жон-жаҳди билан ҳаракат қиларди-ю, уддасидан чиқолмасди.

Негадир тўпланган одамларнинг бирортаси ҳам уларни ажратиб юбормасди. Шунда қаердандир Умрзоқнинг хотини «Вой-дод, ўлдириб қўяди» деб додлаб етиб келди ва Даминнинг устига ўзини отиб юзига чанг солди.

Қассоб бу қутилмаган ҳужумдан довдираб қолди. У тезда ўзини ўнглаб келишни итариб юборди.

— Юзни тирнадинг, қанжиқ!

Шундагина одамлар ажратиш кераклигини тушуниб, ёпишиб кетдилар.

Умрзоқнинг юзлари қон, лаби шишиб кетганди. Хотини унинг кийимларини қоқиб, бошидаги рўмоли билан эрининг юзидаги қонларни артди. Умрзоқ аламдан сўкинарди.

— ... Рафи, пулни олиб чиқ! Ҳамманинг олдида пулини юзига сочаман бу ифлосни!

Буни эшитган қассоб одамлар қўлидан яна ҳезланди.

— Яна калтак егинг келяптими? Билиб қўй, сенинг мушугинг ҳам йўқ бу қишлоқда. Шунинг учун егулигингни единг.

— Бор, Рафи, олиб чиқ!

Рафиқа шиддат билан интилаётган эрининг бўйнига осилди. Йиғламсиради:

— Пулни аям беркитиб районга кетган. Қўйинг, қўйинг, шу башаранг қургур ит билан тенг бўласизми?

Буни эшитган қассоб юлқинди.

— Ҳў келгинди! Хотининга айтиб қўй, кўп сайрайвермасин, тилиб юбораман. Умрзоқ бу сафар чидаб туrolмади. Хотинини итариб юбориб яна ташланди, аммо одамлар вақтида тутиб қолдилар. У алам билан бақирди:

— Сен... сен... бепушт ҳезалаксан, сен...

Бу гап жанжалга чек қўйди. Қассоб Умрзоққа бир ўқрайиб қаради-да, бўшашиб туриб қолди. У бошқа гапира олмади. Унинг титроғи босилмаган жуссасини тутган қўллар секин-секин бўшашиди. Бир лаҳза ҳамма жим қолди. Кейин одамлар уни овутиб уйига жўнатди.

Умрзоқ ҳам болохонадор қилиб сўкинганча хотини билан магазинни беркитиб, уйига қайтди.

Умрзоқ ҳали ювиниб, кийимларини алмаштириб бўлмасданоқ харидорлар чақириб келишди. Чиқай деса, юзлари шилинган, лаби дўрдайган. Охири чақириб қўйишмагач, хохламайгина ишга чиқди.

Рафиқа эри кетгач, хўрлиги келиб йиғлашга тушди. Йиғи аралаш одамларнинг ҳаммасини қарғади. Айниқса унга, Умрзоқ оғзидан қўймайдиган Қўчқор қассобнинг томоша қилиб тургани алам қилганди.

Рафиқанинг ёдига бир нарса тушиб, йиғидан тўхтади. Шошиб айвонга чиқди-да, тоқчадаги телефондан номер тера бошлади.

Трубкадан эркак кишининг овози келди.

— Алло, ким?

— Дада, бу менман...— Рафиқа ўзини тутолмай пиқиллаб йиғлаб юборди.

— Нега йиғлаяпсан, тинчликми? Рафи, Рафи, сенга айтяпман, гапирсанг-чи!

— Буни, жуда ёмон урди, қассоб...

— Тузукроқ тушунтириб гапирсанг-чи? Ким кимни урди?

— Куёвингизни-да, кимни бўлар эди. Дамин қассоб урди. Сенинг ҳеч киминг йўқ, деди, келгиндисан деди, меням сўқди,— дея Рафиқа хўнграб юборди.

— Йиғлама, менга қара, ҳозир етиб бораман...

... Ҳақиқатан орадан ҳеч қанча вақт ўтмай Худойқул ака машинада икки киши билан етиб келди. У районда анча обрўли кишилардан бўлиб, яқинда пенсияга чиқ-

қанди. Баъзилар пенсияга чиқиши билан аввалги обрў-этиборнинг сариқ чақачлик қадри қолмайди. Худойқул ака ҳозир ҳам хоҳлаган жойига бориб ўз гапини ўткази оларди. Бунинг устига у анча ишбилармон ва ташкилотчи эди.

У тўғри куёвига учраб, бор гапни сўраб-суриштирди. Одамларни чақирди. Гувоҳларни тўплади. Акт туздириб, протокол ёздирди. Дамин қассобнинг уйига одлам юбориб топтиролмади. Кейин қизини кўриб жўнаб кетди.

Кечга яқин дарвоза қия очилиб, ҳовлига юзларига кўк дори суртган, иягига оқ елимли латта ёпиштирилган Дамин мўралади.

Рафиқа юваётган кирини тўхтади, кўлининг кўпигини артмаёқ ўрнидан турди.

— Нима керак сизга!?

Қассоб ўзини ичкарига олиб, эшикни ёпди.

— Келин, шу жаҳл келганда ақл кетаркан. Энди биздан ўтган бўлса, узр! Эрта-гаёқ юзимиз-юзимизга тушади. Яна ака-укадек бўлиб кетамиз. Узимиз битта қишлоқдан бўлсак...

— Олдинроқ ўйламаганмидингиз шунини!— дея унинг гапини кесди келин.— Бунақа қилиб келганингиз билан гапирган гапларингиз унинг юрагидан бир умр чиқиб кетмайди. Умрзоқнинг кими борлигини энди биласиз! Яна уялмай келибсиз-а!

Дамин қассоб нималарнидир ғудранди ва новвос томонга юрди.

— Бўлмасам машини олиб чиқиб кетай! Бари жанжалга шу касофат сабаб бўлди.

— Тегманг новвосга!— деб бақирди Рафиқа,— сизга бу уйнинг чўпи ҳам хайф! Дамин тўхтаб қолди. Келин билан гаплашиш ҳеч қандай наф бермаслигини билиб, чурқ этмай чиқиб кетди.

Қассоб кетгач, Рафиқа қаттиқ ҳаяжонда қолди. Даминнинг захил юзи кўз ўнгидан кетмади. Қолган кирини ювмадиям. Ҳеч бир ишга қўл урмай, боласини кўтарганча ҳовлида кечгача ўзидан-ўзи жавраб, кимларнидир сўкиб юрди.

У аясининг тезроқ келишини кутарди. Аясига бор гапни тўкиб-солиб, юрагини бўшатгиси келарди. Аммо аядан дарак йўқ. У шу пайтгача қайнонасига бунчалик интиқ бўлмаган эди. Бугун нимагадир уни орзиқиб кутар, келмаётганидан қаттиқ хавотирда эди.

Рафиқа кутиб-кутиб чарчади. Кейин ҳовлига сув сепиб, супураётган эди, дарвозадан Нигора ая, ортидан Дамин кириб келди. Рафиқа қассобга кўзи тушгач, кўлидаги супургиси тушиб анграйиб қолди.

Нигора ая ҳовлига кириб келаркан, дарвозахонада тўхтаб қолган Даминга деди:

— Қолганиниям олиб келдингизми?

Дамин ўзига ярашмаган такаллуф билан бир оз энгашиб опанинг олдида ҳозир бўлди ва қоғозга ўроғлиқ иккита нарса узатди.

— Мана, опагон! Буниси алоҳида.

Нигора ая унинг кўлидаги нарсаларни олиб сўри томон юрди, бироқ қассобни таклиф қилмади. Дамин яна гапга тушди:

— Опа, қишлоқда мени фақат сиз тушунасиш. Мени шунақа деб сўкди...

Ая унинг гапини бўлди.

— Ёшлик қилганда, Даминжон, хафа бўлмайсиз. Ўзиям унча-мунча гапни фарқига кўп ҳам боравермайди. Майли, новвосни олиб чиқиб кетаверинг.

Дамин новвос томон юрди.

— Келин,— ишини давом эткизаётган Рафиқа ялт этиб аясига қаради.— Қудамни безовта қилиб, чакки қилибсиз. Телефон қилиб айтинг, овора бўлиб юрмасин. Маҳалла-кўй, эрта-индин яна чиқишиб кетишади.

Рафиқа оёқларини судраганча айвонга кўтарилди.

Дамин новвосни олиб чиқиб кетгандан кейин ҳеч қанча вақт ўтмай, Умрзоқ магазиндан қайтди. Уни аяси қарши олди.

— Даминжон билан нимага уришиб юрибсан?

Умрзоқ бир оз тутилди.

— Шу наввос падари лаънат деб, жиндай...

— Ҳа, хўп деб қўявермайсанми? Ўзингдан каттани нима қилардинг кўпчилигининг олдида обрўсини тўкиб. Тўю азада бирга бўласизлар, ахир бир қишлоқда туриб, яхшимас. Бир нарса қилиб кечиктирмасдан, иложи бўлса, эрта-индин ярашиб олгин.

Умрзоқ нима қиларини билмай қолди, ўзини босди.

— Нималар деяпсиз, ая! Яраш?! Йў-ўқ, унинг гапларини эшитганингизда билар эдингиз. Одаммас у, ҳайвон!

— Бор гапни эшитдим. Қўй энди, болам, ундай қилмай, гаплашиб юравер!

— Уша ярамас ит билан-а? Уйлаб гапиряпсизми? Ана, келинингиздан бир сўранг!

Нигора аянинг кўзи бетонга ўрнатилган темир қоziққа тушди.

— Ие! Хотининг ҳам ўзингга ўхшаган мол фаҳм! Мен мана буёқда пул санаш билан овора бўлиб қолибман, у бўлса дарров уйига кириб гумдон бўлибди. Дамин ўлгур наввосни ипи билан олиб кетибди. Бор ипни олиб кел!

Умрзоқ турган жойида серрайиб қолди. Ёнидан сигарета чиқариб тутатди.

— Сенга айтяпман. Нимага серрайиб турибсан, бор! Даминникидан ипни олиб кел! Молдиям ипи билан бериб бўладими?!

Умрзоқ сигаретани чуқур-чуқур тортди. Сўнг кўчага чиқди, лекин қаёққа боришини билмасди...

Маргар МАРГАРЯН

УРИБ ТУРАР ЭКАН ШУ ЮРАК БЕДОР...

* * *

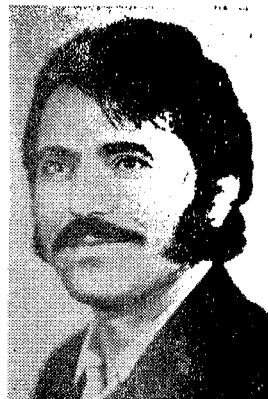
Мен барчасини кўраяпман:
Ўзим турган шу ердан тортиб,
Руб-Эль-Холли сахросин
 қумларигача;
Япон қизларининг қулгусию
Узоқ Шарқда юрган пингвинларни ҳам;
Кўҳна Маккадаги дарвозадан то
Океанларнинг кенгликларига қадар —
 мен кўраяпман!
Дунёнинг қайси бир кўчасида,
 эшитаяпсизми?
Кўзлари кўр бир одам
 сизу биздан
Сўраяпти, эҳтиёт бўлиб юришимизни.
Унинг ҳасратлари:
Икки кирғоқ қайғусидан яралган
 уммон довуллариدير!
Мен буни кўраяпман!
Шу ўртача бўйим билан
Ҳар лаҳзада
Гоҳо гавжум,
Гоҳ кимсасиз шу айлана еримизнинг
Ёруғ ва қоронғу бурчакларини
 кўраяпман!
Юлдуз эмас, менинг кўзларим ҳам
Сенинг кўзларингдек оддий кўз.
Аммо менда бир ғалати юрак бор —
Кўзга айлантлар у тасаввуримни.
Уриб турар экан шу юрак бедор —
Мен ҳамма-ҳаммасини кўраман!

ЎЗБЕКЛАР МЕҲРИ

Сизнинг қўлларингиз меҳрга бойдир.
Бунга шудгорланган далалар гувоҳ.
Сонсиз юлдузларни заминда, ахир,
Ундирган шу қўллар, сиз боққан нигоҳ.

Сизнинг қўлларингиз меҳрга бойдир,
Ҳар қилишларга қуриб берар уй.
Қўлингиз етган ер тенгсиз чиройдир,
У қўллар тош йўнар, ёзар қўшиқ-куй!

Меҳрингиз йўғрилган замин бериб дош,
Олиб ўтар Сизни юзлаб асрдан:
Асрлар манглайин ўпган қасрда
Бордир қўлларингиз силлиқлаган тош.

Арманистонда туғилган. У кўп йиллардан бери Ўзбекистонда яшайди. У арман тилида ижод қилади. Шеърлари Арманистоннинг «Ёшлар овози» тўпламида, вақтли матбуотида чоп қилинган, ўзбекчага таржима қилинганлари эса республика матбуотида тез-тез эълон қилиниб туради. Маргар ҳозирги кунда Тошкент районидаги Маиший хизмат кўрсатиш уйида расом бўлиб ишлайди.

Кўзингиздан ёғар меҳр ва шафқат,
Муסיқий тилингиз дилларга малҳам.
Муҳаббат шу тилдан олади қудрат,
Кўк қадар юксалган тафаккурлар ҳам.

Меҳрингиз қўшилгач, дардларга даво
Ҳаттоки илондан олинган заҳар.

Меҳрингиз бағрдек энг қайноқ маъво,
Олам ором олар то тонгга қадар.

Меҳрингиз булоқдек қайнайди мудом,
Заминда туғилган, қолар шунда у.
Меҳрдан яралган ўзбек деган ном,
У қайғу билмасин, яшасин мангу!

ОТАМ, ОНАМ ВА МЕН

Отам нон ахтариб яшаган бетоб,
Отам оқин сувга оқизган сўроқ.
Отам тўкинликдан олмаган жавоб.
Отам излагану топмаган бироқ.

Онам нигоҳлардан ахтарган меҳр,
Онам тушларидан қидирган чироқ.

Онам муҳаббатдан излаган сеҳр,
Онам излаган-у, топмаган бироқ.

Менга эса ёрдир мўл-кўлчилик, нон,
Менга эса ёрдир севги ва чироқ,
Менга эса ёрдир бахтиёр замон,
Ота-онам излаб топмайман бироқ...

УЧМАС ОЛОВ

Неча бор ўчирдим мен бу оловни
У эса ёнадир ҳануз,
Кул қилиб учирдим мен бу оловни,
У эса ёнадир ҳануз,
Сув ҳам сепдим унга, тупроқ ҳам сочдим,
У эса ёнадир ҳануз,
Ёнма деб сўрандим, гоҳида қочдим,
У эса ёнадир ҳануз,

Қуёш ҳам толиқиб ботади беун,
У эса ёнадир ҳануз,
Оҳиста шом тушиб, чўқар ҳатто тун,
У эса ёнадир ҳануз,
Ўчиш деган сўздан у бўйин товлар,
Ўзгача у ўт қалови.
Маъзур тутинг, ўчган ўзга оловлар,
Ёнмоқда севгим олови.

ТУШ

Остонамдан боқиб, келинчак мисол
ийманиб турибсан,
Кирмайсан уйга,
Оҳиста сўрайман:
«Жоним, қира қол,
Тинчликми,
Не учун ботибсан ўйга?
Қачон ва не учун ажралишдик биз,
Неча йилким кўрмадим мен сени,
Сен ҳам.
Мана энди келиб ҳеч бир хабарсиз,
Соғинчдан жунжикиб турибсан бу дам.
Наҳот танимадинг?
Унутдинг наҳот?

Сўник нигоҳимдан топмадингми ё,—
Йўқми, сени қийнаб шўхлигим бот-бот
«Севаман» сўзидан сочилган зиё?
Сен ҳамон ўшасан, гўзалсан тенгсиз,
Қошинг ҳам, сочинг ҳам ўшандай қора.
Кўзларингдан меҳр ёғилар ҳаргиз,
Шу меҳрдан ўлим сийнаси пора.
Йўқ; жоним, шундай тур,
Боқай маҳлиё,
Кетма ҳам, кирма ҳам —
Йўқса, нетаман?
Бир озгина жилсанг, қимирласанг ё —
Уйғониб кетаман.

* * *

Қуюқлашди негадир туман,
Қор ёғади чоғи кечқурун.
Кўчамиздан ўтди бир отлик,
Эслатди у отамни бу кун.
Тамаки тутунига тўлсин майли уй,

Ўтинаман, меҳмон қил, опа.
Болалиқдаги каби,
Нон бурдаси ва чой қошида
Ўлтирайлик бир дам, бир дафъа.

Эргаш МУҲАМЕДОВ таржималари.

* * *

Кўзларимда порлайди маним
Дунё қадар дунёга севги:

Севаман нондаги ер ҳидин,
Умидларим нон каби эзгу!

Йўлларнинг кенг, йироқ-йироғин,
Дарёларнинг яшил қирғоғин,—
Ишонч балққан сўзни севаман,
Севги қалққан кўзни севаман.
Севаман мен эзгу тилакни

Ва йиғлаган мурғак гўдакни,
Алла айтган аёлларни ҳам,
Ойга ошно хаёлларни ҳам,
Ойдаи ойдин онам сочини,
Мени кутган остонани ҳам...

У М Р

Бирга яшаб, бирга кулади
Менинг билан куним ва туним.
Қучоғига мени олади
Гоҳо яйраб, гоҳо эса жим.

Гоҳо олар қийналиб нафас —
Менинг узун туним ва куним.
Эҳтимол, бахт, шодлик ҳам бўлмас,
Дардсиз кечса куним ва туним.

У М И Д

Қўтарилиб уммонда бўрон
Ғарқ бўлса гар биронта кема,
Довулларни енгмоқ-чун шу он
Йўлга чиқар кемалар яна:
Бор-ку, ахир, дунёда умид!

Уғлимизни узатсак жангга,
Қайтмаса у беллар букилар!
Бардош бериб шунда ҳам ғамга,
Кўзларимиз йўлга термулар:
Бор-ку, ахир, дунёда умид!

Нимадандир кўприк бузилиб,
Айри тушса гар икки қирғоқ,
Икки ёқда қолсак эзилиб,
Бундайин ҳол чўзилмас узоқ:
Бор-ку, ахир, дунёда умид!

Баъзан ишқ деб қиламиз хато,
Дуч келамиз бахт деб рўёга.
Лек ҳаётга боқамиз шайдо,
Шайдо бўлиб келдик дунёга:
Бор-ку, ахир, дунёда умид!

Тилак ЖУРА таржималари

1956 йили Самарқанд область Нарпай райониде туғилган. Ҳозир «Ўзбекистон» нашриётида ишлаб, ТошДУ журналистика факультети кечки бўлимининг V курсида таълим олмоқда.

ОҚ ҚАЙИНЛАР ЕНГИЛ ТИН ОЛАР...

«Ватан чегарасида» номли туркумдан

Сукунат...

Қайинзорлар тунга ўранган.
Ой ҳам мотамсаро, гўёки фалак —
Шаҳид посбонларни ёд этар бугун.
Посбонман, хаёлларим кўланкасида
Отам ҳикояси бўлар намоён:
«Танк... уч яшар бола... солдат қисмати...»
Кўксимга босаман автоматимни.
Ана, муюлишда соялар қати!

— Тўхта!

...Ёрилиб кетади сукунат чоки.

Шовуллайди қайинлар шошиб

— Тўхта!

— Тўхта!

— Тўхта!

Овоз берар келаётганлар:

— Ҳазимизники...

Оқ қайинлар енгил тин олар:

— Ҳазимизники,

— Ҳазимизники...

* * *

Бола эдим,
Шалола эдим
Жилға бўлиб қўшилдим дарёларга.
Дарёларки,
Тошқин,
Жўшқин,
Тиним ҳам билмайди, қўним ҳам,
Тўлқинлар...
Мавжланиб
Гирдобига тортгандан-тортар...
Мен ҳам тўлиб-тўлиб,
Тўлқин бўлиб,
Азим дарё ўзанида борурман оқиб.
Майсаларнинг дудоғига,
Ялпизларнинг қулоғига дурлар тақиб...

* * *

Само ойнасидан мўралайди ой,
Юлдузлар дарчаси бир-бир очилар.
Она қишлоқ узра латиф бир чирой,
Латиф бир сукунат унсиз сочилар...

Ташна юрагимни қамрар ҳаяжон,
Соғинчим туйғумга беради сайқал.

Оппоқ қоғоз узра сингдим, онажон,
Мунис шаънингизга кўяй деб ҳайкал.

Ана, парчагина чароғон осмон.
Супачага келиб ўлтирар отам,
Тушингиз таъбирин тинглайди ҳамон:
«Тўн тикдим. Тўн бу — йўл, йўлдадир
бўтам...»

Само ойнасидан мўралайди ой,
Юлдузлар дарчаси бир-бир очиллр.
Она қишлоқ узра латиф бир чирои,
Латиф бир сукунат унсиз сочиллр...

...Оппоқ қоғоз узра сингдим, онажон.

Ҳ О Л А Т

Ипаклар ипакдай қиз бармоғидан
Сирғалиб кўнади қийиқчасига.
Қатимлар эшилар қалб арқоғидан,
Айланар бағирнинг бир парчасига.

Хаёллар тасвири қийиққа инар...
Кўчада бир товуш — ўхшар исмига,
Ойнага талпинар, юрак тепсинар.
Суюнар дераза кесакисига.

ТУЛПОРГИНАМ...

Қуралайдай кўзларингдан айланай,
Ёлларингдай ёлқинланар уфқ-зар.
Имкон бергин, жабдуқ урай, шайланай,
Уфқларни кўзга суртмоқ аҳдим бор.

Фирқўкларнинг бўйларидай бўйларинг,
Ёлғиз йўлда қолдирмагин ёт билиб.

Туёғингга инмиш майса бўйлари,
Қоратоғнинг адиридан ёд бўлиб.

Туёқларинг елдан ортада қолмасин,
Тулпоргинам, кишнашларинг дармондир.
Ҳа, чу жоним, ҳа чу, белинг толмасин,
Довонлардан ўтолмасам армондир...

* * *

Тонг чоғи борлиққа ёйилган нурлар —
Майса дудоғида чақнаган дурлар —
Менинг қўшиғим.

Меҳрибон онамнинг бағирлари ҳам —
Менинг қўшиғим.

Баҳорнинг минг оҳанг ёмғирлари ҳам,
Деҳқоннинг қорайган яғринлари ҳам.

Менинг қўшниларим камалак рангда,
Шундоқ теграмда.

ИРОДА

Халил, ҳуқуқшунослик факультетининг студенти, ётоқжа жойлашди. У жойлашган хонада Азамат исмли ғаройиб бола турар экан. Шу бола Халилни ҳайратда қолдирди.

Азамат ҳечам тинчимас, деярли ҳаммавақт керакли иш билан машғул бўларкан.

Яна бир ажойиб хислати (бу хислатини Халил кейинроқ сезди), у ночор ҳолатларда, қийинчиликлар олдида заррача ўзгармай, шод, қувноқлигича қола билар, таъби хира бўлмас экан. Унинг дилини хуфтон, таъбини хира қилиш мушкул экан.

Бир куни, кечки овқатдан сўнг Халил Азамат билан узоқ суҳбатлашди, суҳбатда кўп ғаройиб гаплар бўлди, ғаройиб гапларнинг ҳаммасини Азамат айтди. Мана у нималар деди:

— Менга қаранг, Халил, қилиниши керак, бироқ қилиш ёқмай турган юмушни бажаришга ёки аксинча, ниманидир қилмай, ундан тийилишга одамнинг ўзини мажбур қила олиши иродасининг кучли ёки заифлигига боғлиқ, дедик, шундайми?

Халил жиккаккина гавдасини стул суянчиғига ташлаб, (улар анчадан буён суҳбатлашмаяпти) ён тарафга тикилиб қолганди, шу ҳолатича бош силкиди.

— Бу деганимиз шуки,— деб давом этди Азамат,— иродаси кучли ўша ишни бажаради ва нимадан-дир тийила ҳам олади; иродаси заиф эса бажаролмайди ва нимадан-дир тийила ҳам олмайди, шундайми?

— Шундай,— деб яна бош силкиди Халил.

— Шундай бўлса, энди мен гапнинг қизиқ жойини бошлай, гапнинг қизиқ жойига энди келдик. Диққат билан эшитинг. Бундан икки-уч йил олдин, ғалати бир савол менга ҳеч тинчлик бермас эди. Юрсам ҳам, турсам ҳам ўйлардим: иродаси заифлар, дердим, қандай қилиб бажаролмайди (ўз иродамини ҳам заиф ҳисоблардим) ва номақбул ишдан қандай қилиб тийилолмайди? Бирор ишни қилиш кераклигини англаган заҳотиёқ, иродасининг «заиф»лигига қараб ўтирмасдан, дердим, қилса ва аксинча — номақбул ишдан тийилса бўлмайдими? Ахир, нега бўлмас экан! Ахир, нега иродаси кучли дейилган одам қилиб билади-ю, у қилолмайдими?! Ёки у, иродаси «заиф», бирор юмушни бажаришга киришганида аллақандай куч унинг қўлларини шартта ушлаб: «Қилма!», дейдими, деб ўйлардим... Сиз менга қараб ўтиринг, Халил. Гапларимга диққат қилинг, йўқса тушунмайсиз!

Халил Азаматга қаради. Азамат давом этди:

— Қизиқ, ўша иш, яъни, бажариш ёқмай турган иш, жисмоний куч таъсирида битса, шундай куч унда етарли бўлса-ю, деб ўйлардим, қилолмай ўтирса... Кейин ўзимча бундай фикрга келдим: ҳамма одамнинг характерида, дедим, лоқайдлик деб аталувчи бир ёвуз куч бор. Ҳамма одамнинг характерида бор! Шу

ёвуз кучга одамлар «шайтон», дея ном берганлар-да, ўзларидаги барча қусурни лоқайдликлари орқасидан келадиган барча қусурни — «шайтон»дан кўрганлар.

Ана шу «шайтон», яъни одам ҳарактеридаги лоқайдлик, бировларни бутунила кул қилиб олади. Яна бировларни эса гоҳ-гоҳ йўлдан уради... Қизиқ, деб ўйлардим, ўзимизни шундай тутсакми, йўлдан уролмас! Мутлақо йўлдан уролмас!

Аваллари шу гапларни ўйлардим. Фақат ўйлардим. Мана энди, шу ўй-хаёлларим амалга ошди: мутлақо йўлдан уролмаяпти. Шундай қилса бўларкан, Халил. Хўш, бунинг учун нима иш қилиш керак? Йўлдан уролмаслигига мен қандай қилиб эришдим? Бунинг учун мен нима иш қилдим? Битта иш: бир қўлим менинг доим ўл ёқамда — маҳкам ушлаб олганман! Қўйвормайман. Ёқамдан судраганимча, оборити дарс столим ёнига ўтказаман. Дарсни тайёрлаб бўлгач, буюраман ўзимга: энди хонани тартибга келтирасан. (Шундай ҳолларда, яъни бирор юмушни бажариб бўлганингдан сўнг, ўзингни бирам енгил, бирам қувноқ ҳис қиласан!) Кейин, айтайлик, ботинкам эсга тушади: устахонадан олиб келишим керак. Ёқмаяпти шу иш, лекин қаёқда! Ёқамдан судраганимча ўзимни кўчага олиб чиқаман!

Бу ишларим, Халил, биламан, келган кунингизданоқ, сизга ғалати туюла бошлади. Аслида бунинг ҳечам ғалатилик жойи йўқ. Шундай бўлиш керак. Келинг, сиз ҳам шундай қилинг. Ҳайми? Шу лаънати лоқайдлик билан бир жанг қилайлик! Яъни, унинг «раъйи»га қарши иш қилайлик! Яъни нимани қилиш ёқмай турган, бироқ қилишимиз лозим бўлса — қилайлик! Нимани қилиш номақбул бўлсаю, қилгимиз келаверса — тийилайлик! Яъни қилмайлик! Доим шундай қилиб юрайлик! Келинг, Халил, сиз шуни ҳозирдан бошланг: нимани «қиллолмаяпсиз» ҳозир?

— Кўйлагимнинг ёқаси — кир. Юволмаяпман.

— Қўлларингизни кўрсатинг. Яхши... Кесилган, чақа бўлган, зирапча қирган ерини кўрмаяпман. Совун, тоғора, иссиқ сув топилади, олға, дўстим! Мен эса шимимга дэзмон босаман. Чунки мен ҳам шуни «қиллолмаяпан». Бошладик! Шарт шу лекин: «ювасиз!»

Бир соатлардан сўнг улар, Азаматнинг таклифи билан энг ёқмай турган фанларини тайёрлашга ўтирганларида Халил илжайди:

— Ростданам киши қувноқ, хурсанд бўлиб қоларкан бир юмушни бажариб бўлгандан сўнг.

— Демак, хурсандсиз? Ундай ҳолда, дўстим, эрталаб сизга яна бир «сиримни» очаман. Ҳозир эса, дарс! — деди Азамат, «Сиёсий иқтисод»ни олдига тортаркан.

* * *

— Нега эрталаблари киши маънос бўлади кўпинча?

Халил, қовоғи солиқ, жимгина, нонга сариеф суркаётган эди, ҳаракатдан тўхтади, ўйлади, савол эгаси — Азаматга қаради:

— Чунки ҳамма ташвиш, — деди, — эрталабдан бошланади: кимдир тунда дарс тайёрламаган — гап эшитади. Кимдир ишдан кечикаяпти — дакки ейди.

Азамат чойдан ҳўплади, яна ҳўплади, пиёлани столга қўяёттиб:

— Сиз-чи? — деди. — Мана сиз, ишдан кечикаётганингиз йўқ. Дарсни бўлса кечқурун тайёрлаб қўйдик. Лекин хомушсиз. Нега? Маълум бўляптики, ҳар қандай шариот, вазиятдаям, киши гоҳо ғаш тортади. Шундай ҳолатларда демончиман, нима бўларкин хурсанд бўлиб ўтирса киши? Тушунмадингизми? Нима бўларкин киши атайин ўзини хурсанд қилса?

— Тушундим... Демак, сиз, атайин, мажбурлаб хурсанд тутаркансиз-да, ўзингизни? Қизиқ... гўё, танангизда иккита кнопка. Бирини боссангиз — ёришиб кетасиз, иккинчисини боссангиз — ғам-ғуссага ботасиз. Менга шундай туюлаяпти.

Азамат кулди.

— Йўқ, бунчалик эмас, — деди, — танамда кнопкам йўқ. Кнопканинг кераги ҳам йўқ. Кнопкасиз ҳам мумкин. Буни ҳозир кўрамиз. Мана ҳозир сиз хафа, хомушсиз. Лекин сиз кулинг. Ҳа, ҳа, кулинг! Кеча юволмаётган эдингиз. Ювдингиз. Қилса бўларкан. Бу ҳам шундай гап: хомушсиз. Лекин сиз кулинг! Буям лоқайдлик — «шайтон» билан жанг! Қани, Халил, бошладик ўша жангни! Мана ҳозир сиз — хомушсиз. Лекин сиз — кулинг! Еришиб кетинг! Мажбур қилинг ўзингизни! Қани! Ҳа! Ана, бўларкан-ку! Сиз, Халил, буни беғамлик, дея ўйлаб, янглишманг. Ҳамманинг ҳам қайғуришга арзийдиган, ёдига тушганда, сочини юлғиси келадиган ташвишлари бўлади. Бўлиши табиий ҳам. Лекин айтинг-чи, биз қайғурганимиз, сочимизни юлганимиз би-

лан, ўша ташвишлар ўзгариб қоладими? Агар ўзгариб қолмаса, нега қайғуришимиз керак? Ундан кўра, ўзимизни шодланишга мажбур қилиб, шунга эришиб, шу шодонлигимизча, ташвишлар билан кула-кула курашганимиз тузук эмасми?

«Жинними бу?», деб ўйлади Халил ва яна қовоғини уйди.

Орадан икки ойча ўтгач, университетдан келаркан, Халилнинг қовоғи баттарроқ уйилган эди.

Унинг қовоғи шунинг учун баттарроқ уйилган эдики, у Азаматнинг «жинни» эмаслигини энди батамом тушуниб етди, барча гапларига ўзи амал қилаётганлигининг батамом гувоҳи бўлди. Бунинг натижаси аломат бўларкан, шуни батамом билди, унинг маслаҳатларига бир неча марта амал қилиб кўрса-да, батамом эргашолмади, элполмади.

Шунинг учун қовоғи уйилди. Ичини қурт кемирди. Ҳасад қила бошлади. Ҳасад ғаразга айланди: Азаматнинг дилини хуфтон қилмоқчи бўлди. Қандай қилиб? Унинг дилини хуфтон қилиш мушкул бўлса...

Лекин битта йўли бор. Мушкул йўл. Қалтис йўл. Бу йўлни Азамат пасткашлик деб атайди ва шу нарсага тоб беролмайди. Фақат шу нарсага у тоб беролмайди! Ўзини кўйгаги жой тополмай қолади. Азаматнинг бу хислатини Халил яхши англаб олган. Азаматга «четдан» келадиган ҳар қанча ташвиш, қийинчиликлар писанд эмас, бу нарсалар билан у жон деб олишади, «жанг» қилади ва, албатта, уларни енгиб ҳам чиқади. Лекин унга, атайин қйлинган, унинг таъбири билан айтганда, сунъий, одамларнинг ўзлари ҳосил қиладиган «қийинчиликлар» — бир даҳшат!

Ана шу даҳшатни — нима бўлса бўлар! — Халил ҳозир кўндаланг қилади.

Азамат — табиатини содда, ишонувчан. Ишонувчан-у, аммо шубҳаларга тез берилади. Кўнгли ғоятда бўш. Унинг бу хислатлари, «даҳшат»ни амалга ошириши учун, ҳозир Халилга қўл келади. Ўзини Халил бошига кулфат тушган киши қилиб кўрсатса, шу «рол»ни яхши «ижро» этса бўлди. Азамат, шубҳасиз, бунга лаққа тушади. Кейин, воқеага тушунгач, жиғибийрон бўлади. Ундан сўнг нима бўлса бўлар! Халил унинг дилини бир хуфтон қилиб, аламдан тушса бўлди.

Халил университетдан қайтаркан, шу қалтис йўлнинг режасини тузиб келарди. Режасини пишитиб ҳам кўйган, қйналарди. Чунки унга осон эмас эди.

Ҳозир қовоғини солиб келадиган Халилнинг қалбига қулоқ тутган киши, тахминан, куйидаги ҳол рўй бераётганлигининг гувоҳи бўларди.

Азаматнинг дилини хуфтон қилиш — ноҳақлик. Буни Халил билади. Лекин нега шу ноҳақликка қўл ураётганлигини билмайди. Билмайдигина эмас, бу ҳақда ўйлаб ўтирмайди: шундай қилгиси келяптими, шундай қилишга чоғланади, холос.

Нега «шундай қилгиси» келади?

Чунки, шундай қилмаса, юраги ғаш бўлади. Бу ғашлик, (ё тавба!) шундай қилса, ёзилади. Яъни Азаматнинг дилини хуфтон кўрса, ғашлиги тарқайди. (Шунинг учун ҳам шундай қилгиси келади-да!)

Бу жараённинг шундай эканлигини Халил шундайлигича тушунмайди. Билади бироқ: шундай қилиш — ноҳақлик.

Халил, ҳозир қовоғини солиб келаркан, қалбда бир ёвуз куч — «шайтон» бош кўтарган ва у шундай демоқда эди: «Дилини хуфтон қил!»

Халил қовоғини солиб келаркан, ноғоҳ қалбда иккинчи бир куч бунёд бўлди ва у ҳам бош кўтарди: «Номақбул нарсадан тийил!»

Халилга қийин эди. Тийилиш қийин эди... Тийилиш қийин эди!

Бирдан у бошқа томонга бурилди! Номақбул нарсадан тийилиш учун ҳозир ётоққа бормаслик керак! Борса, албатта, Азаматни кўради! Бу пайтда Азамат дарсдан эндигина келган бўлади: хиргойи қилганича, албатта, бир фойдали иш билан машғул бўлади! Ҳамиша димоғи чоғ бўлади! Ҳамма нарсага улгуради! Буларни кўриб Халилнинг юраги баттар ғаш тортади.

Ҳавонинг авзойи бузилди. Ёмғир ёғадиган тусга кирди: шамол ҳазонларни суриб кетди. Чанг келтириб урди. Халил тўхтади. Қайтди. Яна ётоқ томонга юрди. Хаёлига келди: «Шундай ҳолларда нима бўлади киши атайин ўзини хурсанд қилса?»

Кейин ўйлаб борди: «Ҳа, ҳа, шундай қиламан! Ўлсам-да, Азаматга эргашаман яна! Ўзимни қўлга оламан унга ўхшаб! Ҳозир эса, номақбул иш — тузган режамдан тийиламан!»

Шу ўйлар билан келиб, хонасининг эшигини итарди, ичкарига кирди, ичкарига кирувдиямки, Азаматнинг қувноқ товуши янгради:

— Келдингизми, Халил? Метромиз мавзуида биринчи юмор, дўстим, «Муштум»да! Боллапти-да, ўзиям! Буни қаранг, ярим тунда бир киши...

— Азамат!— дея, бирдан қичқириб юборди Халил...

Энди қаранг: у эшик олдида мижжа қоқмай Азаматга тикилиб турибди. Шу туришда у «Азамат!» дея қичқириб юбориб, Азаматнинг сўзини чўрт кесди ва бу билан ҳозиргина келаётиб ўйлаган яхши ниятини чиппакка сўқарди, йўқ, чиппакка чиқарай деб қолди, бошқача қилиб айтганда, номақбул иш — тузган режаси сари бир қадам ташлади... Энди нима қилсин?

О, инсон қалби! Эзгулигинга балли! Бироқ, афсус, афсус, яна шундай ишларга ҳам қодирсанки...

Азиз ўқувчи! Халилнинг аҳволига яхшироқ боқинг! Нима қилмоқчи у? Энди нима қилмоқчи у! Наҳотки Азаматнинг дилини хуфтон қилса ҳозир! Наҳотки? Йўқ, йўқ, ҳалиям кеч эмас, бир қадам ташлади, холос. Ҳалиям бу ниятидан қайтиши, ўша бир қадамни ортига чекиниши мумкин. Аини ҳозир, мана шу дақиқаларда мумкин! Қани кўрайлик-чи.

...Азамат ҳам Халилга тикилиб турибди. Халилдан кўзини узмай, ўрнидан турди, «Муштум»ни каравоти устига ташлади:

— Нима гап, Халил?— деди ва ўйлади: «Бир кор-ҳол рўй берган».— Нима бўлди, дўстим?

Халил эшик олдидан силжимади. Индамай тураверди. У ногаҳоний бахтсизликдан гангиб қолган киши тусини олганди...

«Бир кор-ҳол рўй берган. Бундай ҳолларда одамнинг тили айланмай қолади».

— Халил,— Азамат одатича фикр юрита бошлади.— Бардам бўлинг. Қандай воқеа рўй берган бўлсаям, бардам бўлинг. Келинг, кула-кула ҳал қиламиз! Буням лоқайдлик — «шайтон» билан жанг деймиз! Мана, ҳозир хафасиз. Лекин сиз — кулинг! Сизни хафа қилган чатоқлик билан эса, кула-кула олишамиз! Айтинг, нима гап?

Халил индамай тураверди.

«Тавба, нималар деяпман. Наҳотки ҳамма нарсаниям кула-кула ҳал қилиб бўлса? Нега шуни олдин ўйламабман. Ёмон бир хабар келган бўлса-чи? Ҳойнаҳой шундай! Айтолмаяпти! Тили бормаяпти. Мен гумроҳ бўлсам...» Бирдан Азаматнинг хаёлига, ҳамиша касалманд онаси келди, юраги «шиғ» этди.

— Халил,— деди ва кўзи ёшланди, овози титради,— бир хабар олиб келганга ўхшайсиз... майли... даҳшат бўлсаям айтинг!...— йиғлаб юборди.

«Қойил,— ўйларди Халил,— шу жиҳати жуда нозик-да: дарров йиғлади. Йигит ҳам шунақа бўладими». Халил ўша қадамни ўз ўрнига қайтармоқчи, кечир, дўстим, ҳазил қилдим, деб, «номақбул иш»дан воз кечмоқчи бўлди. Аммо энди кечикди.

Номақбул иш амалга ошган эди, йўқ, амалга ошай деб қолганди. Азаматнинг дили хуфтон бўлай деб қолганди. Яна бир қадам... Халил шу бир қадамни ташлади:

— Азамат! Ха-ха-ха! Мен ҳеч қандай хабар олиб келганим йўқ! Ха-ха-ха! Ҳеч қандай хунук хабар олиб келганим йўқ! Ха-ха-ха! Нега йиғлаяпсиз! Қизиқ, сиз ташвишлардан қайғурмасдингиз, сочингизни юлмасдингиз, кула-кула ҳал қилардингиз... Негадир, энди йиғлаяпсиз. Ёки ташвишлардан ҳам даҳшатлироқ бирор нарсани (шу сўзларни у, товушига алоҳида, сирли, киноявий маъно бериб айтди) сезяпсизми? Майли, йиғланг. Мана шу керак ҳозир менга. Бу комедиядан муродим аслида шу. Гап шундаки, Азамат, биласизми, мен сизни синаб кўрмоқчиман. Боягина менга айтган сўзларингизни ўзингизга қайтараман: мана, ҳозир сиз — хафа, маънос ҳолатдасиз. Хомушсиз. Лекин сиз кулинг! Ёришиб кетинг, чироғим! Кнопкасиз ҳам мумкин!

Тушунмадингизми? Такрорлайман: мен сизни синаб кўряпман, дўстим. Мана сиз, хафа, хомушсиз ҳозир. Энди сиз, ўз фалсафангиздан келиб чиқиб кулинг, ёришиб кетинг-чи! Ҳа! Қани! Кнопкасиз ҳам мумкин эди-ку! Бўлмаяптими?

...Азаматнинг кўзларида ёш тўхтаб, йиғлаб турган ҳайкалга ўхшаб қолган эди.

Бирдан кўз ёшларини кафти билан артди ва... қаҳ-қаҳ уриб кулиб юборди!

У шундай кулдими, ҳеч қачон бундай кулмаган эдигина эмас, Халил бунақа кулгани, умри бино бўлиб кўрмаган, эшитмаган эди!

Кўзидан ёш қуйилиб келди. У кулаверди.

Жим қолди, юзини қўллари билан бекитди, тескари ўгирилди, шиддат билан бориб, каравотига ўтирди, ичидан бир тўлқин хуруж қилиб, яраланган айиқдай тўлғанди, энтикиб қолди, хўнграганича, ўрнидан туриб кетди ва шу заҳотиёқ жимида-қолди...

Энди навбат Халилга келган эди: у «ҳайрат» тимсолига айланган эди. Хонага сукунат чўкканди.

Сукунат бузилди:

— Кечиринг, дўстим. Ҳазил қилмоқчийдим.

Сукунат давом этди.

Халил ҳалиям эшик олдида, Азаматга қараб, Азамат эса дераза ёнида ташқарига қараб — қотиб туришар, ташқарида дарахтларнинг қизғиш, сариқ япроқларидан ёмғир томчилари битта-битта узилиб тушарди...

Азамат шахт билан ўғирилди. Унинг узун, патила-патила сочлари силкиниб тушди.

— Яқинроқ келиб қаранг,— деди, ўз лунжига ишора қилиб.— Кўрдингизми? (Азаматнинг чап лунжи бир оз шишиб чиққанлигини Халил энди пайқади.) Кўрдингизми? Тишим оғрияпти. Сиз хонага кириб келганингиздаям оғрийётган эди. Ҳа, рост. Мен эса, биласизми... кулаётган эдим... «Муштум» варақлаб кулаётган эдим. Қани, шундай қилиб бўладими, деган мақсадда кулаётган эдим. Нега шундай қилиб бўлмас экан деб кулаётган эдим. Кулмасдан турган билан, оғриғи қолмайди-ку, деб, кулаётган эдим. Айтган гапларимга содиқман. Сиз бўлсангиз, мени синаб кўриш ниқоби остида, айтган гапларимни разиллик билан қора ниятингиз фойдасига ишлатдингиз. Яъни пасткашлик қилдингиз...

Азамат кўзёшидан ҳўл устки лабини қимтиб жим қолди. Кейин, худди қасамёд қилаётгандай, (ўзига шундай туюлди) сўзлари тантанали оҳанг касб этди:

— Қилиниши керак, бироқ қилиш ёқмай турган иш... Бу жумла сизга таниш. Мана шу дақиқаларда дўстим, ғоят ёқмаётган, бироқ бажаришим лозим бўлган яна битта юмуш туғилди. Бунга сиз сабабчисиз. Мени кечиринг. Қилиниши лозим бўлган юмушни, қилиш лозимлигини англаган заҳотимдаёқ, ўзингизга маълум: кечиктирмайман! Уз фалсафамга содиқман!

Шундай деди-да, Халилнинг тумшугига бир мушт солди. Кейин юз-кўзи демай тушира кетди.

Беш минутлардан сўнг, улар яна юзма-юз туришар, қирқ чақиримча югуриб келган спортчилардай ҳарсиллашардилар.

Ун минутдан кейин эса, Азаматнинг таклифи билан, ёқмай турган юмушни бажаришга киришдилар: Халил Бурнининг қони томган шими ва ёқаси қорайган кўйлагини олиб, ювишга кетди. Азамат шимини дазмоллай бошлади.

* * *

Бир неча кун ўтди.

Азамат хонада китоб ўқиб ўтирарди.

Эшик очилиб, Халил кирди. Кирди-ю, эшик олдида тўхтаб қолди.

— Азамат!— деди.

У ногаҳоний бахтсизликдан гангиб қолган кишига ўхшарди.

Азамат китобни каравоти устига ташлади, Халилдан кўзини узмай ўрнидан турди:

— Нима гап, дўстим!

Халил бирдан ҳўнграганича, ўзини Азаматга отди-да, унинг қўлига телеграмма тутқазди: Азаматнинг онаси вафот этибди.

Азамат қотиб қолди, бармоқлари телеграммани фикимлади. Ҳеч сўз демай, деёлмай кийиниб чиқиб кетди.

Халил ўйлади: «у йиғламадими ёки йиғлаёлмадими?»

Шундай деб ўйлади-да, бирдан юрагида олий бир туйғу — Азаматга нисбатан ҳамдардлик туйғуси пайдо бўлганини ҳис қилди.

Кейин бир неча кун олдинги қилигини эслади. Ҳақиқий даҳшат бўлиб туюлди ҳозир ўша қилиғи!

«Номақбул ишни энди ҳечам, ҳечам қилмайман!— дея қасам ичди у.— Қилмасликка ўзимни мажбур этаман!»

Карима ТОШМАНБЕТОВА

ДЕҲҚОН ҚИЗИМАН

Мен бахтиёр деҳқон қизиман,
Кенг боғ-роғлар мен севган маскан,
Онам каби сујуб, ардоқлаб,
Камол топ бағримда, дер Ватан.

Диёримнинг оташ меҳри-ла,
Бахтдан ёниб порлайди кўзим.
Боболарим меҳнати сингган,
Далаларда менинг ризқ-рўзим.

Менга таниш эрта баҳорда,
Адирларда ёнган лолалар.
Менга азиз ўз фарзандидай,
Отам меҳрин берган далалар.

Майин эсган еллар тўлқини,
Берар дилга завқ ила ором.
Боғлардаги меҳнат, тароват
Бари менга бахш этар илҳом.

Мен бахтиёр деҳқон қизиман,
Кенг боғ-роғлар менга ҳур маскан.
Жондан севган ва ардоқлаган,
Камолимдан қувонар Ватан!

* * *

Бир дилбар қўшиқни дил қўмсаётир,
Бир дилкаш овозни соғинаман, о!
У қўшиқ янграса унутдир дардим,
Қаршимда чаманлар бўлади пайдо.

Бир дилкаш овозни дил қўмсаётир,
У сенинг овозинг, куйла, хонандам.
Сенинг қўшиқларинг ёдга солади
Ўтган ишқ, шодлигим, қайғуларим ҳам.

Ногоҳ қўшиқ янграр... Бу ўша қўшиқ,
Ўша соғинганим қадрдон овоз!...
Маънос руҳим, уни тинглагин қониб,
Юрак, сен ҳам тинглаб дардларингни ёз!

Қўшиғинг изтироб солар юракка,
Ва яна руҳимни кўтарар кўкка.

* * *

Сени йўқотганман қай куни ногоҳ,
Йиллар изларингни яширмиш, эвоҳ!
Ҳаёт — уммон, сени излайман сузиб,
Ўзим, ўзгаларнинг роҳатин бузиб.
Чорляпман, эшит, чорляпман, кел,
Юлдуздай йўлингда порляпман, кел!

1961 йили Наманган
областа Янгикўрғон рай-
онидаги Мамай қишло-
ғида туғилган. Ҳозир
«Ленин байроғи» район
газетасида ишлаб,
ТошДУнинг журналисти-
ка факультетида сиртдан
таълим олмақда.

Сенинг шодликлар ҳам кўнгилдан нари,
Баҳана, сурурсиз хаёллар бари.
Оқ, ииллар армони юракка оғир,
Кун қолиб бардош ҳам тўзадир охир.
Шошиб-тошиб келу қўлларимдан тут,
Қаinguларим бўлсин васлингдан тут!

Бесамаз излашдан ёнмоқда кўнглим,
Бағрим армон билан тўлмоқда лим-лим.
Вужудим ёқаркан бу оташ ҳижрон,
Энди ўт кўраман тикилсам қаён,
Аста-аста ёниб бўлмасдан адо,
Суюклим, қутқаргин садо бер, садо!..

* * *

Сенга менинг ишқим йўқдир,
Демакки, йўқ соғинчим.
Сенингсиз ҳам кулгум шўхдир,
Буланорма, бас, тинчим.

Йўқ, сен учун бўлмади матлаб,
Ишқинг куртак отмасин.
Севгингга-ей олмай жавоб,
Дилинг ғамга ботмасин.

Ироқлардан келма мен деб,
Мен деб ўртама бағир.
Беранорма мактубга зеб,
Динга сиғмайди, ахир.

Тушун, кўнглим ҳеч ким-ла шод,
Ишқ базмини тузолмас.
Уни кимдир этган дардманд,
Энди мангу тузалмас..

* * *

Термултириб йўлингга кўп хумор этдинг мени,
Ҳажр ўтида куйдириб интизор этдинг мени,
Қай тун кўкка чиқмаган ойни қўмсаган каби,
Жамолингни кўрмоққа ташна, зор этдинг мени.

Сен дардимсан ва яна сен бир-ла кўнгил тоғдир,
Йўлларимда ўзингмас хаёлларинг ҳамроҳдир,
Қалбимга ишқ оташин солиб кетдинг сен энди,
Юрагимда висолинг армонли, ўтли оҳдир.

Ўзгани дилга ошно этолмасам на қилай,
Интилиб висолингга етолмасам на қилай,
Муҳаббатинг қуёшдир, ўзинг — ҳаёт, шул сабаб
Сендан умидим узиб кетолмасам на қилай!..

* * *

Истайман,
Мен сени шунчалар сева олсайдим,
Қуёш ҳарорати-ла

тиниқ,
беадоғ!

Ва англата олсайдим
ишқимни сўзсиз!

Кўзларимга боқиб,
кўзларимда ёнган муҳаббат ўтида,

Севгилим,
Юрагингда қотиб қолган ҳаяжон,
Юрагингда музлаб қолган эҳтирос
Ёниқ қўшиқ бўлиб,
Ўтли ишқ бўлиб,
Вулқондай отилиб кетсайди!

Кўзларингда ёнган хира харорат,
кўзларингга чўккан
ҳорғин лоқайдлик,
алмашсайди олов ёлқини билан
Ва бағринг айланса денгизга!..

Денгизки,
мусаффо,
куйловчи сержаранг.

Мен эса...
Мен эса шу денгизга чўкиб кетсайдим мангу,
Танҳо, ноёб,
ардоқли гавҳар тош бўлиб!..

* * *

Мен шундай шеър ёзсам,
Унда мана шу мени яратган кўҳна она-табиатга
ишқим, меҳрим жамланса.
Шундай шеър ёзсам,
бу шеърда
баҳор қуёшидан баҳра олиб,
юз очаетган рангин чечакларнинг
Кулгуси жонланса.
Шундай шеър ёзсам,
унда
ўсмирнинг чашмадай беғубор қалбида,
туғилаётган илк муҳаббат ҳисларини куйлолсам.

Шундай шеър ёзсам,
ўзгаларнинг ғамидан озор емаган,
ўзгаларнинг қайғуси бағрин эмаган,
одамлар қалбига
кирса шеърим нур бўлиб!..

Ва худди
кўклам қуёшидан эриган муз мисоли
эриб кетса
одамлар қалбидаги қабоҳат,
совуқ туйғулар...

Шундай шеър ёзсам,
шеърим,
дўсти омадидан дилин туман қоплаган кимсанинг
дилига санчилса ўқ бўлиб!

Шунда
уялиб кетса у, ўз қилмишидан.

Шундай шеър ёзсам,
бу шеърдан
заминнинг қай бурчида туриб
уруш оловин ёқмоқ бўлаётган жаллод
Уруш оловида ёнган гўдакларнинг
дилхун оҳ-фарёдини,
Фарзандлари қонига чўмилган она-заминнинг
аччиқ ноласини эшитса.
Ва у гўдаклар ноласидан эзилиб,
аччиқ қон ҳидидан бўғилиб,

Ҳайқирса
«Бас, бас!»— дея,
Ҳайқирса бизларга қўшилиб,
«Дунёда тинчлик бўлсин!
Дунёга тинчлик керак!» дея.
Мен шундай шеър ёзсам —
онам сочларидай оппоқ,
гўдак табассумидай тиниқ,
бургут парвозидай шиддаткор!..

Назар ШУКУР

ЙИЛЛАР ҲАМ ШУ ЙУЛЛАРДАН УТАР...

* * *

Тоғ бошида жон сақлайди қиш,
Тоғ бошида кунлари кечар.
Кундуз эса қушдай уриб тўш
Ҳар кун муздай ҳаётин ичар.

Учмоқ бўлса, қишни бирпасда
Қуёш буткул эритиб қўяр.
Силжидими сал агар пастга,
Оташ ёзда оёғи куяр.

ЁЗ МАНЗАРАСИ

Учиб кетган турналар янглиғ
Олислардан жой излаб баҳор.
Энди йўллар оташин чангли
Тўзғитар ёз тупроқни такрор.

Жудо бўлиб бор имконидан
Ҳароратдан сарғаяр ранглар...
Жилолмас ҳеч сувлар ёнидан
Кетолмасдан қолган кўкламлар.

ТОМЧИ БАҲОР

Май сўнггида бир шудринг беҳол.
Баҳорман, деб такрор этади.
Эсса борми ғир этган шамол,
Саратонга тушиб кетади.

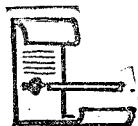
ТЎХТАБ ҚОЛГАН ЕШЛИК

Шунча кўрқинчли бўлиб қолдимми?
Яқинлашмоқдасан менга
Қўрқа-писа.
Титраб зўрға сўзга лаб очасан:
— Ўзгармасиз...
Ҳали ҳам ўша-ўшасиз.

Билмадингки,
Сенсиз ўтмаётган
Кунлар, йиллар қўйнида
Ўзгармасдан —
«Ўша-ўша» бўлиб қолаётганлигим...

* * *

Ойдин кеча.
Ерга бош қўйиб.
Ой кулгиси ухлар бетўлғоқ.

Димоқларга,
Зар сочларин урилар бўйи
Еллар эсган чоқ.

Шабдалар ўтган пайт тегиб,
Ойдинликнинг жунжикар тани.
Дарахтларнинг тушларин эгиб
Гоҳ безовта қилгай кўлкани.

Гоҳ япроқлар сингари юлиб
Тун ўйларин учирад маъсум.
Бўса олар гуллардан кулиб
Хуш бўйларга лиммо-лим насим.

Шудрингларда бўлиб жикқа нам,
Тонгга қараб тушар йўллари.
Пардай момиқ субҳидамни ҳам
Силамоқчи юмшоқ қўллари...

* * *

Гуллар сўлса боқма унга сен маъюс,
Ачинмагин, тонгда кўрсанг
қаддин ёй.

Баҳор билан бўлиб фақат
юзма-юз

Тополган-ку юрагингдан
барни жой.

Кўл тубида аввал дилинг яйратиб
Ундан чиқиб узоқларга ботса ой.
Изламагин, уфқлардан оқ отиб,
Тополган-ку юрагингдан бари жой.

Сулув қиздай кўзгусидан айрилиб,
Ой синиғин тополмасдан юрса сой.
Тонгим қара, ўз қалбингга қайрилиб
Тополган-ку юрагингдан бари жой.

Агар йиллар оқаверса бераҳм,
Менинг севгим ул дарёга
берма бой?
Ахтармайман ёт диллардан
юпанчим,
Тополган-ку юрагингдан бари жой!

* * *

Қушлардай
Шохларга қўнди Япроқлар.
Улар чўчишмайди:
Шамоллардан,
Отилган тошлардан...
Гоҳ тинади,

Гоҳ нелар ҳақдадир
«чуғур»лашади.
...Бир маҳал
ОВЧИ — КУЗНИ узоқдан кўргач
Дув учиб кетишди
Шу қўрқмас ҚУШлар.

* * *

Шамоллар илинган дарахт
шоҳларига!
Жимжитлик.
Шохлар эгилиб кетар
Ғуж-ғуж шамолларни
Ғуж-ғуж мевасидек
кўтаролмай.

Бироқ,
Ташлаш керак уларни
Илинган варраклардай юлиб!
Шамоллар илинган дарахт
шоҳларига!

* * *

Бошинг кўкка етди
Бехос қувончдан.
Бехос осмонга
Бошингни қаттиқ уриб олдинг.
Бехос
Кўкрагингни куйдирди қуёш.

Энди
Озгина эгилиб юр
Ва озгина осмондан чўчиб —
Унинг тошдай қаттиқлигини
Унутмай.

ОСМОН СИНИҒИ

Ҳовузнинг тубида осмон синиғи,
Фаввора отилар беаёв, бесар.
Шишадек сувларнинг оёқчаларин
Шишадек осмоннинг синиғи кесар.

Кун ботгач, муздайин сувнинг юзини
Серюлдуз кўйлакли тун кўяр ёпиб.
Тонгданоқ, кечикмай ҳовуз тубига
Осмоннинг синиғи келади чопиб!

ЭКРАНДАГИ УРУШ

Хотиржам бўл, бу экран, холос,
Ер ҳидидан сархуш ҳар қадам.
Етолмасдан бизга ул уруш
Ўттиз беш йил қолди орқада.

Йўлга боққан Норой момонинг
Икки ўғли жангда йўқ бўлди.
Умидлари, жароҳатлари
Аммо, салкам қирқ ёшга тўлди.

Бир оёқда юрса ҳам, қара,
Оғриқлар қўйса ҳам толдириб.
Хўжал бобо яшар, урушни —
Ўттиз беш йил ортда қолдириб.

Уруш бизга етолмас энди,
Ундан жуда кетганмиз ўзиб.
Экранлардан оловларининг
Чиқар фақат сочлари тўзиб.

ВАРРАК

Умид бу сафар варракни гулли қоғоздан ясади. Қизил атласдан унга дум қилди. Узиям ажойиб варрак бўлди. Варракни ялангликка олиб чиқаётганида унга икки укаси — Воҳид билан Зоҳид эргашди.

Умид варракни Воҳиднинг кўлига бериб, ғалтак ипини еча бошлади.

— Қўйвор, дейишим билан қўйворасан,— тушунтирди Умид укасига.

— Шамол йўғ-у,— деди бунга жавобан Воҳид.

— Ҳозир бўлади,— деди Умид. Кейин у икки кўлини оғзига карнай қилиб қичқирди:

— Аждар, аждар, шамолингни қўйвор!

Унга укалари ҳам жўр бўлишди:

— Аждар, аждар, шамолингни қўйвор!

Бир оздан сўнг енгил шабада эсди. Умид ипни таранг тортди.

— Қўйвор.

Воҳид варракни бошидан баланд кўтарди-да, қўйиб юборди. Умид ғизиллаганича варракни олиб чопди.

— Ур-ре, ур-ре... кўтарилди, кўтарилди.

Укаларининг қийқириғини эшитиб, Умид тўхтади. Самода варрак тўш уриб парвоз қиларди. Унинг атлас думи кўкни тилгудек бўлиб ялтирарди. Умид аста-секин ипни бўшатгани сайин варрак юксакликка кўтарилди бошлади. Бундан хурсанд бўлган Зоҳид икки кўлини юқорига кўтариб қичқирди:

— Уйе... самалўтанам балан бўлди!

Умид уйдагиларни хурсанд қилиш учун варракни ҳовлининг ўртасига олиб келди. Боғларининг четидаги теракнинг устига чикди-да, варракни унинг шохига боғлаб қўйди.

— Юринглар, уйдан туриб томоша қиламиз.

Тўра Фармонович сўрининг устида лўлаболишга ёнбошлаб газета ўқиб ўтирарди.

— Дада, дада, қаранг бизни варракни, қандай баланд учаяпти,— деди Умид кўкка парвоз қилаётган варракни кўрсатиб.

Тўра Фармонович эриниб, кўкка боқди-да, «ҳимм» деб қўйди.

— Кўрдизми?

— Кўрдим.

— Сизниям варрагиз баланд учармиди?

Тўра Фармонович ўғлига ҳайрон бўлиб қаради: «Сизнинг варрагингиз?!» Бу нима дегани? Э-ҳа, дарвоқе, болалигида у ҳам варрак учирарди. Баланд учарди, чамаси.

— Ҳа, баланд учарди, ўғлим.

Умид кўм-кўк булутсиз осмонда тўш уриб уча-

1949 йили Бухоро об-ластининг Шофиркон районида туғилган.

1971 йили ТошДУнинг журналистика факультетини тамомлаб, ҳозир район газетасида бўлим мудри бўлиб ишламоқда.

Этан варакка маҳлиё бўлиб тикилар, гўё ўзи ҳам ана шундай юксакликка парвоз қилмоқчи бўлгандай кўкка талпинарди.

«Намунча завақлинишмаса? Баландга кўтарилганидан сенга нима фойда. Бола-да, бола,— кўнглидан ўтказарди Тўра Фармонович.— Тўхтаб тур, ҳали ҳақиқий юксаклик нимадалигини ҳам билиб оларсан...»

Мансаб пиллапоясидан юқорига кўтарилиш, ўзи раҳбарлик қилаётган корхонанинг план маълумотида биринчи ўринда туриши ва каттаконнинг мақтовига сазовор бўлиш — ҳақиқий юксаклик деган қарорга келиб қўйганига анча бўлганди унинг. Шунинг учун ҳам у Умиднинг юксакликини кўзлаётган қувонч тўла кўзларида ва варракнинг парвозида ҳеч нарсага кўра олмади.

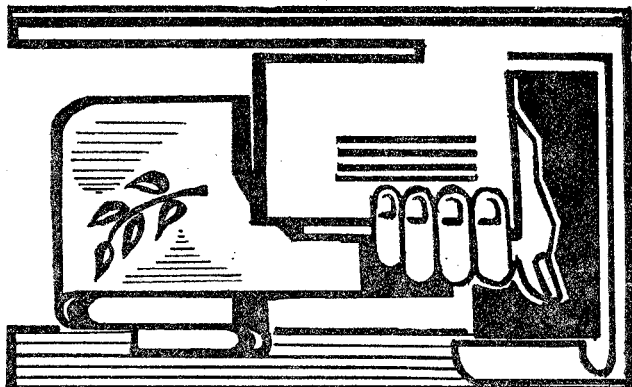
— Мана халақит берманглар, қани марш! — деб Тўра Фармонович болаларни втрофидан узоқлаштирди ва лўлаболишга қайта ёнбошлади...

СУРАТ

Солдат конвертни секин пайпаслаб кўрди. Каттиқроқ. Демак, сурат бор. Шошиб конвертни очди. Хатнинг орасига қўйилган суратни авайлаб олди. Хотини — Маҳбуба, унинг қўлида жажжигина чақалоқ. Ким бўлди экан, деб бир дамгина ўйланиб ҳам қолди. Хотинининг иккита кенг кўйлак тиктириб, ҳатто ўзи билан хайрлашаётганида ҳам кенг кўйлак кийиб чиққани эсига тушди-да, оталик меҳри жўш уриб кетиб, чақалоқнинг ним юмиқ кўзларию гўдаклик нафосати акс этиб турган юзидаги кулдиргичидан ўтди. Чақалоққа тикилиб қаради. Иягининг ингичкалиги, бурунчасининг чиройлилиги худди онасининг ўзи. Қизалоқ. Онасига ёрдамчи бўлади. Энди қизалоғининг онасига тикилди. Ранги сал синиққан, юзи паришонроқ. Суратни бағрига босди.

У ўйларди: Мен бу сураткашга миннатдорчилигимни қай йўсинда изҳор қилсам яқин. Ахир, минг қақирим ердан ўз фарзандимни бағримга босдим-а! Раҳмат!...

ТЕНГДОШЛАРИНГ ЖУРЪАТИ

Мирза ҚАРИМ

ОЛИС ЙУЛЛАР

Қуёш тобора кўтариларди. Йиғилишга мўлжалланган жойга офтоб тушиб қолди. Заранглар соясига тўшалган кўрпачалар шундоққина пайкал четига олинди. Стол ва стуллар ўрнатилди.

Район партия комитетининг бюро аъзолари тўрдан жой олишди. Кўчма бюро Будённий номли совхозда ғўза парваришининг бориши ҳақидаги ғоят муҳим масалани муҳокама қилмоқчи. Район партия комитетининг биринчи секретари Рўзи Саманович Эргашев ўрнидан туриб, йиғилганларга бир сидра кўз югуртириб чиқди-да, мажлисли очди, кун тартибини айтди. Район партия комитети бюроси томонидан юборилган вакилларнинг ахборотларини тинглаш ва уларни муҳокама қилишга ўтишни эълон қилди. Биринчи бўлим ҳақида сўзловчи вакилнинг исм-фамилиясини айтди-да, ўрнига ўтирди. Утирди-ю, ҳамроҳининг қулоғига ниманидир пичирлади. У ҳам «тўғри», дегандай бош қимирлатди. Райком секретарининг сўзларини маъқуллаётган, шу ондаёқ қатнашчиларга мамнун боқаётган йигитни кузатдим. Бу — қадрдоним, қахрамоним Абдусаттор Қурбонов эди. Яна бир дўстим Холмўмин Сафаров ҳам президиумдан, Жиянқул Рустамов эса йиғилиш қатнашчилари орасидан жой олган, уларнинг кўксига на Олтин медаль, на депутатлик ва на лауреатлик нишони кўринарди.

Хаёлимга кечаги учрашув келди. Район партия комитетининг биринчи секретари Рўзи Саманович Абдусатторни излаб келаётганимни билиб, «Яхши йигит, менинг шогирдим», деди.

— Ушанда область партия комитетининг секретари эдим,— деб сўз бошлади у.— Область комсомол конференцияси борарди. Худди шу кезлар Сурхон — Шеробод чўлини ўзлаштириш биринчи масала бўлиб турган эди. Йўлнинг бир томони гул, бир томони чўл эди. «Сурхон»лик жиккаккина йигит сўзга чиқди. Унинг гаплари ўқдай нишонга тегар, мазмуни бир олам эди. Фурдатни қўлдан бой бермадим. Бир парча қоғозга «Шу юрак билан чўлга отлансангиз бўларкан» деб ёздиму минбарга узатдим. Йигит дастхатга кўз ташладию биз томонга ўгирилиб, жилмайиб бош қимирлатди.

«Шайланиб турибман», деганлигини тушундим. У сўзининг охирида Сурхон — Шеробод ҳақида гапирди, бригада ва оила аъзолари билан чўлга отланишга аҳд қилганини айтди.

Шу пайт райком секретари билан ёнма-ён ўтирган дўстимнинг гоҳ механизаторлик, гоҳ бригадирлик, бўлим бошқарувчилик ва ниҳоят директорлик даврларини ўйладим. Рўзи Саманович ўшанда жиккаккина йигитнинг ўн йил ўтар-ўтмас катта хужаликка бош бўлишини сөзганмикин!!

Иигилиш бу ерга бежиз тайинланмаган эди. Кеча қуёш юз очар-очмас Абдусаттор бу ерга отланган эди. Мен ҳам бормоқчи бўлдим. Шофёр «Газик»ни дарвоза олдида тاخت қилиб турарди. Чиқдик.

— Асрор акага. Йиғилиш ўтадиган ерни бир кўрайлик.

Машина тезликни оширди. Катта йўлга чиққач, елдек учиб кетди. Бўлимга бури-лаверинида, кўприк устида тўхтадик. Уч-тўрт киши директор йўлига пешвоз чиқди.

— Юринг, Асрор ака, гўзангизни бир кўрайлик,— деди Абдусаттор.— Ҳамиша катта тапшириб юрибсиз.

— Катта тапшириб юрибсиз,— деди у куюниб.— Ҳозир кўрасиз. Қурбонов, мана шу ерлар қисси йили шунақа ҳосил қилибди.

Бари бир Очилдиевга ютқазасиз.

— Ютқазсам, Асрор отимни бошқа кўяман.

Абдусаттор кулди. Мен икки пахтакорнинг ҳамиша мусобақалашиб келишини билгирдим. Бу йил уларнинг ҳар иккиси 60 центнерлик маррани кўзлашаётган эди. За-равилар соясида тўхтадик. Машинадан тушарканмиз:

— Қайси бирини меҳмонларга кўрсатсак бўларкин?— деди Абдусаттор тўрт тарафга қараб.

— Ҳаммаси бирдай. Ишонмасангиз, юринг, Қурбонов.

Бригадир «Қурбонов» сўзини алоҳида меҳр, самимият билан айтар, кўп йиллар бирга ишлаганлиги, бир-бирига ўргатганлиги ва ака-ука бўлиб кетганлиги шундоқ билиниб турарди.

— Ипак пахтани бир кўрайлик.

— Майли, ўзингиз ўргатгандай қилганмиз.

Беихтиёр Абдусатторнинг ингичка толали пахтага меҳр қўйган дамларини эсладим.

... Ушанда қиш эди. Абдусаттор билан дирекцияга келганимизда партком секретари: «Келдингизми?», дегандай рўбарў бўлганди.

— Юринглар!

Ун икки хонали уйнинг чап томонидаги йўлка бўйлаб юрдик. Рўпарада маршал Будённый портрети. Совхоз унинг номида. Абдусаттор директор чақираётганини эшитиб, этигидаги қорни қоқди. Уёқ-буёғига назар ташлади.

Олдинма-кейин хонага кирганимизда Хайрулло Қиёмов телефонда сўзлашарди, бандлигидан: «Ўтиринглар», дегандай ишора қилди. Абдусаттор стулни орқароққа олди. Директор трубкани жойига қўяркан, аввал менга, сўнг Абдусатторга қўл чўзди.

— Ишлар қалай, қаҳрамон!

Абдусаттор уялинқираб, ерга қаради. У чўлга келганининг учинчи йили Социалистик Меҳнат Қаҳрамони унвонига сазовор бўлган, лекин «Уроқ ва Болға» Олтин медалини аҳён-аҳёнда тақарди.

— Ёмонмас.

— Бешга олмақчимиз сизни. Партия ташкилоти ҳам сизни кўрсатяпти. Райком ҳам.

Абдусатторнинг кўз олдига ялт этиб, бешинчи бўлим келди. Ҳошим Камоялов бош агрономликка ўтганидан бери унинг ўрнига бўлим бошқарувчи тайинланганича йўқ эди. Бўлим кўпроқ ингичка толали пахта етиштириши керак эди.

— Баъзилар ипакдан негадир қочишяпти. Оқ пахта беринг дейишади нуқул. Қаҳрамонсиз, бунда ҳам кучингизни бир синаб кўринг.

— Ипак пахта етиштиришга тажрибамиз ҳали озлик қилармикин?

Директор стол тортмасидан уч-тўрт китоб олиб, узатди.

— Тажрибамиз-ку оз-а, лекин бу ҳақда тажриба тўпламлари, қўлланмалар кўп. Мана, бир ўқиб кўринг! Агротехикасини ҳам билиб оласиз, унинг жаҳон бозоридаги ўрни, қадрини ҳам!

Абдусаттор китоб саҳифаларига кўз югуртди.

«Пима», «Сакель», «Ашмуни», «Рамселлер», «Аффифи», «Маарад» ингичка толали навларнинг уруғлари чет элдан келтириллар, уларнинг ўсиш даври 150—180 кунга тўғри келар эди. Уларнинг хусусияти тўлиқ ўрганилди. 1933 йили Фарғона водийсидаги бир неча районларда экилган ингичка толали пахтадан 1600 тонна ҳосил олинди. Бухоро районларида экилган пахта навлари эса яхши ҳосил бермади.

Сурхондарё областида «Пима» ва «Маарад» навлари синаб кўрилди. «Маарад»нинг ҳароратга ўчлигидан фойдаланиб, бу ерда 1933 йилдан бошлаб уруғлик чигит тайёрлаш бўйича ишга киришилди. Сурхондарёликлар 1941 йилда 40 минг гектар ерга ингичка толали чигит экдилар. Ҳосилдорлик 12,2 центнерга етди. 50-йилларнинг ўрталарида сурхондарёлик пахтакорлардан бир гуруҳи Ватанимизнинг олий мукофотига сазовор бўлди.

Айрим ингичка толали пахта навлари фузариоз вишти билан зарарлангани туфайли бу навга қизиқиш сусайди. Областда бу навни етиштириш кескин камайиб кетди.

1966 йил. Партия ва ҳукуматимиз ингичка толали пахтанинг совет навларини етиштиришни кўпайтириш чоралари ҳақида қарор қабул қилди. Ингичка толали пахта тайёрлаш нархи оширилди, топшириқларни бажаришга бўлган масъулият кучайди.

1968 йил. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети ва республика Министрлар Совети виштга чидамли, энг юқори 1 ва 2 тип тола берадиган ингичка толали серҳосил пахта навларини кўпайтириш тадбирларини белгилади. Ингичка толали пахтани кўпайтириш биринчи галдаги вазифага айланди.

Абдусаттор китоб саҳифаларидан кўз олар экан, директорга қаради.

— Қаранг-а. Ип-газлама саноати марказий илмий тадқиқот институтининг маълумотларига қараганда 108Ф ёки 138Ф навларининг бир тонна толасидан 8620 метр газлама тўқилса, шунча ингичка толали пахтадан 15150 метр газлама тўқилар экан.

— Майли, розиман!

— Албатта рози бўласиз-да! Сиздай пахтапарвар ҳамиша олдинда, синалмаган сўқмоқларда йўл очиб бориши керак. Уста деҳқонлар ўз тажрибасини ёшларга ҳам ўргатади.

Ингичка толали пахта Абдусатторнинг фикру ўйини эгаллаб олди. Иккала пахта навини етиштириш учун бирдай меҳнат қиласан. Бироқ хирмон ер билан осмонча фарқда. Фақат ернинг шўрлиги ишнинг белига тепмаса бўлгани. Улар айрим ерларнинг шўрини уч мартагача ювишни маслаҳатлашишди. Директор бир дона чигитни Абдусатторнинг қўлига тутди. Тўксиз чигит Абдусатторнинг кафтида турарди.

— Бу чигит жуда инжиқ. Исимаган, нами кўп тупроққа экилса, чириб қолади.

Хушёр бўлиш керак.

Абдусаттор «Тўғри», дегандай бош ирғади.

— 18—22 мартда кунлар исиб кетади. Эжишни ана шунда бошлайсизлар.

Абдусаттор ташқарига чиққанда, уни Асадулла кутиб турарди.

— Нима гап, Абдусаттор ака?

— Ишлар кўп, бошқатдан бошлайдиган бўлдик.

— Нимани?

— Кўп нарсаларни.

Асадулла ҳайрон бўлиб, елкасини қисди. Асадулла камгап йигит. Икки йилдирки, шофёр. Лекин далада туғилганми, пахтанинг ипидан-игнасигача билади. Абдусаттор уни зимдан кузатиб юрарди, бугун дилидагини айтди.

— Хужжатларни тайёрладингизми?

Асадулла ерга қаради.

— Қандоқ бўларкин, Абдусаттор ака.

— Ҳақийсиз, ўрганасиз.

Асадулла хужжатларини тўғрилаб, пойтахтга йўл олди. Тошкент Қишлоқ хўжалик институтига хужжат топширди. Уқиди, ўрганди. Биринчи имтиҳондан ўтгач, ўзи ҳам ўқишга берилиб кетди. Институтга қабул қилинди. Чўлга бориб, шофёрлиқни давом эттирди.

Абдусаттор эрта баҳорда Асадулла Ҳолиқов билан дала кезаркан, йўл бўйида тўхташди.

— Мана шу ерларда деҳқончилик қиласиз.

Асадулла ялт этиб, бўлим бошқарувчисига қаради. Абдусаттор гапида давом этди.

— Институтда ўқиганларингизни, ўрганганларингизни амалда кўрсатасиз.

— Қанақасидан экзамиз?

— Ипақдан.

— Бирданига-я!

— Ҳақийсиз. Ана, Асрор акангиз қанчадан ҳосил оляпти. У ҳам ўргатади, ҳам-мамиз... Нега ўйланиб қолдингиз.

— Қўрқяпман.

— Ерданми, ишданми?

— Билмадим.

— Бундан эллик йил олдин Туркменистоннинг жанубий районларида ингичка толали пахта етиштирганлар. Улар кўрқмаган-ку. Илгари чўлда сув йўқ эди. Энди бор. Олимларимиз ингичка толали пахтани кенг қаторлаб экишнинг самарасини ўрганапти. Уни ҳатто машинада териб оляпмиз. Бир ёғи ўқияпсиз...

Рўзи Самановичнинг «Асрор акадан ўргансангиз бўлмайдими?», деган сўзлари ҳушимга келтирди. Давранинг ўртасида норғул йигит бош эгиб турар, тик қарашга ботинолмас, ҳадеб бурнини тортарди.

— Асрор ака, ҳар туп ғўзада нечтадан кўсак бор, айтиб беринг,— деди Рўзи Саманович.

Офтоб тушаётган томонда ўтирган Асрор ака ўрнидан турди.

— Қирқтадан.

Ҳамма жим қолди. Бир зумдан сўнг «гуррр» этиб, кулги кўтарилди.

— Урта ҳисобда,— қайтарди Рўзи Саманович.

— Йигирма беш-йигирма олтитадан.

— Ёлғонмасми?

— Йўқ, райком бува, ишонмасангиз, битта кесакни олиб ирғитамиз-да, тушгани ердаги кўсакни санаймиз. Қурбоновга кеча кўрсатдим.

Райком секретари давранинг олдида ўтирган йигитга «Ҳисоблаб чиқинг-чи!», деди. Одамлар ўзича ҳисоб-китоб қила бошлашди.

— Саксон икки центнердан.

— Ух-ҳў, бунга ишониб бўлмайди. Ахир барча ҳосил пишиб улгурмаслиги ҳам мумкин. Тўғрими?

Йиғилишдагилар «Тўғри» деб жавоб қайтаришди.

— Мана кўрдингизми, Асрор Маматраимов олтмишнинг уддасидан чиқяпти. Сиз-чи?

Бош эгиб турган йигит миқ этмади.

— Нега ғўзага ишлов беришни тўхтатиб қўйдингиз. Хўжамқул Рустамовнинг даласида иш кетяпти-ку. Хўжамқул шу ердами?— райком секретари даврани қидира бошлади.— Йўқми?

— Шу ерда,— деди Жиянқул.

Давранинг этагида ўтирган йигит ўрнидан турди.

— Хўжамқул, мана сиз ҳам олтмиш центнер учун курашяпсиз, тракторни тўхтатиб қўйдингизми?

— Йўқ, юряпти.

— Кўряпсизми, ҳосилни кўпайтираман, деган одам тракторни даладан чиқармайди. У бир-икки кўсакнинг нобуд бўлишдан чўчимайди, балки беш-олти ҳосил тугунчаларини сақлаб қолишнинг пайдан бўлади. Шундайми, Хўжамқул.

— Шундай.

— Раҳмат, ўтиринг, Хўжамқул. Мен ўтган кун Хўжамқулнинг даласида бўлдим. Кўзим қувонди ҳосилни кўриб. Шундайми, ўртоқ Қурбонов.— Директор «Ҳа», дегандай бош ирғади.— Раҳмат сизга, Хўжамқул. Асадуллада ҳам шунақа, Холмўминда ҳам. Раҳмат сизларга!

Абдусаттор Қурбонов Будённий номли совхозга директор бўлганмиш деган хабарни эшитибок, «Ҳар қалай ўзгаргандир», деб ўйлагандим. Уни уйида, оила атрофида, дўстлари даврасида, далада, ҳатто директорлик хонасида ҳам зимдан кузатдим. Йўқ, ўша-ўша: оддийлиги, самимийлиги, хиёл кулиб қўйишлари...

Директорнинг хонаси иккинчи қаватда жойлашган. Узун стол, икки томонга стуллар қўйилган. Абдусаттор тўрдаги столга бағрини бериб ўтираркан, кимгадир кўнғироқ қилди. Рўзи Самановични сўради. Тополмагач, «Кетдикми?» деди. «Қаерга?», «Дала айланамиз».

Ўрнимиздан турдик. Зинадан тушарканмиз, кимгадир «Йиғилиш ўтадиган ердан хабар олинг», деди. Оқ-сарикдан келган киши «хўп бўлади», деб, ўзини четга олди. «Буйруғи дадил», деб ўйладим. «Газик»ка ўтирарканмиз:

— Жиянқулни кўриб келайлик,— деди.

Машина тезлигини ошира бошлади. Мен Жиянқул ҳақида ўйлаб борардим.

Жиянқул Рустамов бўлим бошқарувчиси. Социалистик Меҳнат Қаҳрамони. У чўл қувлаб, кўплаб пахта тергани, юқори ҳосил етиштиргани учун бу унвонга сазовор бўлган. Лекин неча бор у билан учрашсам-да, ўзи ҳақида гапиришни ёқтирмаслигини ҳис этганман. «Ишляпмиз кўп қатори», унинг бирдан-бир билган сўзи шу.

Жиянқулни далада учратдик. У биз томон илдам келар экан, эрта тонгдан дала кезаётганлиги сезилиб турарди. Ҳол-аҳвол сўрашдик. Жиянқул одатдагидек бошини қимирлатиб жавоб берди:

— Ишляпмиз!

Мен бу сўзнинг замирида қанчадан-қанча меҳнат яшириниб ётганини сезиб турардим. Бўлиқ пахтакорлари 461 гектар ерда. деҳқончилик қилаётганликларини, унинг ярмиси ингичка толали пахта эканлигини сўраб олгандим. Лекин ана шу қаҳрамонлик ишларини ўзидан эшитгим келарди.

Абдусаттор шийпон ёнидаги пайкал томон юрди. Бўй баравар гўзаларнинг бирини қайриб, ҳосилини санади. Бир, икки, уч, тўрт, беш... Йигирматадан ортиқ. Бошқа бири ундан ҳам кўпга ўхшади. Санамай қўя қолди. Яна ичкари кирди. Кўнгли тўлди.

— Хўжамқулнинг гўзалари,— деди фахр билан.

Ён дафтарчамни олдим-да, шоша-пиша ёза бошладим. Ер майдони 50 гектар. Социалистик мажбурияти 60 центнер. Утган йили 55 центнердан олган. Механизатор Поён Рустамов, сувчилар Иброҳим Хуррамов, Қудрат Бойқулов, Абдулла Ҳазратов. 50 гектарга беш нафар ишчи. Ҳар бирига ўн гектардан. Бу ниманинг қудрати. Техниканингми? Пахтакорнинг билогонлигиданми? Шундан бўлса керак. Чўлнинг азоби, машаққати ва ниҳоят «План бажарилди», дейиладиган куздаги шараф. Чўлқувар ҳаммасига чидайди. Бардош беради. Енгади. Абдусаттор билан Жиянкул Карим Холиқов бригадаси ҳақида гапириб беришди. Холиқовлар 54 гектар майдонда пахта етиштиряпти. Улар чўлнинг бир четини бўстонга айлантиряпти. Ака-ука Эшил, Абил, Холтожи, Чори «Маррамиз 50 центнер», дейишяпти.

Йиғилиш охирлаб борарди. Рўзи Саманович жойига ўтиргач, Абдусаттор ўрнидан турди. Район партия комитети бюроси томонидан белгиланган тадбирларни бажариш ҳақида гапираркан, уни Рўзи Саманович тўхтатди.

— Хўш, Ленин номли совхоздан ўтасизларми, йўқми?

Ленин номли совхоз областадаги машъал хўжаликлардан. Юқори ҳосил етиштиришдаги муваффақиятлари учун совхоз КПСС Марказий Комитети, СССР Министрлар Совети, ВЦСПС ва ВЛКСМ Марказий Комитетининг кўчма Қизил байроғини олишга муваффақ бўлган. Будёнйликлар эса бу йил ана шу хўжаликка етиб олиш ва ўзиб кетиш тадбирларини тузиб чиққанди.

Абдусаттор бирпас жим қолди. Райком секретарининг саволини йиғилиш қатнашчиларига берди.

— Утамиз!

— Узамиз!

— Ўтиб кетамиз!— дейишди даврадагилар.

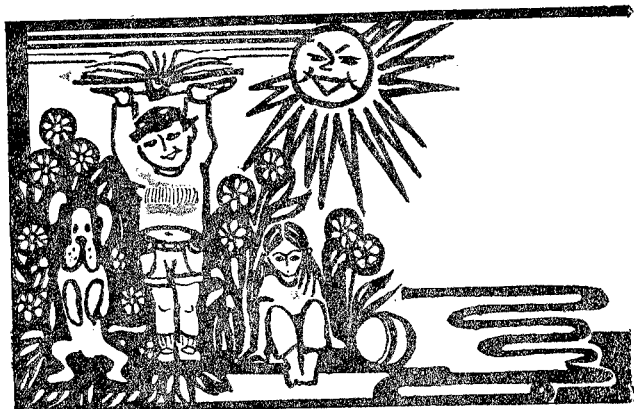
— Шу сўзнинг уддасидан чиқадиган бўлсак тасдиқлаб қўяйлик!

Ҳамма қўл ютарди. Абдусатторнинг чеҳраси ёришди ва Рўзи Самановичга қараркан!

— Албатта, ўзиб кетамиз!— деди.

Абдусаттор. Холмўмин. Жиянкул. Хўжамқул. Асрор. Асадулла. Холиқовлар. Сурхон-Шеробод чўлқуварлари. Бир совхознинг қаҳрамонлари, мен ҳар сафар Будёнйий номли совхозга борганимда янги-янги қаҳрамонларни учратаман.

Ўзбек пахтакорларининг орзу-интилишини, мақсад йўлидаги курашини шулар тимсолида кўраман, улар билан фахрланаман. Лекин ўзлари фахрланишни, ўз ишларидан қаноатланиб, уни бошқаларга кўз-кўз қилишни ҳаёлларига ҳам келтирмайдилар. Чунки довон, марра улар учун сўнгги манзил эмас, балки олис йўлнинг шартли беқатлари, холос. Улар ҳеч қачон бир манзилда узоқ тўхтамайдилар. Юракларидagi ҳарорат уларни янада олисроқ манзилга чорлаб туради.

БОЛАЛАР АДАБИЁТИ

Анвар ОБИДЖОН

МЕНИНГ КОЛЛЕКЦИЯМ

ҚУДУҚДАГИ ПАҚИРГА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Бир-бир келар олдинга
Қишлоқдаги пақирлар.
Сенга боқиб умидвор,
Салом бериб шақирлар.
Шўнғиётиб қудуққа,
Аста алик оласан.
Барига сув улашиб,
Ўзинг қуруқ қоласан.

РУЧКАГА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Ўдайволиб,
Тилингдан —
Сочаверма заҳрингни.
Жуда яхши биламиз
Дукондаги нархингни.

ҚАНДДОНГА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Тошойнакка бир қара,
Тасқарасан,
Тасқара!
...Ичингда қанд бўлганда,
Қилмас эдик масҳара.

ПАРТАГА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Ўтган йили мен билан
Ўтирарди Миртулан.
Бахил эди жуда ҳам,
Кучиртирар эди кам...
Бу йил биздан ўчди у,—
Учинчига кўчди у.

1949 йили Фарғона
область Олтиариқ рай-
онида туғилган.

Унинг «Она ер» ном-
ли ilk тўплами нашр
этилган.

ОТАШКУРАККА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Учоқ бошида
Ётиб қишлайсан.

Бошқалар учун
Утни ушлайсан.

КАПГИРГА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Паловини тақсимлаб,
Дошқозошни талайсан.
Туналонда

Узинг ҳам
Зиғир ёғдан ялайсан.

СОЧ МАШИНКАСИГА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Сочларимни олавер
Куйлаб-куйлаб, қувноғим.
Оҳтиёт бўл,

Йўлингда —
Учраб қолса қулоғим.

ШАМДОНГА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Сенда куйди
Қанча шам,

Сен куймадинг,
Муттаҳам.

ЧОЙНАККА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Кўп жийирма
Бурнингни,

Кумғон олмас
Урнингни.

ТУЗДОНГА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Пешанаси
Жуда шўр.

Ишонмасанг,
Ялаб кўр.

ВАРРАККА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Бўлмаса ҳам паррагинг,
Баландроқ уч, варрагим.
Булутларни тўзғитвор,
Бургутларни чўчитвор.
Учраб қолса самолёт

Уни бир оз четлаб ўт.
Майли,
Қилгин муроса,
Самолёт қиммат нарса.

ЖОМГА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Чўмиларди кўйлақлар
Бир пайт сенда эшилиб.
Энди четда ётибсан
Тагинг пича тешилиб.

Асқотардинг ҳали кўп
Кимдир сени ямаса...
Янги жомлар бозорда
Жуда арзон, чамаси.

ЯСАМА ИНГА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Қурган эдим мен сени
Шўрлик Читтакка,

Аста кириб олибди
Муғамбир Ҳакка.

ЁҒОЧ БОЧКАГА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Кўп гердайма,
Бари бир —
Биламиз сиринг.

Ичинг тўла кумушмас,
Тузланган бодринг.

КАЛИТГА ЕЗИЛГАН ШЕЪР

Сақлай десанг бурдингни,
Таниб ол ўз ўрнингни.

Тўғри келган тешикка
Суқаверма бурнингни.

ҚОШИҚЧАГА ЕЗИЛГАН ШЕЪР

Катта бўлса қошиғинг,
Алишаман, акаси.

Яхшиликча бермасанг,
Солишаман, акаси.

ТАНДИРГА ЕЗИЛГАН ШЕЪР

Воз кечайлик бомбадан,
Милтиқ бизга не керак?

Ер юзида қолса бас
Тандир деган «замбарак».

ГЛОБУСГА ЕЗИЛГАН ШЕЪР

Қувсам,
Тўрткўз итимиз —
Қалин қорга солиб из,
Парво қилмай шамолга,
Қочган эди шимолга.
Эртаси

Сал босилиб,
Очқаб, тили осилиб,
Тақдирига бериб тан,
Кириб келди жанубдан.
Тушунмовдим ўшанда,—
Ер юмалоқ экан-да!

ГУГУРТ ҚУТИСИГА ЕЗИЛГАН ШЕЪР

Ҳа, муғамбир,
Ишқасам —
Дарров ёнасан.

Ўт кўйган мен эмас, деб,
Кейин тонасан.

ҒАЛВИРГА ЕЗИЛГАН ШЕЪР

Чиқармайсан сен қўлдан
Бирон мағзи тўқ донни.
Синфимиз-чи?

У фақат
Олиб қолар ёмонни.

ДҲППИГА ЕЗИЛГАН ШЕЪР

Менга сира
Қийинмас.
Оғирлигинг
Билинмас.

Чунки,
Кичик ёшимдан
Чиқволгансан
Бошимга.

ҚОТИРИЛГАН ҲАККАГА ЕЗИЛГАН ШЕЪР

Сени катта музейга
Қўйишгани жа тўғри.
Чакалакда

Бир пайтлар
Бўлган эдинг зўр ўғри.

У бир неча йиллардан бери болалар учун ижод қилади. Шеърлари «Ленин учқуни», «Гулхан», «Гунча» газета ва журналларида тез-тез босилиб туради. Ҳозир Хонқа район «Шонли меҳнат» газетасида муҳаррир бўлиб ишлайди.

ЛАГЕРДАН ХАТ

Сизни соғиниб,
Азиз бобожон,
Салом хат ёздим,
Бу мен — Мухторжон.
Лагерь чиндан ҳам
Бирам оромгоҳ.
Майин эсади
Шамоли, оҳ-оҳ.
Лагерь қўйнида
Зилол булоқ бор.
Оқар мавж уриб
Тинимсиз, бедор.
Муздек суви тез
Босар чанқоқни.
Кетгимиз келмас
Ташлаб булоқни.
Бобожон, Сиз ҳам
Келинг, сайр этинг.
Лагеримизда
Бир яйраб кетинг.

УЛҒАЙГУНЧА...

Дарсхонамга бир куни
Кириб келди укам Нор.
Деди:— Қулоқ берсангиз,
Ака, бир саволим бор.
Аканг каби ўс, улғай,
Ҳали ёшсан деб доим.
Мақтабга борай десам
Юбормас нега ойим?
— Сабр қил, ука, бир оз,
Ўқишинг аниқ, тайин.
Бўйинг қолар чўзилиб.
Ўқийсан шундан кейин.
— Ҳозир бора қолайин,—
Деиди ўрнидан туриб,
Улғайгунча ўқийман
Оёқ учида юриб.

БЕҲИ

Беҳи расмин чизибди
Укажоним Валижон.
Меваси кўплигидан
Шохларин эгган чунон.
Дедим:— Ўзи ёш ниҳол,
Мева қиларми шунча?
Укам дер:— Дўстларим кўп,
Есинлар-да тўйгунча.

ЧАҚАЛОҚНИНГ ЙИҒИСИ

Чақалоқнинг йиғисин
Эшитиб қолган Рустам
Чопиб кирди хонага
Уйғонибди, деб укам.

Қараса, жажжи Феруз
Ухлаб ётарди ҳамон.
Йиғи сасин радиодан
Тинглаб қолди у ҳайрон.

БАҲОНА

Расм дарсида муаллим
Уй ишига кўз солди.
Орада бети оппоқ
Варақни кўриб қолди.

Деди:— Нега келмадинг,
Нор, бузоқнинг расмин чизиб?
Нор деди:— Чизган эдим,
Қочиб кетди у сузиб.

ЧАРЧАБ ҚОЛАМИЗ, АХИР...

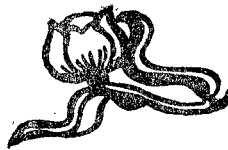
Узида йўқ кувониб,
Мақтабга борган Жамол
Укасига хилма-хил
Бера бошлайди савол.

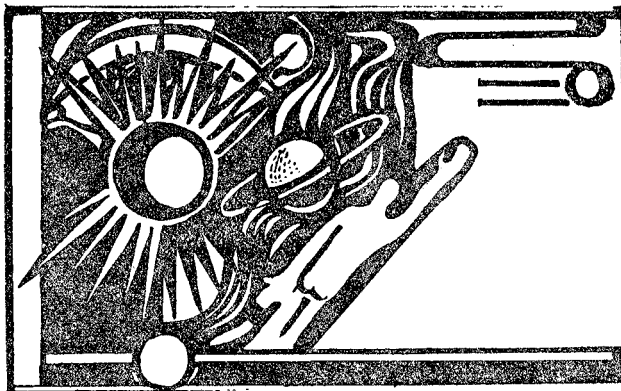
— Нега кундуз ёруғ-у,
Тун қоронғи айт, Тоҳир?
— Тун бўлмаса кўп ўйнаб,
Чарчаб қоламиз, ахир.

ОҚ КАПАЛАК

Оқ капалак,
Оппоғим.
Кумуш парим,
Юмшоғим.
Гулзоримга
Кела қол.
Уйнаб-ўйнаб
Ела қол.
Қўшиқ куйлаб,
Учиб юр.

Гулдан-гулга
Кўчиб юр.
Боғда ухла,
Бўлса кеч.
Қўрқитмайман
Сени ҳеч.
Мен билан дўст,
Иноқ бўл.
Энг қадрдон
Ўртоқ бўл.

САРГУЗАШТ ВА ФАНТАСТИКА

Озод МУМИНОВ

ИТ

1952 йили Тошкент шаҳрида туғилган. 1975 йили ТошДУнинг физика факультетини битирган. Ҳозир УзССР Фанлар академиясининг физика-техника институтида кичик илмий ходим бўлиб ишламоқда.

Бугун Саиднинг туғилган куни. Аксига олиб баҳор шабадаси бу тонгда қиш аёзи билан ўрин алмашди. Шунинг учун барвақт қайтишни дилимга тугиб, йўлга тушдим. Ким Тошкент шаҳрини билса, аёзли кечада Юнусободдан Беруний майдонига етиб келиш азобини тасаввур қила олади.

Зиёфатда ўртоқларим билан икки соатча илиқ суҳбат куриб, кетишга отландим. Аммо мезбон: «Бир йиғилишиб қолибмиз, сени Ҳаким Хадрага ташлаб кетар!», деб унамади.

Уйин-кулги, қизиқ мунозаралар билан овора бўлиб соат милларининг ўн иккидан ҳатлаб ўтганини сезмай қолибмиз. Ташқарида ҳаво унча совуқ эмас, ҳатто кишига озгина ором ҳам бағишлар эди. Вазминлик билан олға интилаётган «Волга» ичида, гўё зиёфатда кўп гапириб чарчагандек ҳеч ким индамас эди. Мен ойна орқали шаҳар кўчаларининг оқ либос кийган жамолини томоша қилиб, Саиднинг поччаси — Содиқ ака ҳақида ўйлаб кетдим. Инсон ўз умри давомида жуда кўп кишилар билан мулоқотда бўлади. Айримлар одам онгида қандайдир илиқ хотира ёки бирон-бир фикр қолдиради. Мана, бугун Содиқ ака билан танишдик. У мени донолиги билан жалб қилди. Содиқ аканинг ёши қирқлардан ошган, қотмадан келган бўлиб, атрофдагилар билан тез тил топишиб кетар экан. У айтилаётган гапларни диққат билан эшитар, сўнг ўз фикрини баён қиларди. Айниқса, табрик сўзларига у катта эътибор берарди. Ҳаким Саидни йигирма олти ёшга тўлиши муносабати билан табрикляётганда биродарлик ҳақида гапирди. Унинг фикрича, бу нарса

уч хил бўлар экан: баъзилар пулингга, ҳимматингга қараб, бошқалар сендан фойда чиқар-чиқмаслигига қараб, айримлар эса бундан мустасно равишда, қалбингги уқиб дўст тутинадилар. «Биз ана шундай ҳақиқий ўртоқларданмиз», деди у. Қадаҳлар ку тарилгач, гапдан таъсирланган Содиқ ака ўрнидан туриб узоқ сўзлади. Ёшлиқиди қадрдонлари кўп бўлганини, яхши жойларда ишлаб келаётганини айтди. Ҳозирги дамга келиб эса, икки-учта ҳақиқий оғайниси бор экан. «Дўстликни асраш керак», деб гапни якунлади у. Яна қадаҳлар кўтарилди...

Хаёлим бузилди. Хадрага яқинлашиб қолибмиз. Уларнинг йўли чапга, меники эса тўғрига. Шу ерда туриш қолдим. Уёғига пиёда кетишга қарор қилдим. Соғлиққа фойда. Ҳаво ёқимли. Гупиллаб қор ёғаяпти. Айни яёв юрадиган пайт.

Чорсудан ўтганимдан кейин бозорга тушиладиган йўл ёқасида бир дайди ит кўринди. У чопиб келди-да, оёқларимга сўйкалиб искади, сўнг ёнимда кета бошлади. Худди чиябўрига ўхшар экан. Уни ҳайдадим. Сал нарига қочди-да, олдинроққа ўтиб, мени кутиб турди. Унга раҳмим келди: «Қадимдан итлар одамга ҳамроҳ, майли кета қолсин...»

— Ҳей, ит!— дедим товушимни чиқариб, кайфим борлиги таъсир қилдим ёки ўзимни эркинроқ ҳис қилгим келдим, билмайман.— Бари бир сени уйга киритмайман. Бизникидагилар итни ёқтиршмайди.

Ит эса гапимга парво қилмай, лўқиллаганча илгари кетар, қаерларнидир искаб кўрар ва йўлимга чиқиб пойлаб турарди. Яқинлашганимда яна чопиб кетарди. Шу тариқа Жарариққа ҳам етиб келдик. Бирор зот кўринмайди. Ҳаммаёқ жимжит. Ёнимдан бир «Жигули» товуш чиқармай ўтиб тўхтади. Ит сергакляниб оёқларимга ёпишди. Нега бундай қилди? Тўхтаган машинага яқинлашдим. Унинг капоти кўтарилган, бир киши эгилиб олиб тимирскланарди. Балки ёрдам бериш керакдир. Оз бўлса ҳам тушунаман-ку.

— Нима, бузилиб қолдимиз?

Шундай дедим-у, турган жойимда қотиб қолдим. Кайфим учиб кетгандек бўлди. Двигатель ва бошқа қисмлар турадиган жойда қандайдир микроаппаратлар ўрнатилган экан. Мени кўриб у кишининг кўзлари олайиб кетди. Кутмаган бўлса керак. Машинанинг ичида яна бир киши бор эди. Эшикни очиб у ҳам ташқарига чиқди. У совуқ жилмайди-да, гугурт кутучасидек нарсасини менга қаратди. Чиқ этган товуш чиқди. Бирор нарса қилишга улгуролмай қолдим. Ҳушимдан кетдим.

Кўзимни очиб ҳушимга келганимда миям лўқилларди. Узим креслода ётардим. Оёғим тагида ит ҳам чўзилиб қолганди. Қаердаман ўзи? Атрофга алангладим. Наҳотки космик кемадаман?! Ажабтовур иллюминатор ва ундан кўриниб турган фазо фикримни тасдиқлади. Кема менинг тасаввуримдагидан кескин фарқ қиларди. Кўзимни очганимни кўриб ҳалиги кишилардан бири қошимга келди. У нариги бурчакда мени кузатиб ўтирган экан. Қўлида чиройли аппарат— транзисторли радиоприёмникка ўхшайди. У қандайдир ғалати тилда нималардир деди. Аппаратдан соф ўзбек тилида товуш чиқди (бу нарса ларингофон дейилса керак).

— Сиз кўрқманг. Ҳозир ҳаммасини тушунтириб бераман.

— Кимсизлар? Мени қаерга олиб кетяпсизлар?

Мен шу саволларни зўрға гапира олдим. Ларингофон сўзларимни таржима қилди. У ҳолатимга бир қараб қўйди-да, тушунтира бошлади:

— Сизга тўғриси айтман. Шунда тил топишимиз осонроқ бўлади. Биз ўзга сайёраданмиз. Иккаламиз сизнинг яшаш объектингиз ҳақида маълумотлар йиғяпмиз. Бу ил тўғрисида одамлар хабардор бўлмаслиги керак эди. Афсуски, бу нарса содир бўлди. Шунинг учун биз билан кетишингиз лозим. Уйлайманки, тезда кўникиб кетасиз. Чунки жисмимиз, суратларимиз бир хил. Мана, мени кўриб турибсиз. Мен ҳеч қандай ниқобли жонзот ёки робот эмасман. Сайёрамизни эса «Ям» деб атаймиз. Биздаги тараққиёт сизларникидан бирмунча олдинда. Ер ҳаётини атрофлича ўрганишимиз фақат орада дўстлик алоқаларини ўрнатиш учунгинадир. Демак, чўчинингизга асос йўқ.

У жим бўлди. Бу орада ит ҳам қимирлаб: ётган жойида ёнгиши бошлади. Мен ўзимга келиб, унинг сўзларини мулоҳаза қилишга тушдим. Ямликлар мени кўп нарсани билиб қолди, деб ўйлашибди-да. Ҳолбуки, уларнинг ниятини сезиш уёқда турсин, ким эканликлари ҳақида бирор тасаввурга эга бўлмаган эдим. Ҳар қандай тасодифнинг олдини олиш керак-да!.. Мен ўзга дунёликлар билан очиқ сўзлашаётган биринчи одамман. Мени олиб кетиш уларга қандай муҳим бўлса, Ерга қайтиш менга ҳам шундай муҳим. Шунинг учун суҳбатни давом эттирдим:

— Сиз қандай мақсадда дўстлик алоқаларини ўрнатмоқчисиз?
— Бу саволга жавоб бериш учун касбингиз ва билим доирангизни аниқлаш мурур. Астрономиядан хабардормисиз?
— Мен физикман. Демак, фазо қонуллари ҳақида унча-мунча фикр юрита оламан.

— Ундай бўлса эшитинг. «Ям» ёритқичимиз, яъни Тесса атрофида айланадиган тўрт сайёранинг биридир. Бу мажмуа сизлардан ўн миллион ёруғлик йили нарида туради. Лекин бизнинг кемалар гиперфазога ўтиш орқали ҳар қандай жойга бир дамда етиб боради. Яқин атрофимизни ўрганиб фақат сизнинг сайёрангизда ҳаёт борлигини аниқлаганимизга анча бўлди. Ер бизни бир томондан жуда қизиқтириб кўйган. Нега деганда, очигини айтман, Тесса сўна бошмоқда. Ўн минг йиллардан кейин унинг радиуси бир неча марта ортиб, ўзи қизил туста киради. Бу ҳолда «Ям»даги температура жуда ошиб кетади. Унда яшаш мумкин бўлмай қолади. Яна ўн минг йиллардан сўнг ёритқич атрофида сайёравий туманлик ҳосил бўлади. Шунинг учун бошқа яшаш жойи қидиришга мажбурмиз...

Нихоят, мен уларнинг ниятини тушундим. Расво! Нима дейишим керак? Бир ўзим бундай масалаларни ҳал қила олармидим? Бари бир, ҳар қандай ҳолат бўлганда ҳам қайтиш, фақат қайтиш керак! Бунинг учун, энг аввало рақибнинг заиф томонини билиб олиш шарт. Ямлик ҳозирча мен билан очиқ-ойдин гаплашмоқда. Саволларимга тўлиқ жавоб бермоқда. Шунинг учун яна у ёки бу нарсани сўраш керак. Инсон зотига мансуб экансан, шароит ҳеч қачон сендан устун бўлмаслиги лозим.

— Ҳали машинангизда жуда кўп микроаппаратларга кўзим тушди. У қандай машина ўзи? Кейин мени бир қутича ёрдамида ухлатиб кўйдингиз,— жилмайишга ҳаракат қилдим ва давом этдим.— Бу кемага қандай қилиб келиб қолдим?
— Кемамиз Ер атрофида айланиб туради. У шундай қурилганки, мавжудлигини ерликлар сезишмайди ҳам. Машинамизнинг шаклини сизларникидан фарқ қилмайдиган қилиб ясаганмиз. У юриш ва учиб имкониятларига эга. Сизни ана шунда кемага олиб чиқдик. Ухлатувчи асбоб ҳам мураккаб эмас. Унинг юқори қисмидаги тугмачасини боссангиз, тешикдан махсус узунликдаги электромагнит тўлқинлар чиқиб киши миясининг ухлатувчи марказларига таъсир кўрсатади. Бунинг ҳеч қандай хавfli жойи йўқ.

Мен унинг сўзларини тинглар эканман, етарлича кучга эга бўлган кимсалар билан мулоқотда бўлаётганимни ҳис қилдим. Шу пайт тўғридаги эшик ён томонга сурилди. У ердан иккинчи ямлик кириб келди. У бизга бир оз разм солиб турди. Ўнг қўлида ўша қутичаси бор эди. Шеригига қараб ўз тилида нималардир деди. Ларингфон, ўчирилмаганлиги сабабли, унинг сўзларини дарҳол таржима қилди: «Яна озроқ вақт ўтгач гиперфазога ўтамыз. Ерликни ухлатиш лозим».

Менинг кўзларимга қон югурди. Узимни йўқотиб кўяй дедим. Нима қилсам экан? Унга ташланиб қутичани олиб кўйсаммикан? Кўчим етармикан?! Таваккал!

Мен энди ташланай деб турганимда, жим ётган ит бирдан ириллади-да, ямликка отилди. Итнинг инстинг ва рефлекслари ўз ишини кўрсатган эди. Унинг ўнг қўлини тишлади шекилли, қутича тап этиб ерга тушди. Ямлик итни ўзидан ажратмоқчи бўлди. Вақтни қўлдан бой бермай уни эгалладим. Тешикчасини уларга қаратдим. Тугмачасига бармоғимни қўйиб, бақирдим:

— Жойингиздан жилманг! Бўлмаса ухлайсиз! Мен бари бир Ямга бормаيمان. Сиз ҳам бормайсиз!?

Улар менга яқин келишга жазм қилишмади. Ит ёнимга келиб олди.

— Нима истайсиз?— сўради мен билан сўзлашган биринчи ямлик.

— Мени ва итни қаердан олиб келган бўлсангиз, ўша ерга олиб бориб кўясиз. Сўнгра, билганингизни қилинг!

— Акс ҳолда?

— Акс ҳолда, нима бўларди. Сиз ухлайсиз. Буни мен чексиз давом эттира оламан. Кемангиз гиперфазога кира олмайди. Ҳозирги пайтда у ёруғлик тезлигида кетаётган тақдирда ҳам, Ямга қайтиш сизга насиб қилмайди. Менимча, ўн миллион ёруғлик йили ҳазилакам масофа бўлмаса керак?! Бундан ташқари ухлаётган вақтингизда ҳаётингиз томирлари узилши мумкинлигини ҳам ҳисобга олинг.

Ямликлар бир-бирларига қараб олдилар.

— Ҳўп, розимиз.

Қутичанинг тешигини иккинчи ямликка қаратдим-да, тугмачасини босдим. Унинг кўзлари юмулиб, ер узра чўзилганча қолди.

— Нега бундай қилдингиз?— сўради биринчи ямлик.

— Бошқаришни ўзингиз уддалай олсангиз керак?— дедим бамайлихотир...
Қани, кетдик!

Узимдаги бундай ногаҳоний журъат ва хотиржамликдан бир зум ҳайратга тушиб қолдим. Инсон баъзи ҳолатларда, илгари ўзи ҳам билмаган хусусиятларини намоён этиш керак. Ҳаёт учун кураш бизни нималарга ундамайди.

У қўшни хонага ўтди. Кетидан мен ҳам кирдим. Бу жойда каттагина бошқариш пулти ўрнатилган экан. Ямлик баъзи мурватларни бураб, қандайдир тугмаларни босди. Анча вақт ўтди. У индамас эди. Мен ҳам сукут сақлардим. Ит жавдираб қараб турар, ямликка яқинлашмасди. Негадир итнинг бирор марта ҳам вовуллаганини эшитмадим-а...

Ямлик бир эшикни кўрсатиб, ўз тилида нималардир деди. Ларингофонни олиб чиқиш ҳеч кимнинг эсига келмабди. Аммо, мен унинг яна бир бошқа хонага тақлиф қилаётганини англадим. Биз ўтдик.

У ерда ўша «Жигули» турарди. Унга жойлашдик. Қаршидан худди фотоаппаратнинг затворига ўхшаб катта тирқиш очилди. Машина ўқдек учиб кетди. Кўп ўтмай кенг кўчадаги таниш бекатда ҳозир бўлдик. Мен ит билан тушиб қолдим. Ухлатувчи қутичани ямликка сездирмай ўриндиқда қолдирдим. Энди унга ҳожат қолмаганди. «Жигули» ғувурлаган товуш чиқарди-да, бир зумда кўзимдан ғойиб бўлди. Енгил тин олдим. Елкамдан тоғ ағдарилгандек эди.

Қор ҳамон гупиллаб уриб турарди. Анча қалинлашибди. Йўлимда давом этдим. Ит мендан ортда қолмади. Унга меҳр билан тикилдим. Ит агар ямликларнинг бирига ташланмаганда, ким билади, нималар бўлар эди.

«Тинчлик» бекатига етганимда кўчанинг нариги томонида бир одамнинг қораси кўринди. Ит унга қараб чопиб кетди. Бу менга таъсир қилди. Наҳотки, ит энди мен билан кетмаса?! Аммо, у киши ўтиб кетаётган таксини тўхтатиб жўнаб қолди. Ит югуриб келиб яна олдимга тушди.

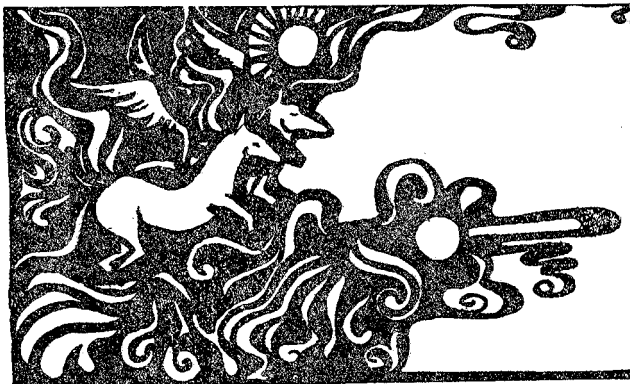
Мана, ниҳоят кўчамга етиб келдим. Вақт ҳам алламаҳал бўлгандир. Эшикни қулфлашмаган экан. Кеч келишимни айтган эдим. Ортимга қарадим. Ит беш-олти қадам нарида тўхтаб мўлтиллаганча турарди.

— Кечирасан, уйдагилар итни ёқтиришмайди,— дедим унга,— ҳали огоҳлантирган эдим-ку.

Балки тушунар.

Ичкарига кирдим. Ҳовли томонга юрдим-да, кўнглим бўлмаёй орқамга қайтдим. Яна эшикни очдим — ит остонага келиб олибди. Мени кўриб бир оз ортига чекинди. Бир зумгина боқдим-да, эшикни ёпиб қулфладим. Қор ҳамон гупиллаб уриб турар, ҳаво муссаффо эди.

«ЁШЛИК» МУШОИРАСИ

Раҳима АБДУЛЛАЕВА

ГУЛКОР ДИЁР

Гулдан либос кийинган гулкор диёр
экан бу,
Юртлар ичида аъло, дилдор диёр экан бу.

Тупроқларин кўзимга суриб тўтиё этсам,
Ҳар тоши бамисоли гавҳар диёр экан бу.

Кўз-кўз этур жамолин ойна булоқларида,
Янги келин мисоли лобар диёр экан бу.

Жавоҳирларга тўла олтин сандиқми
дейсиз,
Оппоқ пахта қарвони оқар диёр экан бу.

Хурмо узиб санамлар
меҳмон этар маҳбубин
Тўкинликда барчага ёқар диёр экан бу.

Диёринг кучоғида яйра сен ҳам Раҳима,
Бошгинангга гулчамбар тақар диёр экан бу.

Денов

Яҳё ВАҲОБОВ

КЎЗЛАР

Кўзларда мавжланар
Тийиқсиз тўлқин:
Қирғоққа урилар
Не пўртаналар...
Нафрат — тўнтарилар,
Меҳр — чайқалар,
Севги бу булоқлардан
Ҳеч тўкилмасин!

Ҳайрат дунёсининг
Эшиги асли —
Идрок,
Эътиқоднинг
Чақнаган расми...

То бу кўзлар тупроқ аро
Кўмилмагунча

Гўзалликни севиб-севиб
Кўмаверамаиз.
Шу сабабдан кўзлар гўзал,
Кўзлар — бир ғунча!
Биз уларни гуллар каби
Упаверамаиз.

Кўзлар — сеҳр,
Кўзлар — афсун,
Кўзлар тўла сир:
Сонияда гоҳо имо,
Гоҳо илтижо.

Аслида-чи,
Кўзлар аро порлаб
Чақнаган,
Биз қалбимиз хонасига
Маҳкам этган жо,

Бу — ҳаётнинг
Асло кечмас бир
севгисидир,

Ҳар ҳолатда
Турли-турли
Этилар иншо.

Бухоро

Абдулла ЖАББОР

ВИСОЛ

Ошиқ аҳлин бахтига сен яхшиям борсан, висол,
Лек нечун бизларга ёт-у, ўзгага ёрсан, висол!

Кўп васлгоҳларни кездим, топмадим сендан дарақ,
Кўрсат эй, бир бор жамолинг, мунча маккорсан, висол!

Ташна диллар наздидаким неча минг йилдан буён,
Гоҳ саробу гоҳ шаробу гоҳи дилдорсан, висол.

Оқил айтурким: фақат ҳижронда севги сўнмагай,
Карбало уфқида лекин сен оловкорсан, висол.

Чора йўқ Жабборга танҳо орзу қилмоқдан бўлак,
Ким, фақат қўш тор ила куйловчи шўх торсан, висол.

Наманган

Яхшибой ЖАББОРОВ

СУРХОН ОМОНЁРИ

Узоқларда ёр қолди-ё, омонёр,
Чўл кўнглига кўр солди-ё, омонёр,
Кимки олов юракли-ё, омонёр,
Чўл бағрига йўл олди-ё, омонёр.

Ёрим излаб келса нетар, омонёр,
Аҳдлашган тўй вақти ўтар, омонёр,
Тез борар иш, эрта-индин, омонёр,
Бизга деган уй ҳам битар, омонёр.

Тракторлар гумбурлар-о, омонёр,
Яшнамоқда бўз ерлар-о, омонёр,

Чўл қувишда етакчи-ё, омонёр,
Шерободлик мард шерлар-о, омонёр.

Шоймардонга минг бор қуллуқ, омонёр,
Ўз ишидан кўнгли тўлиқ, омонёр,
Чўлга илк бор ҳужум бошлаб, омонёр,
Юртимизда номи улуғ, омонёр.

Биз қадимий чўлданмиз-о, омонёр,
Сурхон деган элданмиз-о, омонёр,
Бугун ўша чўлдан сизга, омонёр,
Гул кўтариб келганмиз-о, омонёр.

Термиз

Абдулла ЖАЛИЛ

КЎКАЛДОШ

Феруза нақшлар кунгурасидан,
Қайтаётган нурлар қуёш нуримас.
Улуғ наққошларнинг кўз қорасидан,
Қуёшга урилиб қайтаётган акс.

Жилоланиб турган заррин нақшлар,
Меҳрга йўғрилган нур-ла ўйилган.

Асрларга тенгдош бўлган бу гиштлар,
Олтин қўллар билан бир-бир қўйилган.

Чорсу марказида гўзал Кўкалдош,
Бинокорга гиштин ҳайкалга ўхшар.
Унинг сайқалида ўлмас, мангу ёш,
Боболаримизнинг санъати яшар.

Тўрақўрғон

Исомиддин ЖУМАЕВ

ГУЛ МАДҲИ

Гул экиб ўстирмаганлар гул севолмас жонидан,
Гул ҳидин ҳатто сезолмаслар ўтиб гулзор ёнидан.

Гул гўзал қалблар жилоси, ҳуснидан олгай чирой,
Бевафони кўрса гул, кўзёш тўкар ўз қонидан.

Ўзгаларга гул тутиб, ўз ёрини ким ранжитар,
Бу демак — бегона бўлгай севгию имонидан.

Муддаойим: ҳеч киши зинҳор кўнгил узмасин,—
Гул билан илк бор берилган ваъдаю паймонидан.

Эй, Ислому, гулзорда ўсдинг, куйла гуллар мадҳини,
Гул ғазалхони бўлиб қол, чиқма гул бўстонидан.

* * *

Ўз онамдек сен менга чин онасан, Бухоро,
Эртаю кеч бошимда парвонасан, Бухоро.

Ҳар ишда зафар кучган лабзи ҳалол диёрим,
Ваъдасига вафодор, мардонасан, Бухоро.

Тупроғинг нозу неъмат, жавоҳирлар макони;
Олтинга бой ҳазина — дурхонасан, Бухоро.

Комбинатлар, ГРЭСлар савлат тўкар қўйнингда,
Офтоб каби чароғон — нурхонасан, Бухоро.

Каналларинг белинга кумуш камарсимондир,
Обиҳаёт гаштидан зархонасан, Бухоро.

Қалбимни қуйлатувчи илҳом булоғи — меҳринг,
Бахтли ўғил-қизинг дер: шеърхонасан, Бухоро.

Бухоро

Низомиддин МАҲМУДОВ

ОПЛОҚ ОҲАНГ

Кўкда булут енгил сузар,
Мисли хаёл, мисли хаёл.
Момиқ-момиқ мисра тузар,
Деҳқон аёл, деҳқон аёл.

Мисрасида жилва қилар
Соҳир жамол, соҳир жамол,
Ҳадсиз дала унга тилар
Боқий камол, боқий камол.

Йиғилгуси оплоқ оҳанг
Мисқол-мисқол, мисқол-мисқол.

Дўст тутинар ғолиб жаранг,
Кулар иқбол, кулар иқбол.

Мисралар ҳам кўкни такрор
Қилар ишғол, қилар ишғол.
Кумуш ранглар турнақатор —
Юртга тимсол, юртга тимсол.

Кўкда булут сузар шодон
Пахта мисол, пахта мисол.
Осмон билан Ўзбекистон
Айлар висол, айлар висол.

Тошкент

Насиба ОЧИЛОВА

ТҶИ КЕЧАСИДАГИ УИЛАР

Навбахорнинг жилоси-ла безанганми бу оқшом,
Кук қизлари — юлдузларнинг суҳбатида борми сир?
Шоирмонанд соҳиби дил қалбида ажиб илҳом,
Толе ҳақда тўйиб-тўйиб қўшиқ битмоққа ҳозир.

Ошифта дил икки ёшнинг таржимони қизил гул
Яшнаб яна ранг олгандай бунча нафис, бунча пок!
Дўсту ёрлар тизилишган, файзиёбдир ўнгу сўл,
Бир тепаркан ишқли қалблар бахти ҳам бўлгай порлоқ.

Узатилимиш гулдай қизлар чаманидан битта мох,
Шеърга куёв қувончини бўлармикин кўчириб.
Тилак шулки, қалбларида доим ҳоким ишқдай шоҳ —
Яшаб ўтсин бу дунёдан ҳижрон сўзин ўчириб.

ШУКРОНА

Қувончдан кўзларда бир озгина нам,
Нигоҳлар қатида шодмонлик, шукӯҳ,
Парвозда ўйлари, қалбада шукрона,
Не хаёл уфқида қилмоқда сукут?

Бамисли таққослаб баҳорни кўзга
Меҳнати қадрини кўролган дониш.
Оппоқ пахтасини суради кўзга
Сўнг дилдан бошлайди ёқимли хониш:

«Далажоним, қалбим ардоғи ўзинг.
Меҳримга ташнасан, дилимга мадор.

Бағрингда ҳар ниҳол яшнади, ўсди,
Эзгу ниятимдай саф тортди қатор.

Бу кун хирмонларда ҳосилнинг чўғи,
Фаҳр ила жамлайман сени, дурдонам.
Борлиқ дунём бўлиб қолгансан, ахир,
Толеим сен билан сарбаланд ҳар дам».

Деҳқон хиргойиси чиқар авжига...
Замирида, билмам, қанчадир меҳнат.
Ғўзалар тебранар шу куй мавжиди
Ҳосил хирмонлари жамланар фурсат.

Тошкент

Омоноӣ РАББИМОВА

ОҚ НУРЛАР

Мен оппоқ нурларни севаман жуда,
Унда яшириндир камалак ранги.
Ҳислар денгизига чўмаман бунда,
Қарши оларканман янги оқ тонгни.

Шу тонгда тузилар ҳар иш режаси,
Оқ тонг-ла йўл олар далага деҳқон.
Меҳнатин шарафли чўнг натижаси
Бу кун даласида бўлмиш намоён.

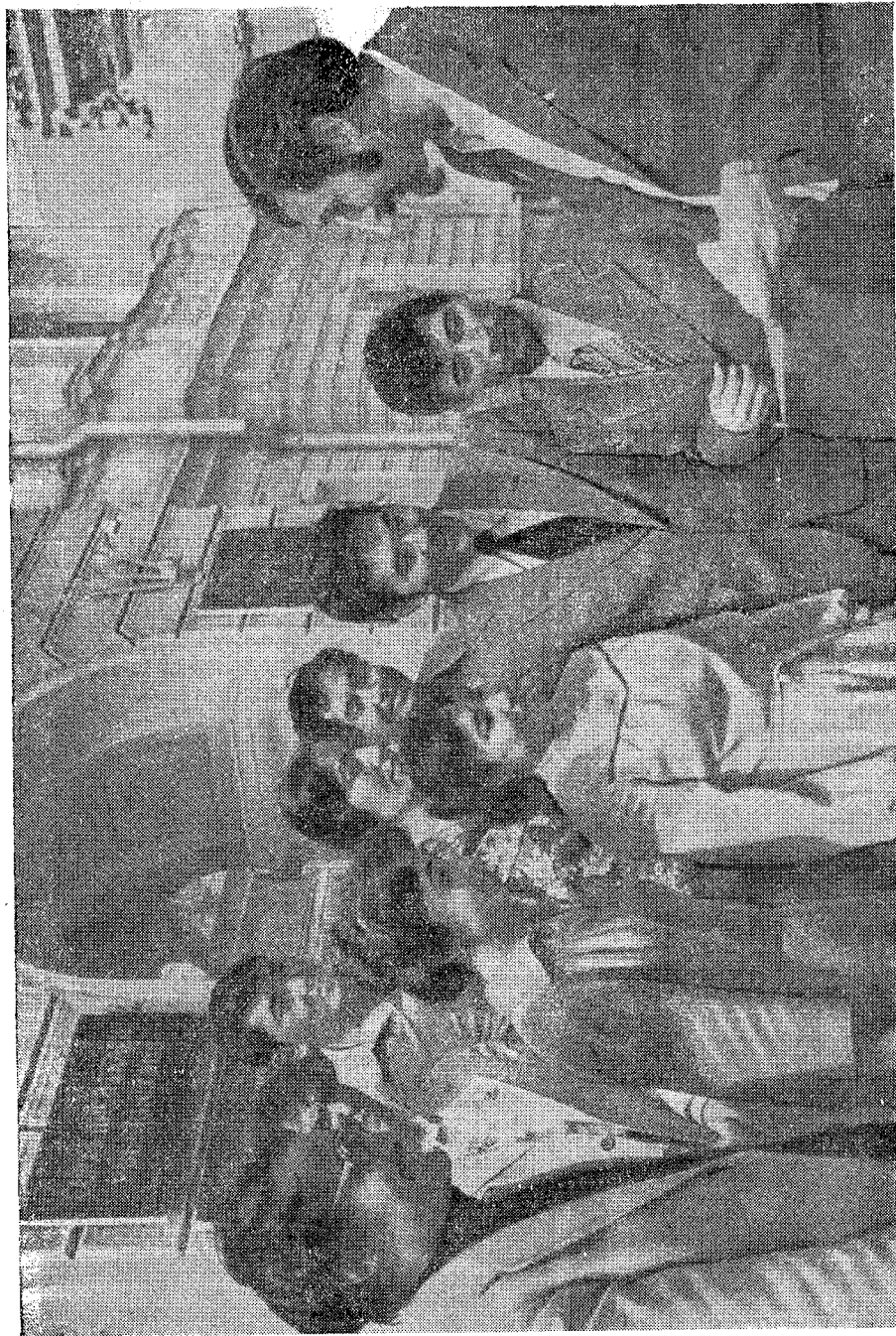
Орзум каби тўкис ҳув кенг далалар
Оппоқ нур таратиб кўзим олади.
Пахта тераётган гул-дугоналар
Дилимга илҳомбахш бир куй солади.

Шу куй сабаб бўлиб мен ўйга толиб,
Пахтакор шаънига шеъримни битгум.
Зафар айёмида қалбимни олиб,
Унинг қўлларига таъзим-ла тутгум.

ГУЛ

Тонгда кирсам боққа буткул —
Ақлу ҳушим олди гул.
Гунча ҳолда қизаринди,
ё мандан уёлди гул.
Бир-бир очиб гул косасин
Мен томонга боқди-ю,

Шул боқишда ишқ ўтини
Дилгинамга солди гул.
Тонгги майин шаббодадан
Баргчаларин силкитиб,
Қалб торларим секин чертиб,
Нафис куйин чалди гул.

1980 йили Тошкентда ўтказилган республика ёш инжонкорлари фестивалининг бир гуруҳ иштирокчилари.
Е. БОТИРОВ фотоси.

Билмам унинг қалбидан ҳам
Жой олганми муҳаббат,
Бошин хиёл қуйи эгиб,
Сирли ўйга толди гул.

Ҳар тонг кезмоқ шавқин солиб
Омонойнинг қалбига,
Бир умрлик сирдош бўлиб,
Ҳамроҳ бўлиб қолди гул.

Пай ариқ

Нодира РАШИДОВА

СЕН БОРСАНКИ...

Бахтим дедим, ахтардим уни,
Орзуларга тор келиб осмон.
Севгим дедим, денгиз тўлқини
Каби келди, севдим беармон.
Қуёш дедим, интилдим унга —
Аямади мендан нурларин.
Орзу дедим, тўлди шуурга
Мен кечирган сархуш кунларим...
Сен борсанки, бордир бахтим ҳам.
Сен борсанки, севгим ҳам абад.

Сен борсанки, баҳордек кўркем
Ҳатто маънос ҳазонрезги пайт.
Истакларим бўлгайдир бажо,
Сен борсанки, билмасман армон.
Сен борсанки, гўзалдир ҳаёт,
Сурур билан яшайман ҳар он.
Яна кўзим чексиз самода,
Неларнидир кутаман ҳар зум...
Номинг айтиб эсар шаббода,
Сен борсанки — абадий орзу.

Тошкент

Жамол СИРОЖИДДИНОВ

* * *

Биллурий либосин ечар табиат,
Озод тўлқинларнинг сатҳи чил-чил муз.
Куртак ёза бошлар дилда муҳаббат,
Кечалар ойдин ва нурафшон кундуз.
Чарх урар самода кабутар ашъор.
Оҳ, яқин, оҳ, яқин мен кутган баҳор.

Оқ тўнин ечмоқда ҳовурли замин,
Ҳисларимдай тошқин зилол жилғалар.
Ойна кўлмакларга солиб жамолин,

Тарновлар дам-бадам тақар сирғалар.
Фасллар йўлига этиб интизор.
Келмоқда, келмоқда мен кутган баҳор.

Пўртана анҳорда қалқийди ҳилол,
Бахтдан ёрилгудай тепинар юрак.
Қанчалар лазизсан, ғуборсиз висол,
Қанчалар азизсан, армонсиз тилак.
Ишқингни жо этган юракда виқор:
Келдингми, келдингми, қалбимга баҳор!..

Самарқанд

Баҳром УМИРОВ

ҚАРШИ ЧҮЛИ

Улғайгач, меҳрингни кўчириб дилга,
Ҳар қарич тупроғинг кўзимга суртдим.
Бир вақтлар лол бўлиб боқардим чўлга,
Энди-чи, ҳуснингга тўймайман, юртим.
Гулларга бурканган ажиб бир диёр,
Мадҳингни булбуллар куйлайди хандон.

Уфққа бўй чўзган кўркем пахтазор,
Унинг соҳибкори қаҳрамон инсон.
Кимки кучоғингга буюрса ташриф,
Лол этгай янги боғ, сув тўла анҳор.
Айт-чи, қай бирини этайин таъриф,
Чўлда кезар бугун мангулик баҳор.

Қарши

Боқимирза УМРЗОҚОВ

ЧОРЛАШ

Тонда деразангни очгил бир нафас,
Дини қитиқлайди хушбўй шамоллар.
Дунёнинг кўҳлиги уйғотар ҳавас,
Туғилар қилбингда эзгу хаёллар.
Куюлам жўшқинлиги кезар боғларда
Севидек туюлар хушҳид ялпизлар.
Рухини сўндирган туйғулар ўрнин
Бу чоқ эгаллайди баҳорий ҳислар.

Қирмизи қуёшга кўзларинг тикиб,
Мовий самоларга тўйиб-тўйиб боқ.
Қушлар қўшиғини тингла энтикиб,
Қайта туғилгандай бўласан бу чоқ!
Дарёлар шарқираб оқар сертошқин;
Навқирон борлиққа кулоқ сол бу дам,
Баҳор табиатни уйғотмас фақат,
Уйғотади лоқайд юракларни ҳам.

Наманган

Турғун ШАРОПОВ

СОҒИНГАНИМ

Шодликларим боиси бўлган
Она қишлоқ, бугун сен йироқ.
Орзуларим дояси бўлган
Нурли маскан, ўртада фироқ.
Соғинаман бир вақтлар тупроқ
Ўйнаб юрган кўчаларимни.
Соғинаман ундан ҳам кўпроқ
Ўзим қурган уйчаларимни.
Соғинаман толпопук таққан
Қишлоғимнинг жажжи қизларин.

Соғинаман бағримни ёққан
Гўзалларнинг чўғдек юзларин,
Мол боқишиб, тўп тепган ўша —
Адирларни хўп соғинаман.
Қайси ерда бўлмай ҳамиша
Пок меҳринга мен сиғинаман.
Ахир недан дилнинг қайғуси,
Нима ўзи соғиниш деган?
Соғинганим, гапнинг тўғриси,
Сенда қолган болалик экан.

Избоскан

АДАБИЙ ЎЙЛАР

Озод ШАРАФИДДИНОВ,

Беруний мўкофоти лауреати

ИҮЛ БОШИДА

Фронтчи шоирлар авлодининг таниқли вакили Николай Старшинов мақолаларидан бирида биографиясидан шундай воқеани эслайди: 1943 йилнинг ёзида фронт бўйлаб ялпи хужумга қизгин тайёргарлик бораётган бир пайтда Старшиновни қуролдош дўсти миномётчи Носков билан бирга олдинги маррадан чақириб олиб, фронт яқинидаги бир жойга жўнатишади. Бу жойда Ғарбий фронтдаги... ёш шоирларнинг кенгаши бўлаётган экан. Ушанда Николай эндигина дастлабки шеърларини машқ қилаётган ўн тўққиз яшар бошловчи шоир эди. Бугун эса у рус совет поэзиясининг кўзга кўринган намояндаларидан. Албатта, ўша кенгаш Старшиновнинг йирик шоир бўлиб етишувида ҳал қилувчи роль ўйнамаган бўлиши ҳам мумкин. Бу воқеа бошқа жиҳатдан диққатга сазовор: адабиёт ҳақида, унинг ёш кучлари, бинобарин, истиқболи ҳақида ғамхўрлик қилиш — бизнинг социалистик жамиятимизда шунчаки вақти-вақти билан амалга оширилиб туриладиган «тадбир» эмас, балки доимий, қонуний ва зарурий бир ҳолдир. Урушнинг энг оғир дамларида, ҳар битта одам ҳисобда бўлган шароитдаки бутун бир фронтнинг ёш шоирларини бир жойга тўплаб, улар билан ижод ҳақида, шеър ҳақида, поэзиянинг моҳияти ва мақсадлари ҳақида батафсил фикр алмашиб олинган экан, демак, бизда ёш ижодкорнинг тақдирини ва истиқболи давлат аҳамиятига молик бўлган катта масалалар қаторида туради. Бунини далиллайдиган мисолларни ҳаётдан кўплаб келтириш мумкин. Айниқса, партиямизнинг XXV съезидан кейин ёш ижодкорларга ғамхўрлик том маънода янги босқичга кўтарилди. Бу эса яхши самаралар бермаслиги мумкин эмас эди. Сўнгги йилларда биз умумиттифоқ миқёсида ҳам, республикада ҳам ёш ижодкорларнинг беқийс фаоллашганини кузатмоқдамиз. Ёшлар бугунги адабий жараёнда тобора сезиларли роль ўйнамоқда. Уларнинг асарлари умуммаданий ҳазинамизни бойитмоқда ва кўплаб адабиёт, санъат муҳлисларининг муҳаббатини қозонмоқда. «Ёш гвардия» нашриётининг директори А. Ваҳобов «Ўзбекистон маданияти» газетасидаги мақоласида ёшларнинг ижодий активлигини кўрсатадиган ажойиб фактларни келтиради: «Сўнгги беш йил ичида ёш авлоднинг 180 номдаги китоби чоп этилди. Буларнинг 40 номдан ортиқроғи биринчи китоблардир. Шу йиллар мобайнида 500 га яқин бошловчи ижодкорлар «Ёшлик» ва «Молодость» альманахларида ўзларининг ижод намуналари билан қатнашди». Бу фактлар фақат «Ёш гвардия» нашриётининг фаолиятига доир. Уларнинг ёнига «Ёшлик баёзи»да, «Гулистон», «Шарқ юлдузи» журналларида, «Авторнинг илк китоби», «Авторнинг биринчи китоби», «Мунаққиднинг биринчи китоби» каби серияларда, ниҳоят, кўп сонли газеталар саҳифаларида илк асарлари эълон қилинаётган ёшларни жамласак, манзара янада ойдин бўлади. Дадил айтиш мумкинки, адабиётимиз тарихида ҳали ҳеч қачон ёш ижодкорлар адабиёт майдонида бугунгидай зич сафлар

билан, шахдам қадамлар билан кириб келмаган эди. Бу тасодифий эмас. Халқ маънавий ҳаётининг мислсиз ривож, ижод булоқларининг жушиб қайнаши ривожланган социализм даврининг муҳим белгиларидан биридир. Албатта, бугун шеърлари ёҳуд ҳикоялари босилиб турган, ҳатто битта-яримта китоби чиққан ёшларнинг ҳаммаси ҳам эртага муқаррар тарзда катта шоир ёки катта адиб бўлиб қолмайди. Лекин келажакнинг атоқли сўз санъаткорлари айна бугунги ёшлар орасидан етишиб чиқмоғи шубҳасиздир. Ёшлар ичида чинакам истеъдод эгаларининг мўллиги бу фикрни комил ишонч билан барала айтишга имкон беради. Фақат бир ҳақиқатни чуқур англаб олиш керак — ҳолва деган билан оғиз чучимаслиги бадий ижодда ҳам тааллуқли. Одамда истеъдод бўлгани жуда яхши нарса, албатта, лекин ижодда «фалончи истеъдодли» дейиш билан иш битмайди. Йўл бетида турган ёш ижодкорнинг истеъдоди очилишга жазман гунчадай гап — уни авайлаб, парваришлаб зояга етказиш керак. Ҳар бир ёш ижодкор ўз истеъдоди учун адабиёт олдида, халқ ва жамият олдида чуқур масъулият туйғусини ҳис этиб меҳнат қилгандагина, ўз истеъдодини ҳаёт тошида тинимсиз чархлаб боргандагина, унинг ўсиб-улғайиши учун зарур шароит вужудга келади.

Бугунги адабиётимизда тобора сезиларли роль ўйнаётган ижодкор ёшларни шартли равишда «70-йиллар авлоди» деб аташ мумкин. Маълумки, биз «адабий авлод» деганда, биринчи навбатда, адабиёт ривожига янги саҳифа очишга қодир бўлган, ўзидан аввалги авлодларга нисбатан янги гап айта оладиган, ўз қиёфасига эга бўлган ижодкорлар гуруҳини тушунамиз. Шу маънода 70-йиллар авлоди қандай авлод? Уларнинг ижодий қиёфаси қанақа? Шоирнинг ўрнини, Шеърятнинг моҳиятини, Сўзнинг қадрини қандай тушунадилар? Улар қайси ижодий принципларни муқаддас билишади? Бу авлод шеърятимизнинг миқоллаб тўпланган тажрибасидан нималарни олмоқда-ю, уни нималар билан бойитмоқда? Беором, серташвиш, сертахлика XX аср ҳаётининг қай жиҳатлари уларни кўпроқ қизиқтиради? Уларнинг асарларида инсон қандай ўрин тутади ва қандай талқин қилинади? Бу авлоднинг ҳаётни мустақил кўришга имкон берадиган ўз кўзи ва китобхонни ларзага соладиган ўз сўзи борми? Бу саволларга мукамал жавоб бериш учун ҳозир самарали ва баракали ижод қилаётган ёшлар тажрибасини имкони борича тўла қамраб олиб иш тутмоқ лозим. Лекин ўз-ўзидан аёнки, бир мақола доирасида бундай қилишнинг сира ҳам имкони йўқ. Шунинг учун биз мазкур мақолада фақат бештагина шоирнинг ижоди асосида фикр юритишни маъқул кўрдик. Улар — Усмон Азимов, Шавкат Раҳмон, Муҳаммад Солиҳ, Муҳаммаджон Раҳмон ва Сулаймон Раҳмон. Айна шу шоирлар ижодини танлаганимизга алоҳида маъно бермаслик керак. Биз уларни бошқа шоирлардан ажратиб олиб, бир-бирларига қарама-қарши қўйиш ниятида эмасмиз, албатта. Бу шоирларнинг ижоди ҳозирги кунда бизга кўпроқ таниш бўлгани туфайли ва уларнинг ижодида бизнинг фикримизча, ўз авлодига хос хислатлар тўлароқ ҳамда аниқ-роқ намоён бўлгани учунгина шундай қилдик, холос.

Аввало, бу шоирларга хос баъзи бир муштаракликни кўрайлик. Бу муштараклик, биринчи навбатда, уларнинг биографиясида кўринади. Уларнинг ҳаммаси ҳам урушдан кейин 50-йилларнинг бошланишида туғилган, мактабда, олий ўқув юртларида ўқишган, Совет Армияси сафида хизмат қилишган. Уларнинг ижоди ҳам деярли бир вақтда бошланган. Уларнинг ҳар бири ҳозиргача учтадан тўплам эълон қилди. Булар Усмон Азимовнинг «Инсонни тушуниш», «Ҳолат», «Оқибат», Сулаймон Раҳмоннинг «Ҳаёл», «Ҳилол», «Биллур кўнғироқлар», Муҳаммад Солиҳнинг «Бешинчи фасл», «Оқ кўйлақлар», «Қудуқдаги ой», Муҳаммаджон Раҳмоннинг «Мувозанат», «Момақаймоқ», «Яшил дарё», Шавкат Раҳмоннинг «Рангин лаҳзалар» тўпламларидир. Уларнинг биринчи китоблари таңқидчилик томонидан, асосан, ижобий баҳоланди. Бироқ уларни бир авлод вакили сифатида ёнма-ён қўйишга асос берадиган сабаб фақат ана шу ташқи белгиларда эмас, балки уларнинг шеърларининг ички пафосида, уларда муҳрланган оламини, замонни ва инсонни тушунишдаги муштаракликда.

Хўш, бугунги ёшлар нима тўғрида ёзишмоқда? Умумлаштириб айтсак, улар ватан ва табиат, меҳнат ва муҳаббат, адолат ва эрк, ҳақиқат ва бахт тўғрисида ёзишмоқда. Уларнинг шеърларида замон садоларининг бонги ҳам, инсон қалбининг нозик тебранишлари ҳам мавжуд. Бир сўз билан айтганда, улар ҳаёт ҳақида ёзиш-япти ва уларнинг шеърларини халқ қалбининг поэтик кардиограммаси деб аташ мумкин. Лекин бу янгилик эмас-ку! Ўзбек шоирларининг ҳаммаси ҳам поэзиямиз ривожининг ҳамма босқичларида шу тўғрида ёзган. Нафақат ўзбек шоирлари, барча рус шоирлари, қардош халқларнинг шоирлари, қолаверса, бутун жаҳоннинг прогрес-

сив шоирлари шу ҳақда ёзган. Тўғри! Ёшлар шеърятининг мавзуларида муайян анъанавийлик бор ва, менимча, бу жуда яхши. Шунинг учун яхшики, шу анъанавийлик шеърятнинг олис ва машаққатли йўлларида кашф этилган буюк бир ҳақиқатни ёшларимиз яхши ўзлаштириб олганидан далолат беради. Бу ҳақиқат — чинакам поэзиянинг ҳамиша реал ҳаёт билан чамбарчас боғлиқлиги ҳақидаги, унинг эстетик эҳтиёжларига хизмат қилиши ҳақидаги ҳақиқатдир. Ҳозирги ёшлар фақат бу ҳақиқатни эмас, поэзиямиз ривожда синалган яна бир қатор муҳим ижодий принципларни ҳам пухта ўзлаштириб олганлар. Шеърятнинг ижтимоий-эстетик вазифаларини тушунишда, ҳаққонийлик, халқчиллик ва ғоявийлик принципларига оғишмай амал қилишда, гуманизм ва интернационализм принципларига садоқатда ҳам улар Ҳамза ва Гафур Ғулум, Ойбек ва Ҳамид Олимжон, Шайхзода ва Миртемир каби улкан сўз санъаткорлари изидан бормоқдалар. Бу ҳол ёшларни тақлидчиликда ёки ижодий маҳдудликда айблашга асос бўлмаслиги керак — адабиётимизнинг муқаддас принципларига садоқат тақлидчиликини, бир жойда депсинишни билдирмайди, балки, аксинча, бу ижодда янги парвозларнинг, янги кашфиётларнинг, юксак чуққиларга кўтарилишнинг бирламчи зарурий шартидир. Бугунги ёшлар шеърятни ўзбек поэзиясининг кўп йиллик бой ва ранг-баранг ижодий тажрибаси заминида шаклланмоқда. Қолаверса, ёшлар бу тажрибани ўзлаштириш билан чекланмай, уни қардош халқлар поэзиясининг, прогрессив жаҳон поэзиясининг тажрибаси билан ҳам бойитиб ижод қилмоқда. Улар мана шу бақувват заминга таяниб, бугун шоирона сўзнинг янги имкониятларини изламоқдалар, шеърый шаклларнинг ранг-баранглигига, тасвир воситаларининг ўзига хослигига, поэтик образлар системасининг оригиналлигига интиломоқдалар. Лекин бугунги ёшларнинг ўзига хослиги, оригиналлиги, новаторлиги (ёшларга нисбатан бу сўзни қўллашдан чўчимайлик) фақат шу изланишлардагина намоён бўлмайди. Энг муҳими шундаки, улар шеърятнинг азалий мавзуларини ҳозирги шиддати тез мураккаб ҳаёт нафасига йўғириб қуйламоқдалар. Уларнинг асарларида инсон ва замон муаммолари ижтимоий фикрнинг замонавий юксак даражасидан талқин қилинмоқда.

Бошқа тенгдошлари каби Сулаймон Раҳмоннинг ҳам лирик қаҳрамонида урушдан кейинги йилларда туғилиб ўсган, лекин уруш даҳшатларини қай бир тарзда ҳозир ҳам чуқур ҳис қилувчи, шунинг учун тинч ҳаётни чуқурроқ қадрловчи, дунёнинг бугунги нотинч, таҳликали аҳволидан изтироб чекувчи авлоднинг фикр ва туйғулари ифодаланган. Бу қаҳрамон характеридаги энг жозибador хислат шундаки, у XX асрнинг зиддиятли ҳаётини чуқур ҳис қилади, лекин унинг мураккабликлари, фожиалари, мушкулотлари қаршисида довдираб қолган эмас. У ўзини олам қуёнлари учуриб юрадиган ожиз, ҳеч нарсага кучи етмайдиган бир зарра деб ҳис қилмайди. Аксинча, у ўз тақдирининг хўжаси эканини билади ва истиқболни яратиш йўлида актив курашмоқ кераклигини тушунади. Умуман, ҳаётга актив муносабат бугунги ёшлар поэзиясидаги лирик қаҳрамоннинг энг характерли хислатидир.

Сулаймон Раҳмоннинг лирик қаҳрамони, биринчи навбатда, ўзини революционерлар авлодининг вориси деб билади, жаҳонни фашизм вабосидан халос этади ва бундан чексиз мағрурланади. У бугун бутун дунёни ўзгартириш, ҳаётни қайта қуриш иштиёқига яшамоқда. У инсоннинг бугунги ҳаётида шодлик кўп бўлишини, қувонч чехраларга нур бағишлашини, ҳамма ерда адолат ва ҳақиқат, эрк ва бахт ҳукмрон бўлишини истайди. Лирик қаҳрамон бу идеалининг реал ифодасини коммунизмда кўради ва шунинг учун ҳам бутун дунёни коммунист атамоқ истайди:

Мен танитмоқ истайман оламга
коммунист ўзлигимни.
Коммунист атамоқ истайман барини:
Ер юзининг одамларини.
Коммунист атамоқ истайман
сени ҳам, дунё!

Коммунистик идеалга садоқат одамдан ижтимоий активликини талаб қилади, у ҳар қандай лоқайдликка, фаолиятсизликка, пассивликка зид. Шунинг учун ҳам лирик қаҳрамон назарида ҳатто «уйқу — оддий ҳордиқ, нофаол ҳаёт», у истайдик, «шоир байтлари мизгиган куртакларни, чигитларни, фикрларни, кўзларни, юракларни бир содиқ соатдай уйғотиб турсин!»

Сулаймоннинг «Коммунист», «Уйқу» шеърлари каби «XX асрнинг хотира дафтарида», «Йиллар қўшиғи» каби шеърлари ҳам ўткир публицистик руҳ билан суго-

рилган, бироқ бу руҳ шеърлардаги образлиликка путур етказмаган. Шоир бугунги куннинг энг муҳим ғояларининг янгича, оригинал образлар замирига сингдириб юборади. Тўғри, унинг шеърларида «Юраклар, талпининг буюк ниятга! Қалқининг! Қалқининг! Отланинг қани, ҳар бир сонияни, ҳар дақиқани Айлантирмоқ учун абадиятга!» каби анча яланғоч ифодаланган чақириқ руҳидаги парчалар ҳам учраб туради. Бироқ бундай парчалар бутун шеърдан ажратиб олингандагина яланғоч туюлади. Аслида эса, кўп шеърларда улар асар давомида китобхон кўз ўнгига очила борадиган поэтик образнинг мантиқий интиҳосидир. Юқоридаги парча олинган «Вақт» шеърда ҳам ёки «Қарз» шеърда ҳам шу аҳволни кўрамыз.

Сулаймон инсон ҳаётининг серқирра, сержило, мазмунига бой бўлишига тарафдор. У инсон қалби дунёдаги жамики гўзалликларга макон бўлишини истайди ва бу истагини кўпгина шеърларида жўшқин эҳтирос билан ёниб ифодалайди. Туғилиш ва ўлим бир лаҳзалик ҳодисалар. Инсон умри шу икки лаҳза — икки қутб орасида кечади. Лекин шу лаҳзалар орасига жуда кўп нарса жо бўлади:

Шу қутблар орасида бугун
Лолаларни севмоғим керак.
Болаларни севмоғим керак.
Севмоғим шарт икки нуқта орасида мен:
Қизларни ва бугдой бошоқларини,
Тиниқ осмонни, шошқин дарёни,
Кўм-кўк водийларни, балки тошлоқни,
Одамни ва чексиз оламни,
Ватан номли гўзал тупроқни
Севмоғим шарт икки нуқта орасида мей.
Жуда жиддий бир меҳнатдир севмоқнинг ўзи.
Жуда жиддий ва гўзал кашфиётдир
севмоқнинг ўзи.

Чинакамига нозимона оҳанг, нозимона кўламга эга бўлган бу парчада инсон ҳаётининг мазмуни, ҳаётга чанқоқлик туйғуси яхши ифодаланган.

Умуман, Сулаймон китобдан китобга поэтик нигоҳи чуқурлашиб, оламни қабул қилиши теранлашиб бораётган шоир. Шу жиҳатдан унинг сўнги китоби «Биллур кўнғироқлар»ни унинг ижодий ўсишида катта воқеа деб ҳисоблаш керак. Бу китобда Сулаймоннинг инсон ҳақидаги ўйлари янги босқичга кўтарилди, у ҳаётнинг энг оддий манзараларидан ҳам теран бир поэтик маъно топа олади, дадил ва салмоқли поэтик образлар қўллайди, одатий мавзуларни янгича эҳтирос билан очади. Мана бир парча:

Кўли Қуббон ётар чайқалиб нурдек,
Кўксида аллалаб кўкни, юлдузни,
Гўё шеър ёзмақчи, гўё шоирдек
Пичирлаб ахтарар керакли сўзни.

Ғоят жозибали, сеҳрли манзара. Шеъриятимизда кўп мадҳ этилган Кўли Қуббонга Сулаймон батамом янгича, мустакил нигоҳ билан қарабди. Лекин муҳими бунда ҳам эмас — у шу гўзал манзарага маҳлиё бўлибгина қолмайди, балки ундан чуқур маъно топишга, доно бир хулоса чиқаришга ҳам интилади:

Гар чуқур бўлмаса тасаввур, хаёл,
Гар чуқур бўлмаса кўл, дарё, бешак,
Юксаклик бўлмайди ҳаётда, алҳол,
Тоғлар ҳам ҳеч қачон аталмас юксак!

Сулаймон севги, садоқат, вафо каби шеъриятимизнинг азалий ҳамроҳларини романтик юксакликлардан реал заминга олиб тушишга, улар замиридаги инсоний мазмуни чуқурлаштиришга интилоқда. Мана, «Сенга хотин эмас, дўст керак сенга» деб бошланадиган шеър. Унда «муҳаббат» сўзи тилга олинмаса-да, оилада эру хотин ўртасида ҳақиқий муҳаббатга асосланган муносабатларнинг мазмуни жуда яхши очилган. Бу муносабатлар шундай бўлмоғи керакки, улар қаршида ишониб «юрак ечинсин», «айтиб бўлмас гуноҳларни унинг ҳузурига бемалол айтиш мумкин бўлсин». Айниқса, сўнги бандда ҳамдардлик, бир-бирига меҳр-муҳаббат, бир-бирини тушуниб яшашнинг мазмуни жуда улкан шоирона куч билан қайд қилинган:

Сизмай қолган чоғларда, лекин
Далаларга, шаҳарга, тоққа,
Ташлай олсанг ўзингни эркин
Энтикиб шу азиз кучоққа...
Сенга хотин эмас,
Дўст керак сенга...

Сулаймоннинг бу ва бошқа шеърларидаги инсоний мазмуннинг чуқурлашиши, шеъриятнинг гўзаллигини камситмаган ҳолда ҳаётийликнинг ошиши ҳозирги ёшлар поэзиясининг жиддий ютуғидир.

«Раггин лаҳзалар» тўпламининг муаллифи Шавкат Раҳмон ҳам ўзига хос ўткир шоирона нигоҳ эгаси. У дунёни нозик ва оригинал поэтик образлар орқали идрок этади. Унинг лирик қаҳрамони ҳам фикрловчи шахс. У замон ҳақида, истиқбол ҳақида, инсон табиатининг зиддиятлари ҳақида ўйлайди. Лирик қаҳрамон характери орқали биз шоирнинг дунёга муносабати билан танишамиз, унинг беором ўйлари ва изтиробли дардларига шерик бўламиз. Шоир инсонни севади, лекин уни идеаллаштирмайди. Шоир наздида инсон ҳали мукаммалликдан хийла узоқ. Дарҳақиқат, инсоннинг мураккаблиги шундаки, у фақат гўзалликлар ижодкори, олижаноблик, эзгулик тимсолигина эмас. Унинг табиатида ҳали кемтиклар кўп. Бугун инсон ақлий тараққиётнинг бениҳоя юксак чўққиларига кўтарилга бораётган бир шароитда бу кемтикларнинг хунуклиги, ноқоишлиги борган сари аён бўлмоқда. Бугун ёвузлик, эзравонлик, ёмон ният каби иллатлар инсоният истиқболига таҳдид соладиган бир кучга айланмоқда. Шунинг учун ҳам шоир изтиробли ҳаяжон билан, теран бир юрак дарди билан инсонни инсондай бўлишини истайди, яхшилик, эзгулик, олижаноблик, меҳр-муҳаббат, шафқат ва мурувват ғалаба қозонишини кўмсайди. Шоир бу туйғуларини ихчам, лекин мазмундор ва таъсирчан поэтик образларда мужассамлаштиради. Бу жиҳатдан «Венеция» шеъри диққатга лойиқ.

Аста-секин чўкиб бораётган Венеция шоир қалбида яна инсон ҳақидаги ташвишли ўйлари кўзғайди. Ҳа, минг йиллик тарихга эга бўлган Венеция, инсон даҳосининг буюклигига тимсол бўлган Венеция чўкиб бораяпти. Бу — ёмон. Лекин бугун дунёда бундан ҳам ёмонроқ, бундан ҳам даҳшатлироқ ҳодисалар содир бўлмоқда-ку! XX асрда ҳали муҳтожлар кўп, қонталаш яралар мавжуд. Инсониятнинг муқаддас ҳислари, муқаддас орзулари, гўзал туйғулари чўкиб бормоқда. Бу шоирни ларзага солади. У Венеция тили билан ўз асрига мурожаат қилади:

Йигирманчи аср!
Мени ўйлама,
Тумшўғимга тикма лираларингни,
Муҳтожларга бергин, камингни яма,
Шифола қонталаш яраларингни!

Жуда изтиробли, ғоят дардли ва айни чоқда жуда мардона мисралар! Фақат одамзод қалбининг Троясини халос кўришни истаган, инсон юрагининг венециялари чўкиб кетишини хоҳламаган одамгина муҳтожларни, очларни ўйламай, камига қарамай, жароҳатларини даволамай, одамлар яратаётган бойликларни қурол-ароққа сарфлаётган, кўкка совраётган XX асрга шундай мурожаат қилиб, унинг юзига шафқатсиз, лекин ҳаққоний гапларни айта олади. Бугунги одамнинг — истиқбол ташвишини чекаётган, урушни, вайронликларни истамаётган, тинч, осуда, бахтиёр турмушини кўмсовчи одамнинг кайфиятлари, туйғулари — «Венеция» шеърида яхши ифодаланган.

Шавкатнинг шеърлари ҳам Сулаймонники каби чуқур гражданлик руҳи билан суғорилган. Тўғри, бу руҳ Шавкат шеърларида бевосита публицистик шаклларда эмас, кўпроқ лирик шаклларда ифодаланади. Шавкатдаги гражданлик пафоси — лоқайдликни, бепарволикни тан олмасликда, мешчанлик психологиясини эҳтирос билан қоралашда, одамларни ижтимоий активликка ундашда кўринади. Унинг лирик қаҳрамони елкасида «қақшаган асрлар юки — кишанлар, фарёдлар, сўнгсиз урушлар...» билан чайқалиб, секин олға боради. У оғриқдан юзлари буришса ҳам олға одимлашдан тўхтамайди, чунки унинг ҳар қадами муқаддас, ҳар қадами ўлимга қарши. Шавкатнинг лирик қаҳрамони ўз ҳаётининг мазмунини ифтихор билан шундай тасдиқлайди:

Биз заминни меҳрга ўраб,
Олов чизиқ тортганча тунга,
Бурчимизни оқлаб тобора
Яқинлашиб боряпмиз Кунга.

Шавкатнинг қаҳрамони зиёдан қамашиб оғриси ҳам, очиклиги туфайли яшаш қийинроқ бўлса ҳам кўзни очиб яшаш тарафдори. У ҳар қандай оғриқда лаззат бор деб ҳисоблайди ва ўз оғриқларини «беғам, бўғриққан, оғриқсиз юзларга отади». Унинг яшаш принципи қуйидаги мисраларда ифодаланган:

Қийнанг, ўз ҳолига қўйманг юракни —
Яшамаслик учун юраксиз.

Шавкатнинг яна бир шеърида яшамоқнинг маъноси ҳаётга актив муносабатда бўлмоқ экани яхши айтилган. Шавкатнинг бошқа шеърлари каби бунда ҳам асосий ғоя яланғоч тарзда баён этилмайди, балки қалб қаъридан чиққан туйғу сифатида ифодаланади:

Яшамоғим зарур
Ҳар дақиқани
Ғазаб билан, севги билан тўлдириб.
Дунёдаги барча қора нарсани
Ёруғ лаҳзаларда ўлдириб.
Токим
Бош кўтариб қарай қуёшга,
Токим кўзларимда ёнсин ҳақиқат.
Токим тош мисоли тегмасин бошга
Мен яшай олмаган
Ҳар бир дақиқа...

Шавкатнинг лирик қаҳрамони жуда юксак маънавий кишиси — у тинимсиз покликка, ҳалолликка, виждонийликка интилади, чунки ноҳалол қўллар билан дунёни меҳрга ўраб бўлмаслигини яхши билади. Ана шу юксак маънавият унга бошқалар қаршисида ҳам юксак талаблар қўйишга асос беради. Шу юксак маънавияти туфайли у ҳаётдаги ҳар қандай виждонсизликни, нопокликни, ёмон ниятларни чиқишти-ролмайди, уларни эҳтирос билан қоралайди:

Чидамак мумкинмас, мумкинмас сира,
Ҳамоқат ҳайқирса, боқилса ўғри;
Фаҳш юрса менман, деб, тоза, бокира,
Тўғрилиги учун қийналса тўғри.
Ҳали жуда кўпдир каламуш ният —
Дунёни кемириб сотиб юрганлар.
Умрида ўтқазмай бирорта дарахт,
Занчалиш кўксига муштин урганлар.

Бу шеърда ҳам шоир шафқатсиз ҳаққонийлик билан виждонсизликни, маънави-ятсизликни туғдирувчи бош иллатни — фаолиятсизлик, лоқайдлик, бепарволикни фош қилади:

Қотиллик қилганлар қотил-ку, лекин
Кузатиб турганлар асил қотилдир.

Шавкат шеърларида Кун ва Тун, Нур ва Зулмат, Зиё ва Қоронғилик образлари кўп учрайди. Булар мавҳум романтик образлар эмас, балки реал ҳаётий мазмунга тўла образлардир. Нур, зиё, қуёш шоир учун гўзаллик тимсоли, инсон фаолиятнинг моҳиятини нур таратиб яшаш ташкил қилмоғи керак. Зулмат, қоронғилик, тун эса жамики инсоний иллатлар рамзидир. Уларга қарши муросасиз кураш ҳам инсон ҳаётининг мазмунини ташкил этимоғи керак. Шу тарзда, Шавкат шеърларида юксак маънавият эгаси бўлган, ҳаётда ўзининг актив мавқеи бор, турли-туман иллатларга қарши муросасиз курашга интилувчи қаҳрамон мавжудки, унда замондошларимизнинг энг муҳим сифатларини кўраимиз.

Мухаммадjon Раҳмон ҳам лириканинг янги-янги тасвирий имкониятларини излаётган ва топаётган шоирлардан. Тўғри, унинг шеърларида баъзи бир ёшларни-кидагидай ошкора экспериментлар йўқ. Лекин у бир қарашда лирикага сиғмайдиган-

дай кўринган ҳаётини деталларни, прозаик тафсилотларни шеър маъзига сингдириб юбора олади. Баъзан эса Муҳаммаджон жуда оддий ва ҳатто дағал ҳаётини деталларни шундай поэтик образга айлантириб юборадики, унда инсоният босиб ўтган олис кураш йўлларининг умумлашма манзаралари мужассам бўлади. Унинг лирик қаҳрамони ҳам инсонга теран муҳаббат ва эҳтиром кўзи билан қарайди ва у ҳам инсон ҳаётининг мураккаблигини яхши ҳис қилади. Муҳаммаджон ҳам бугунги инсон ҳаётининг энг муҳим, энг зарурий масалалари ҳақида — эрк, адолат, виждонийлик, муҳаббат тўғрисида тўлиб-тошиб, ёниб куйлайди. У ўзининг энг яхши шеърларидан бири «Кинокамера»да инсонни юнон афсоналарининг қаҳрамонларидан бири Гераклдан юқори кўяди. Бироқ бу таққос инсон шаънига умумий ва мавҳум мадҳия ўқиш истагидан тўғилган эмас, балки бугунги реал одамларнинг реал ҳаётини кузатишдан, умумлаштиришдан тўғилган. Ҳақиқатан ҳам, бугун ҳар бир фикрловчи инсон зиммасида жуда оғир масъулият юки билан, бутун дунё ташвишларини ортган ҳолда ҳаёт кечирмоқда:

Битта осмон эди гарданида Гераклнинг,
Ерга ботди тиззасигача шўрлик зўриқиб.
Биз бўлсак кўтариб юрибмиз бугун
Осиёни,
Европани,
Ғарбий ярим шарни,
Осмонни,
Денгизлари
Узун-узун кўчалари,
Қасрлари, вайроналари,
Кўз ёшлари,
Бутун фожиалари билан.

Бу мисраларда бутун олам ташвишларини орқалаб олиб, ҳар қанча қийин бўлса-да, олға бораётган одамнинг ҳорғин ва умидсиз оҳанги йўқ. Аксинча, уларда шу масъулиятни ҳис қилиб яшаётганларнинг ғуруридан тўғилган шиддат бор.

Муҳаммаджон бугунги инсонни характерлайдиган, унинг учун зарур бўлган юксак маънавий ақидаларни нафис поэтик образлар орқали китобхонга сингдиришга интилади. Унинг шеърларида инсон фаолиятининг муҳим белгиларидан бири сифатида ҳаракат тасвирланади. Бироқ ҳаракатнинг ўзи нима? Ҳар қандай ҳаракат ҳам инсон шаънига мос келаверадими? Шоир бу саволларга жавоб берар экан, юлғичлик психологиясини қоралайди, ҳаётнинг маъносини истъомол қилишдагина деб биладиганлар фалсафасини рад этади ва инсоннинг инсонлигини унинг эътиқодининг юксаклигида кўради:

Талвасада эди талваса,
Чанг соларди ютоқиб истак:
Пайти эмас мулоҳазанинг
Юлиб қолиш керак,
Олиб қолиш керак!
Тафаккур бир совуқ жилмайди:
Бўлмасалар бунча ҳам содда.
Ҳаракат бу асли жилмаслик,
Собит турмоқ бир эътиқодда!

Шоирнинг «Бинафша» деб аталган бошқа бир шеърда «ҳаракат» тушунчаси яна ривожлантирилади — бу гал у «жилмаслик» эмас, аксинча, қаршиликларни тан олмай, умидсизлар шов-шувига қулоқ солмай, муттасил олға-мақсад сари, гўзаллик сари интилишдир. Шеърда «Бинафша» ана шу эзгу ва мусаффо мақсаднинг, пок гўзалликнинг рамзи сифатида кўринади. Умуман, Муҳаммаджон ҳам бошқа тенгқурлари сингари ҳаракатсизликни, лоқайдликни, текин ошга баковуллик психологиясини мутлақо қабул қилмайди. У шеърларида бахт ҳақида куйлар экан, шу бахтнинг қирраларидан бирини беоромликда, изланишда, одамларга муҳаббат улашиб яшашда деб биледи. «Ва мен бахтиёрман: ҳар кунимда бор Уртаниш, завқланиш, севиш имкони». Ойбекка бағишланган шеърда бу фикр шундай ифодаланган:

Изҳор истар муҳаббат, меҳр,
Изҳор истар мендан бу юрак.

Иссиқ нондек уларни ҳозир
Сизга узиб беришим керак.

Муҳаммаджон шеърларида инсон тириклигининг азалий қонунлари, ҳаётнинг негизини ташкил этувчи асрий ақидалар теран бир лиризм билан куйланади. Шундай қонунлардан бири одамлар ўртасида меҳр-шафқатнинг, мурувзатнинг, муҳаббатнинг барқарор бўлишидир, яхшиликнинг устиворлигидир. Шоир бу ғояларни шундай ҳаётий манзараларда ифодалайдики, улар ҳаққонийлиги билан ҳам, чуқур лиризми билан ҳам китобхонни ларзага солади. Шоирнинг «Якшанбалар» деган шеъри бор. Гап унда интернет болаларининг ҳаёти ҳақида, ҳар якшанба уларнинг уй-уйига — ота-оналари олдига кетиши ҳақида гап боради. Шеър «якшанбалар, аслида, болаларнинг кунидир...» деган формулага ўхшаш сатр билан бошланади. Интернетда якшанба болалар кунни, улар орзиқиб кутадиган байрам. Бироқ интернетда яшовчи бола етим бўлса-чи? Унинг борадиган жойи бўлмаса-чи? Ҳамма ўртоқлари уй-уйига кетганда, у ўкинч ва алам ичида ёлғиз қолса-чи? Бундай чоқда якшанба болага байрам эмас, интиҳосиз изтироблар манбаига айланади ва унинг қалбида «лаънати якшанбалар» деган ҳайқиряқ кўтарилади. Муҳаммаджоннинг бу шеъри жуда теран инсоний мазмун билан сўғорилган — унда ёлғизлик азоби, меҳрга ташналик туйғуси жуда чуқур ифодаланган. Бу шеър ҳам Муҳаммаджоннинг бошқа кўпгина шеърлари каби шоир инсоннинг энг драматик кечинмаларини ҳамдардлик билан куйлаш иқтидорига эга эканини кўрсатади.

Муҳаммаджон шеърларидаги лирик қаҳрамоннинг яна бир муҳим хислати бор — у ҳаёт ошиғи. У ҳаётни жамики гўзаллиги, жамики ранглари, жамики ташвишлари билан севади. Албатта, ҳаётга ошиқлик туйғусини куйлаш бизнинг лирикамиз учун янгилик эмас. Бироқ Муҳаммаджон шеърларида бу туйғу янгича жило касб этади: Шоир ҳаётга ошиқлик туйғуси ҳақида узундан-узоқ гапирмайди-ю, жуда аниқ манзараларда шу туйғунинг ўзини кўрсатади-қўяди. «Ўлдузлар оқиб келяпти» деб бошланадиган шеърни ўқиб кўринг. Ёки «Нима гап, шабада?» деб бошланувчи шеърни эсланг. Унда яшамоқнинг ўзи буюк бахт сифатида талқин қилинган. Бу шеърларда ҳаёт гўзалликларини жуда теран ҳис қилувчи шоирона қалбнинг ҳарорати мужассам.

Муҳаммаджон ҳам бошқа тенгдошлари сингари шеър санъатини муқаддас деб билади ва унга сидқидилдан фидойилик билан ҳалол хизмат қилишни шоирнинг, санъаткорнинг бурчи деб ҳисоблайди. «Шовқинлар» шеърнда шоир шу эътиқодини ифодалаш билан чегараланмайди, балки санъатнинг буюк шарафига доғ солувчи ишодқилларни, санъат гўзаллигини ҳис қилолмайдиган маҳдуд қалб эгаларини қоралайди. Бу шеър ҳозирги ёш ижодкорларнинг эстетик позициясини аниқлашга ёрдам беради. Ёшларимизнинг санъатга фидойилиги, ҳар қандай ҳалтурага муросасизлиги ҳам улардаги граждонлик руҳи балоғатга етганини кўрсатувчи белгидир.

Усмон Азимов шеърларида ҳам бугун дунё ташвишлари билан яшаётган, ҳаёт сидқиятлари ҳақида, чуқур фикрлайдиган, айни чоқда, юксак маънавий эътиқодларга содиқ, мешчанликдан, лоқайдликдан нафрат қилувчи замондошимизнинг лирик образини кўрамай. Усмон биринчи китобини «Инсонни тушуниш» деб атаган ва бу тасодифий эмас эди. Инсонни тушуниш — шунчаки сарлавҳа эмас, балки Усмоннинг деярли ҳамма шеърларига сингиб кетган маънавий эътиқод. Одамлар хилма-хил: бири яхши, бири мундоқроқ, бири олижаноб, бири ташвишлар остига кўмилган. Лекин уларнинг ҳаммасида ҳам қандайдир яхши, эзгу, инсоний сифатлар бўлади. Бу сифатлар бировда рўйи-рост намоён бўлса, кимлардадир қалбнинг пинҳон жойларига яширинган бўлиши, куртак бўлиши мумкин. Инсоний муносабатлар равнақи учун инсонни тушунмоқ, унга меҳр билан дўстона, самимий муносабатда бўлмоқ керак. Эҳтимол, ориқ қалтироқ кўллари билан чўнтагини ағдариб, ягона сўмини ароққа сарфлаётган одамга чин юракдан «дўстим» дейилса, «ароқдан яқин дўст кўрмак юракка баҳор ташриф буурса ажабмас...» Одам одамга «улкан шон-шўҳрат соясигамас, биродарлик учун «қалайсан» деса...» Ҳа, инсонни тушуниш, унга ҳамдард бўлиш, самимият, меҳр-шафқат, оқибат Усмон шеърларидаги асосий ғоявий эътиқодни ташкил қилади. Шоир ҳаётининг мураккаблигини, фақат ширин истаклар билан мукамаллашиб қолмаслигини яхши тушунади. Лекин шундай бўлса-да, инсонни тушунмоқ керак:

Кечирасизлар, орзумнинг қаноти узунроқ.
Бундай бўлмайди...

Тузалмас маразлар ҳали анча бор...
Бироқ менга туюлади:
Жами душманларим,
Севмаганларим —
Мен тушунмаган дўстларим.

Усмон шеърларида бугунги одамнинг энг улкан армони — эрта-кеч унинг хаёлини банд этган орзуси — тинчликни қўмсаш туйғуси бошқа ҳамма ёшларнинг шеърларидагидан кучлироқ ифодаланган. Усмон ҳам бу йўлда маълум шиорларни қофиялаштириш, маълум ҳақиқатларни ҳайқириб айтиш йўлидан бормайди, балки ҳозирги ҳаётнинг — урушлар даҳшатини кўрган, ундан ҳозир ҳам азоб чекаётган, қалб жароҳатлари битмаган инсоният ҳаётининг шундай манзараларини чизадики, улар китобхон қалбини ларзага солади. Усмоннинг «Бу сочларнинг ҳар толасига» деб бошланадиган шеъри бор. Бу шеър тинч яшашни, тинч меҳнат қилишни, тириклик ташвишларига кўмилиб осуда умр кечиришни истаган одамларнинг дунёни яна уруш оловига чулғашга, қонга ботиришга интилаётган ёвуз кучларга қарши нафратли талабидай жараанглайди. Усмоннинг шеърини насрга кўчириб айтиб бериб бўлмайди — уни фақат ўқиш керак. Шеър ҳақида тасаввур ҳосил қилишингиз учун унинг сўнгги бандини келтираман — бу бандда урушдан қўл-оёқсиз қайтган аскарнинг туши ҳақида гап кетади:

...Қирда бугдой ўрмоқда девкор йигит,
Белбоғи билан пешонасини танғиб,
Баъзан бош кўтариб йўлга қарайди —
Тушлик яқин...
Уфқда кўринар...
Аёл келмоқда.
Бир қўлида тугун — йигитга тушлик.
Бир қўлида гўдак — соғлом қийқирар.
Гўдакнинг қўлида оппоқ кабутар.
Тушида — ҳушида шу манзарани кўриб
Курашиб яшайдиган олам
Бахтиёр бўлади!

Бироқ бугун оламда инсон истиқболига чанг солаётганлар бор, «денгизлар ортида кимдир семиз қоринни минбарга тираб, ўлимга, қиргинга фатво бермоқда...» Уларнинг рўёбга чиқмасин учун, не-не нозик шабадалар харидор сочларнинг ёстиқда ёлғиз қолмаслиги учун, оқ толедан мастона ёнувчи кўзларнинг ёшини қоряхатга оқизмаслик учун одамлар бугун курашмоғи, оёққа турмоғи лозим. Усмоннинг лирик қаҳрамони ҳаммани тинчлик учун курашга чорлайди — бу кўрқоқликдан эмас, ожизликдан эмас. Лозим бўлса, бу қаҳрамон одамзод бахти учун жанг қилишга, фидо бўлишга ҳам тайёр.

Бироқ —
Кейин ҳайкал қўйсангиз ҳам,
Шеър ёзсангиз ҳам мени шарафлаб,
Унутмайман деб қасам ичсангиз ҳам,
Мен ўламан,
тушуняпсизми, мен ўламан...

Усмон кўпгина шеърларида кўкка, юксакларга интилувчи, «юлдузларга тегиб, қоқилиб» жуда ҳам баланд учувчи одамларни кўтаринки романтик бўёқларда куйлайди. Бироқ у севган одамлар ердан узилиб қолган, реал ҳаётдан ажралган одамлар эмас. Улар икки оёғи билан шу заминда туради, улар «юлдузга термулиб, заминни кучоқлаб ўладиган» одамлар тоифасидан. Оддий маиший ҳаёт фалсафаси, кўпинча донолик либосида кўринувчи мешчанлик эътиқодлари унга ёт. Масалан, «оёғинг остига боққин» деган насихат унинг табиатига зид. Унинг тақдири, йўли параллель чизиқлардэй тўғри — эгрилик билан сира кесишмайди ва сира келишмайди. Шунинг учун Усмонда ҳам бугун муайян доиралар ўртасида намоён бўлаётган худбинлик иллати, мешчанларча бедард яшаш касали, бутун ҳаётининг маъносини бойлик тўплашга бахш этган одамлардаги буюмбозлик қусури эҳтиросли нафрат билан қораланади. Бунда ҳам Усмон оддий нарсалар замиридаги улкан ҳақиқатлар-

ни топади. Унинг «Буюмлар ҳақида баллада» шеърини олайлик. Унда буюм деб майсалар бўйини унутган, севгисидан ажралган, маънавиятидан маҳрум бўлган, ҳатто она меҳрини ҳам буюмга алмаштирган мешчаннинг фожиали қисмати яхши очилган:

— Онажон, бу жавон шунчалар улкан,
Мени тўсиб қўйди ёруғ оламдан!
— Келдингми, о болам, сенда гапим бор.
Биргина сўзингни интизор кутдим!
— Шошяпман... Дўжондан мол олмоқ даркор...
Сенга нега келдим?.. Унутдим...

Йўқ, Усмон севган қаҳрамон бундайлардан олис туради — у беором яшаш тарафдори, чунки унинг мақсади бутун дунёни шеърга кўмиш:

Ҳали бутун рўйи жаҳон шеър бўлажак,
Фақат бекор билиб ором қучоғини,
Бу дунёни сирга кўмиб яшаш керак,
Қалбга санчиб шеърятнинг пичоғини!

Усмон шу тариқа бугунги одам учун юксак маънавий зарурлигини тасдиқлайди. Фақат руҳий оламнинг бойлигигина, маънавий эътиқодларнинг юксаклиги ва собиллигигина инсонни бу мураккаб дунёда буюмлар таъқибидан, пасткашлик тазйиқидан, оддий жонвор қатори еб-ичиб, умр ўтказиш хавфидан амин этади. Шоир шундай одамларни севади ва бундайлар унга ҳар кун ишхонага эмас, майхонага эмас, Америка очгани кетаётган кемалардай туюлади. Шоир улар қатори ўзи ҳам бир Колумб эканини англайди ва колумблар шаънига оташин сўзлар йўллайди:

Колумб, елканларни баландроқ кўтар!
Колумб, хавф-хатарга қилмагин парво.
Колумб, бу дунёдан одамлар ўтар,
Колумб, одамлардан ўтмоқда дунё!

Шу тарзда Усмон шеърларида замондошимизнинг тугал бир образи намоён бўлади. Уни яратишда Усмон романтик бўёқларни реалистик тасвирга омукта қилиб, ўзига хос йўлдан бормоқда.

Муҳаммад Солиҳ ҳам тенгқурлари каби замонни ва замондошини куйлайди. Албатта, бу ибора Муҳаммад Солиҳнинг шоир сифатида кимлигини очиш учун мутлақо кифоя қилмайди. Муҳаммад Солиҳ Сўзга, Шеърга батамом янгича қарашларни жорий қилаётган, унинг тасвирий имкониётларидан максимал фойдаланишга интилаётган шоир. Унинг шеърлари орасида узунлари деярли учрамайди. Муҳаммад Солиҳ асосан, қисқа-қисқа лирик миниатюралар яратади. У сўзга жуда хасис, унинг шеърларида шунчаки оҳангни тўлдириш учун ёхуд қофия талаби билан киритилган, тасвир мақсади учун хизмат қилмайдиган сўз йўқ. Умуман, Муҳаммад Солиҳ «шеър» деганда узундан-узоқ тасвирларни, чучмал манзараларни, сийқаси чиққан насиҳатларни тушунмайди. У «шеър» деганда шоир қалбидан кечган туйғунинг ўзини бевосита, нақд, кўзга кўринадиган қилиб ифодалашни тушунади. Муҳаммад Солиҳ ҳақидаги мақолаларда унинг прогрессив ғарб шоирлари тажрибасига таяниши ҳақида фикрлар айтилди. Бу ўринда унинг қайси шоирга кўпроқ эргашаётганининг унча аҳамияти йўқ. Уйлайманки, Муҳаммад Солиҳ импрессионизм усулларни шеърятга олиб кирмоқда ва шу йўл билан реалистик шеърятни бойитиш йўлидан бормоқда. Биз ҳозир ўз ривожимизда шундай даражага эришдикки, баъзи бир «изм»лардан чўчимаслигимиз керак. Шу жумладан, импрессионизмдан ҳам. Албатта, импрессионизмни дунёқарашнинг асоси сифатида ёхуд ижодий метод сифатида қабул қилиб бўлмайди. Бироқ адабиётда тасвирнинг усулларидан бири сифатида уни бемалол қўллаш мумкин. Импрессионизм тасвирнинг марказига воқеа ва ҳодисалардан олинган бевосита таассуротни қўяди — улар ҳақидаги ўй ва фикрлар, хулосалар, автор айтмоқчи бўлган ғоялар шу таассурот тасвири замирига яширинган бўлади. Уларни аниқлаш ўқувчига ҳавола қилинади. Муҳаммад Солиҳ шеърларида биз кўпинча ҳаётий таассуротнинг бевосита тасвирига дуч келамиз. Бинобарин, бу шоир шеърларида импрессионизм услубий ҳодиса сифатида намоён бўлади. Шуниси муҳимки; шоир бу йўл билан ҳам даврнинг катта ҳақиқатларини айтиш, китобхонга кучли таъсир кўрсатиш мумкинлигини исбот қилмоқда. Мана, унинг «Турмадаги гул»

шеъри. Турмада ўтирган Хуаннинг хотини эрига гул келтиради. Камерадаги ўн икки киши гулни ардоқлаб, кофедан бўшаган идишга қўйишади ва ўн икки қултум сув қуйишади. Лекин...

Даричанинг олдига гулни
Қўйиб... Хомуш, жим қолдилар.
Ўн икки кишининг осмонини гул
Тўсганини сезиб қолдилар...
Хуанга ноқулай. Хуан билади:
Энди улар тонг отгунча
Гулнинг сўлишини тилайди.

Албатта, озодликни мадҳ этиб, инсон учун ардоқли эканини, инсон бахтиёрлигининг энг зарур шарти эканини таърифлаб, жуда чиройли ва жуда таъсирили сўзлар айтиш мумкин. Лекин, уйлайманки, осмон парчасини тўсиб қўйгани учун тун билан гулнинг сўлишини тилаб чиққан одамлар ҳолатининг юқоридаги тасири ҳар қандай таърифлар билан бемалол баҳслаша олади. Яна бир мисол келтираман:

Қўлини чўнтагига тиқиб
Сесканиб кетар у —
Куйдириб юборар бармоқларини
Кимсасиз уйнинг муздай калити!

Шеърнинг бори-ўғи шу — у тўрт мисрадан иборат. Лекин буни қаранг — шу тўрт мисрага жойлашган биргина ҳодиса остида олам-жаҳон мазмун ётибди — унда ҳижрон алами ҳам, бағр ёзмаган муҳаббатнинг изтироби ҳам, ёлғизлик даҳшати ҳам мавжуд. Шоир «у»нинг кимлигини айтмайди, биографиясини кўрсатмайди — фақат биргина деталь билан унинг драмасини, балки фожиасини очади. Унинг ҳолатини ҳис этиб, биз ҳам баданимиз жунжикиб кетгандай бўлади. Муҳаммад Солиҳ шеърларида ана шундай ўзига хос услубда замондошимиз образи чизилади. У ҳам бошқа шоирларнинг лирик қаҳрамони каби давр тавшишлари билан яшайди, у ҳам бахтни, маънавий юксакликни қўмсайди, у ҳам севади ва сеғги азобларида ўртанади. Муҳаммад Солиҳ ҳам бошқа шоирлар каби маънавий баркамолликни, виждонийликни, покликни инсоннинг энг улуғ сифатларидан деб билади. У ҳам одамлар ўртасида меҳр ва оқибатнинг ҳукмрон бўлишини истайди ва бу истақларини ўзига хос тарзда, афористик формада шеърга олди:

Ҳар ким, ҳеч бўлмаса битта одамни
Бошига кўтариб билмоғи лозим.
Ҳар ким тоза бўлиши керак бир қадар,
Утириш-чун бошида битта одамнинг.

Улкан ҳаёт ҳақиқатини — энг муҳим ахлоқий-маънавий эътиқодларидан бирини бениҳоя ихчам ва ёрқин ифодалаган мисралар! Бундай шеърлар Муҳаммад Солиҳнинг китобларида анчагина бор. Муҳаммад Солиҳ шеърларидаги лирик қаҳрамон яна бир жиҳати билан характерли — табиат гўзаллигини теран ҳис қилиш унинг маънавий дунёсининг катта бир қисмини ташкил қилади. Тўғри, табиат ҳақидаги шеърлар Муҳаммад Солиҳнинг тенгдошларида ҳам кўп. Лекин ҳар ҳолда, менинг назаримда, табиатга муносабат масаласи Муҳаммад Солиҳда тугалроқ ифодаланган. Унинг лирик қаҳрамонининг табиатига муносабатида ҳам ўзгачалик бор — у энг оддий, энг кўниқилган нарсаларни ҳам шу қадар ўткир нигоҳ билан кўриб, шу қадар нозик қалб билан ҳис этадики, натижада бирдан уларда шоирона жозиба пайдо бўлади, улар кўз ўнгимизда боқий гўзалликнинг бебаҳо ва беғубор тимсоллари сифатида гавдалана бошлайди:

Отхонада...
От ухлар тикка.
Ухлар унинг бўйнида бўрон.
Дунёда жонзот йўқ
Ухлаётган отдан ғамгинроқ.
Уни силаш учун
Ачиниш учун,
Юзта сулув қизнинг қўллари керак.

Юнал

Отёнада от ухлар тикка.

Маянос буроң буйнида ухлар.

Яна бир шеърни гула келтираман:

Мана, дарахларнинг

Аси моҳияти —

Пар юн мевалар.

Кукраги очилиб қолган аёлдай

Мунис бир ҳаёда титрайди

Дарахг!

Шақадар жозибадор, жонли манзара. Лекин бу ўринда мен тасвирнинг гўзаллигини эмас, авторнинг табиатга муносабатига эътиборни жалб қилмоқчиман. Бу ўринда шунчаки табиат гўзалликларидан завқланиш ёки ҳайратланиш йўқ. Бундаги муносабат солимли одамидан ажралиб қолиш хавфи туғилганда уни ардоқлаш, эъзозлаш кераклигини англаб етган одамнинг ҳолатига ўхшайди. Муҳаммад Солихнинг ҳам, бунда кўпгина ёш шоирларнинг ҳам табиат ҳақидаги шеърларида атроф-муҳитни, табиат бойликларини кўз қорачиғидай авайлаш керак эканини кечикиб бўлса-да тушуниш, кечикиб бўлса-да, шунга киришаётган одам психологияси ифодаланган. Шунинг учун ёш шоирлар табиатни жуда ўткир ҳис этади ва уни қадрлаш, эъзозлаш кўрсатини ёниб куйлашади.

Шундай қилиб, биз беш шоирнинг ижоди билан умумий тарзда бўлса ҳамки танишиб чиқдик. Хўш, бу айтилганлардан қандай хулоса чиқариш мумкин?

Энгизда бўлса, мақолани адабий авлод ҳақидаги гапдан, ҳар қайси авлоднинг адабиётида очадиган янги саҳифасидан бошлаган эдик. Биз мақолада, биринчи навбатда, ҳамондошимизнинг маънавий дунёсини тасвирлаш бобида ёшлар очаётган янги саҳифани ўқишга уриниб кўрдик. Уйлайманки, юқорида айтилган мулоҳазалар ёшлар ижодида бугунги одамларнинг кайфияти, маънавий дунёси, оламга муносабати ҳаққоний ифодаланаяпти деган хулоса чиқариш учун асос беради. Энг муҳими шундаки, ҳозирги шеърлардаги лирик қаҳрамон ва улар билан бирга шоирларнинг ўшари ҳам бугун бутун жаҳон миқёсида фикрлайдиган, инсон ҳаётига жуда кенг қўлламлардан назар ташлай оладиган даражага кўтарилишмоқда. Бу жуда муҳим, чунки ҳар қайси халқнинг адабиёти конкрет миллий заминда яратилса-да, умум баъшарият ишига хизмат қилмоғи керак.

Биз, атайин, мақолада ёшларнинг шакл ва услуб бобидаги изланишларини, поэтик системани янгилаш соҳасидаги уринишларини кам тилга олдик. Уйлайманки, ҳозир айтилганлар ҳам ёшлар шеърятининг тўғри йўлдан ривожланаётганини таъкидлаш учун кифоя қилади.

Ёшлик жўшқинлик демакдир. Ҳозирги ёшлар шеъриятида мужассам топган ҳисларда, туйғуларда, фикрларда шу жўшқинлик бор. Уни кейин ҳам йўқотмай, ижод йўлларида сочиб юбормай, авайлаб сақлаш керак. Шунда бу жўшқинлик тажриба билан бирга келадиган донолик ва теранликка қўшилиб, шеърин юксакликлар сари элтади.

ЯНГИ ТАРЖИМАЛАР

ОЗАРБАЙЖОН НАВҚИРОН ШЕЪРИЯТИ

Ҳозирги озарбайжон адабий танқидида «безовта услуб изланишлари» даври каби характерланидиган олтмишинчи йилларга нисбатан етмишинчи йилларнинг поэтик манзараси яна ҳам ранг-баранглашди, услубий изланишларнинг, жасоратли шеърий тажрибаларнинг миқёси анча кенгайиб, поэтик жараённинг ўзгариш ва янги-ланиш тезлиги эса бирмунча юксалди.

70-йиллар авлодининг адабий жараёндаги ўзига хос ўрнини белгилайдиган, унинг оригинал поэтик авлод мустақиллигини таъминлайдиган бадий-эстетик сифатлар нималарда акс этади? Биз бу саволга қисқача жавоб беришга ҳаракат қиламиз.

Аввало анъанага муносабат ҳақида. Зотан ҳар бир адабий авлоднинг ўзига хос қиёфаси мазкур тарихий-эстетик меъёр билан аниқланади.

Илғор шеърият ҳар доим миллий поэтик тажрибанинг замида юксалган, олдинги даврларнинг синов ва сабоқлари билан боғланган. Ворислик алоқаси, адабий наслдошлик туйғуси 70-йиллар авлоди ижодида ўзига хос шаклда намоён бўлади. Фольклор поэтикаси ва 60-йилларнинг шеър тажрибалари поэзиямиз янги вакиллари ижодида ажиб тарзда туташган асосий адабий манбалардир.

Фольклор поэтиқасидан ўрганиш, халқ бадий тафаккур тарзи билан боғлиқлик озарбайжон шеъриятида ҳеч қачон бугунгидай кучли бўлмаган. 70-йилларгача фольклордан ўрганиш фақат ташқи — зохирий аломатлари — шакл ва жанр хусусиятларини, сюжет ва мавзуларни ўзлаштириш, бошқа сўз билан, тақлид шаклидагина бўлган, холос. Ёш шоирларда эса халқ поэзиясидан ўрганиш, таъсирлиниш фақат ташқи — зохирий аломатларда эмас балки ички — доҳилий бир сифат ҳолида мавжуддир. Конкрет айтсак, ёшлар шеъриятида фольклор билан алоқа икки йўналишда — замонавий шеър маданияти ва халқ бадий тафаккур тарзини бирлаштириш ҳамда мураккаб замонавий фикрни халқ шеъри оҳанг ва оҳорларида моддийлаштириш йўсинида кузатилади. Бу хусусиятлар ёш шоирлар — Р. Равшан, В. Жаброилзода, В. Баҳманли, Э. Бохиш, Дилсўз ва бошқаларнинг ижодида ёрқин кўринади.

Утган ўн йилликлар ичида Озарбайжоннинг ёш шоирларининг диққат-эътиборини кўпроқ 60-йилларнинг янги шеър тажрибалари тортади. (70-йиллар ўзбек ёш шоирлари эса ўз изланишларида 20—30-йилларнинг поэтик тажрибаларидан ҳам маънавий-бадий озиқлана олади.) Биз 60-йилларнинг янги поэтик майллари деганда Расул Ризонинг бу даврга келиб янги сифат ва мундарижа касб этган чинакам новатор санъатга айланган шеъриятини ва бадий жараёнда энди мустаҳкамлана бошлаган Али Карим, Фикрат Кўжа, Воқиф Самад ўғли каби оригинал истеъдод соҳибларининг анъанавий шеър қолипидан чиқа олган ютуқларини кўзда тутамиз.

Озарбайжон поэзиясининг ривожидида жиддий бурилиш бўлган бадий фикрнинг юксак образлиликка томон инкишофи, мураккаб метафораларга ва кўп маъноликка

милл, ташбоҳ-ўхшатиш шеърдан ассоциатив шеърга ўтиш ҳам 60-йиллар «безовта услуб и ланишлари»нинг бебаҳо самараларидир.

60-йиллардан бошланган бу актив жараён, кейинги йиллар ёшларининг асосий поэтик йўлига айланди, уларнинг новаторлик изланишларининг йўналишини белгилади.

Шундай қилиб, 70-йиллар ёшлар шеърляти ҳам шакл услуб ўзига хослиги ҳамда фикрлаш тарзи, бадий идрок йўсини, ифода воситаларининг рангинлиги билан ўзидан олдинги ашлдининг диалектик ва қонуний давомидир.

Ёшлар шеърлятида сарбаст шеър тез-тез мурожаат этилаётган энг интенсив формадир. Хусусан, 70-йилларнинг бадий контекстида сарбаст шеърнинг оригинал табиат ва хисслг қасб этишини алоҳида қайд этиш керак. 20—30-йилларнинг қуруқ пилфоса, риторикага беланган сарбаст шеър модели билан: 70-йилларнинг халқ бадий тафлиқуридан озиқланган ва фольклор поэтикасининг энг зарурий унсурлари билан бойиған сарбаст шеър тажрибалари орасида жиддий фарқ бор. Ёш шоирлари мислини, айниқса Э. Бохиш ва Дилсўзларнинг сарбаст шеър поэтикасига кўҳна «Дада Қўрқуд» шеъри оҳанглари ва ифода тарзини олиб киришлари перспективли ташаббусдир.

70-йилларнинг адабий ҳаракатида бир умумий хусусиятни ҳам қайд этмасдан ўтиб бўлмайди. Бу — ёш носир ва шоирларимизнинг бу кун ҳар қачонгига нисбатан жаҳон адабиёти ютуқ ва тажрибаларига кўпроқ мойиллигидир. Замонавий бадий тафлиқур тарзини ўзлаштиришга қўчли майл Воқиф Жаброилзода шеърларида қабарикдир. Дарвоқе, В. Жаброилзода ўзига хос бадий идрок тарзи, оригинал ёзув манераси билан ўз тенгдошларидан жиддий фарқланади. (У кўп жиҳатдан 70-йиллар ўзбек ёш шоири М. Солиҳга ўхшайди.)

Умид қиламизки, Озарбайжон совет шеърляти кенжа авлодининг муваффақиятлари миллий — адабий замин сарҳадлари ортида қолмайди, унинг акс-садоси олис-олислардан янграйди ва аънага содиқ ҳолда умумитифоқ миқёсида, замонавий шеърлий аренада озар поэзиясини яқна ва мутлақ адабий нуфузлар, айрим поэтик «монархлар» эмас, балки бутун бир плеяда, кўҳна шеър бозорига янги нарх қўйиш иштиёқида бўлган ранго-ранг истеъдодлар насли тамсил этажакдир.

Энди адабиётга кириб келаётган ва хилма-хил миллий маданий заминларда илдиз отаётган адабий насларни бевосита ижодий ишлари орқали бир-бирлари билан та-ништириш хайрли ва керакли ташаббусдир. Биз «Ёшлик»нинг бу ҳаракатини фақат юракдан олқишлаймиз. Шеърлятимизнинг кенжа авлодлари орасида «Ёшлик» солаётган бу кўприк яқин келажакда улкан ва самарали ижодий ҳамкорлик йўлига айланади, деб умид қиламиз.

Яшар ҚОСИМОВ.

Воқиф ЖАБРОИЛЗОДА

* * *

Қўшни тўйдан
Тўрт ҳовли нарида
ўйнаётган бола,
Бир гул япроғи остида,
гул япроғи шаклида
ёзилар қисматиғ

сенинғ.

Қўшни тўйдан
Тўрт ҳовли нарида
ўйнаётган бола,
Чиқ, япроқ остидан,
ой сенга боқар.
Энди ёққан ёмғирдан сўнғ,

Мусаффо осмон.
Қўлинг қўйиб пешонангга
Боқдинг самога,—
Осмондан-да бензиннинг
қиди:

Кетмаган ҳали.
Гуноҳкорлар тиз чўкиб,
онт ичмаган ҳали,
Ой сенга боқар.
Ёмғирдан кейинги
Осмон кабиқан,
Қўшни тўйдан
Тўрт ҳовли нарида
ўйнаётган бола.

КҮК ЮЗИГА ҚАЛҚАН ДЕНГИЗ

Бу кенг дунёда осмонидан адашиб
денгизнинг устига қалқди бир қушча.
Юксала-юксала
денгиз қалқирди кўкка,
Учарди қушча
Бутоқ мисол узайган уфқлар сари.
Ўз кўкидан узоқда
қанотлари толди қушчанинг
Чўкиди кўк,

денгиз қалқиди
Кўк юзи
қушчанинг қанотлари-ла
ўпди денгизни.
Унинг
қанотлари толиқмас эди,
Бироқ кўк юзига қалққан денгизнинг
зангор тўлқинлари
толдирди уни.
Тўра МИРЗО таржималари

ДИЛСЎЗ

ҲОРҒИН-ТОЛҒИН КИШИЛАР

«Бурлоқлар» сурати муаллифи Репинга

Ожиз-ожиз юракларни тангри
севмас.
Ўтли-ўтли қароқларни тангри
севмас.

Бас, не қилсин
Ҳорғин-толғин кишилар.
Саҳар-ла юзма-юз ўтирмаслар,
Оқшом-ла юзма-юз ўтирмаслар.
Дард кўярмиди боқишга,
Дард кўярмиди кўришга...

Тол барг ёзар—эшитмаслар,
Жийда гуллар—эшитмаслар,
Юлдуз чақнар—эшитмаслар,
Севги чақирар—эшитмаслар,
Тангри чақирар—эшитмаслар.
Эшитмаслар,
Эшитмаслар...

Оқар томчи-томчи кўз ёшлари,
Томар олма-олма кўз ёшлари.
Бу йиғлаган уларнинг хотинлари,
Бу ҳўнграган уларнинг хотинлари.
Само сингари сўлар юзлари,
Илмоқ-илмоқ сўкилар ичлари,
Илгак-илгак очилар ичлари...

Ҳорғин-толғин кишиларни
Денгиз чақирар—бормаслар.
Тоғ чақирар—бормаслар.
Мажоли қуриган оёқларининг;
Бормаслар,
Бормаслар.

Тамаки титратмас ичларини,
Ичкилик титратмас ичларини,
Севги титратмас ичларини.
Қўл узатмаслар
Юзларига, кўзларига тўқинган

Йирик-йирик юлдузларга.
Қўл узатмаслар
Бурунларининг остидан
ўтиб кетган баҳорга.
Шира боғлар уйқулари;
Ётарлар
ёқаларида мадорнинг қўли.
Кун чиқар—қўлларига уйқу етмас,
Кун чиқар—оёқларига уйқу етмас.
Бир парча ноннинг
ортидан
қайларгача бормаслар, эҳ...

Топишган нонларининг
иссиғидан кечарлар—

Қизинар суяклари.
Топишган нонларининг
сосяидан кечарлар—

Сариндир юраклари...
Ожиз-ожиз юракларни Тангри
севмас,
Ўтли-ўтли қароқларни Тангри
севмас.

Бас, не қилсин
ҳорғин-толғин кишилар.
Дард узиб кетар уларни,
Дард ювиб кетар уларни.
Дард узган сайин,
Дард ювган сайин
Очилар уст-боши,
ён-вери қалби доғларнинг...
Бу доғлар қандай тушдийкин
дилларига!
Бу доғлар қачон тушдийкин
дилларига?..

Дард узиб кетар уларни,
Дард ювиб кетар уларни.
Бирдан кўтарилар
Уст-боши, ён-вери очилган доғлар
Янги-янги чарчаганларнинг устига,
Энди-энди чарчаганларнинг устига...

Абдукарим ИСЛОМОВ таржимаси.

Элдор БОХИШ

СЕНДАН СЎНГРА

Тан дошларнинг дарсга кетди,
ярим йилдан қайтдинг сен,—
ғам ухларди юрагимда,
қунақдин сөн,
уйғотдин сөн,
мен бедор ғам истамасдим.

Бошинг ухлар,
қулинг ухлар,
танаш ухлар бус-бутун,

ғам уйғонса ухлай олмас,
ухламоғи кўп қийин,
мен бедор ғам истамасдим.

Мен бедор ғам истамасдим,
сенинг ғамингни истадим,
силадим,
ўпдим ғамингни,
кўзимга суртдим ғамингни
сендан сўнгра бу дунёда.

ШАБПАРАККА ҚОЛСА...

Шабпарақ атайми ё тун қушими,
Шўрлик на тўлар, на қолар бўш
бўлиб.
Уни ҳам билади: тағин қайтадан
Қушила олмайди қушга қуш бўлиб.

Шабпарақ атайми ё тун қушими —
Уни ҳам билади: қаноти этдир.
Қишоти теридир — ёйилмас пар-пар.
Чашмали тоғларнинг, сулу
тоғларнинг
Устида чарх уриб учолмас зинҳор.

Узи ҳам билади: бўлгани-бўлган,
Ёз келса, амаллаб ўтказар ёзни,
Қиш келса, амаллаб ўтказар қишни,
Қўли бор, оғзи бор, тағин не
керак,—

Амал-тақал билан ўтказар умрин.

Ерни ҳам, кўкни ҳам очик
кўрмайди,
Дехқон лабларида учуқ кўрмайди,
Тегирмон кўрмайди, қипиқ
кўрмайди,
Шўрлик не кўрдикки, не олиб
кетсин...

Шабпарақка қолса не бор дунёда:
оллоҳнинг қуни йўқ, куннинг
нури йўқ,
япроқ-ла дарахтнинг, балиқ-ла
сувнинг,
гулу боларининг соз-сурури йўқ.
Шабпарақка қолса, не бор
дунёда?!

БОБАКНИНГ ОЛ ҚУЁШИ

Нима бўлди дафъатан
бу қирмизи Қуёшга,
ботаётиб сарғарди?

Билмам қай маҳал эди,
кўкка тарлон учирдим,
унга бир сор чанг солди.

Заминдан олис-олис,
кўкнинг етти қатида
тарлон бўлиб,
сор бўлиб...

Мен не билай,
не билай,
сахар — қирмизи Қуёш
оқшом — турар сарғариб.

Ёғи Базз қалъасида
Тору танг бир аҳволдир.
Бизникилар қирилди,
Атроф қатлу қаттолдир.

Алвон, қирмиз-қирмизи
Қон пишқирди ярадан.
Қуёшнинг жасадини
чиқардилар қалъадан.

Нима бўлди дафъатан
бу қирмизи Қуёшга,
ботаётиб сарғарди.

Нурларининг болига
Бармоғимиз узанди,
ботаётиб сарғарди...
...Не бўлди бу Қуёшга?

Оғамали СОДИҚ

ГҮРҮҒЛИНИНГ СҮНГИ КУНИ

Бобак қиличини қинга қўймишди,
Ҳамза бўркин олиб ёнга қўймишди,
Тоғу дараларнинг тинмишди саси,
Каллар қўлларига хино қўймишди,
Гүрүғли ўларди сассиз-садосиз.

Қузғунлар чағиллар адирликларда,
Кўрқутнинг қабридан ўт сочиларди.
Тоққа боқ, дардга боқ, бу сўнг
сахарда

Душман йиғлар эди, дўст очиларди,
Гүрүғли ўларди, жўмард Гүрүғли.
Таънали-таънали боқарди тоғлар,

Қаърига ютарди ўз дардин тоғлар.
Жунуннинг созида «Менми,
замонми»—

Ҳазин қўшиғини ўқирди тоғлар.
Ғирот кишнар эди милтиқ сасига,
Гүрүғли ўларди сассиз-садосиз.

ЙҮЛЛАРДА БИР ҚУДРАТ ЙҮҚКИ...

Яна булоқ кўзлар сузилди-кетди,
Яна шўрлик жоним узилди-кетди,
Сабрим ипак каби чўзилди-кетди,
Ҳайҳот, бу диҳронга туза
билмасман.

Бағримни ўртади оҳим-фиғоним,
Кечар... йил сингари кечар ҳар
оним.

Сени қайдан тоғай кезиб мен,
жоним,
Магарким, бу умр узанган эмас,
Магар бу юрак-ла кеза билмасман.

Ортимга боқаман: сирдир-соҳирдир,
Ёнимга боқаман: қордир, ёмғирдир.
Бу қандай чақмоқдир, қандай

чақиндир,
Бошимдан то оёқ ўт ичраман-у,
Тагин қўлларимни уза билмасман.

Бу йўллар оздириб кетади мени,
Сенли бир оламга элтади мени,
Бироқ бу йўлларда бир қудрат
йўқки,—

Ортингга қайтариб келтирса сени.
Чўкаман кулгунгнинг гулоб атрига,
Дейман: бу дунёдан беза олмасман.

БИР ОЗ УМИД БЕРИНГ, БИТСИН БУ ЧИНОР

Дунёни кифтида кўтаражакдир,
Соёси бинафша ундиражакдир,
Қайдадир, қайдадир бўлиниб қолган
Бир шаҳид қўшиғин битиражакдир,
Бир оз умид беринг, битсин
бу чинор.

Ҳали ёзилмаган қанотдир, қўлдир,
Ҳали очилмаган йўлакдир, йўлдир,
Юксалиб бир кунни зўр чинор

бўлур,
Бир оз умид беринг, битсин бу
чинор.

Бу ер ариқ бўйи, сув кўзи эмас,
Эгмангиз, ниҳол ҳам орзудир,
синар.

Эгмангиз, эгилмас саҳро чинори,
Дол бўлиб букилмас саҳро чинори.
Фақат ёпиб қўйманг қопқаларни сиз,
Бир оз умид беринг, битсин бу
чинор.

Бу ер ариқ бўйи, сув кўзи эмас,
Эгмангиз, ниҳол ҳам орзудир,
синар.

Усмон ҚУЧҚОРОВ
таржималари.

Воқиф БАХМАНЛИ

МЕН СЕНГА МАКТУБ ЁЗАМАН

Она!
Бу менман,
Бу менин ҳарбий кийимим,
Бу менин ҳасратларим,
Бу менин туборларим...
Бу менин ҳижроним —
уни ос киприкларингга.
Бу менман, она,
Бу мени!
Солдат калармасидан
Мактуб ёзмоқдаман сенга.
Икки нил ёнингда
булолмаган,
кунларим ҳақи
ёмоқдаман, онажон!
Орзуларинг бошим устига!
Она,
Ушбу мактубимни битаётган дам
Уи сурар автоматим
бошин қўйиб тиззамга.
Она, ёзаман сенга
бу ҳарбий этикларим ҳақида —
чидамлидир улар
қорга, ёмғирга,

Мен укам Орифга қиламан ҳадя
Уткажажак намчил қишни, баҳорни.
Темир қоялардай,
бўлурман мен ҳам
Рухим,
Жисмимгача чиниқиб бунда.
Ватан тупроғин мен бир
заррасиман,
Бу ҳарбий этикларим —
бузоғимиз кўзидай қора.
Бу солдат
таомлари —
жуда лаззатлидир —
кўзимиз нуридир,
қўлимиз кучи.
Ер тепсак, учар тоғ.
Бошланар ҳарбий машқлар.
Уғлинг сенга мактубин, она,
Қуёшли кунда ёзди,
Қуёш шафақларида ёниб,
алвонланиб...
Узинг ўқий олмасанг,
Ўқит қўшни қизларга.

Буюккиши ҲАЙДАРОВ

ОТИМГА МИНДИМ

Миндим отимга,
оёғим узангида...
Йигит минар от устига
ўз гулин узмоқ учун.
Миндим отимга, тушди ёдимга
Кўнглимни олган қишлоқ гўзали.
Эй, менга қара,
от устида соз чаламан —
қиш чаламан, ёз чаламан.

Миндим отимга, чиқс
кўзлари шахло гулим,
Қўллари пардек енгилгинам.
Эй, менга қара,
от устида, қиз қақираман —
ёз қақираман, қиш қақираман.
Миндим отимга,
етсин додимга фақат севгилим.

Рашид НУРМУРОДОЕ
таржималар

Аҳмад МАМАДОВ

ҚУШИҚ

Дунё сенга сир бўлса агар,
Демак, ҳали
улғаймагансан.

Умр сени кўрқитса агар,
Демак, ҳали улғаймагансан.
Кимгадир, негадир гапирсанг

ёлғон,
Кимдандир ненидир тутсанг гар
пинҳон,

Демак, ҳали улғаймагансан.
Сени шайдо қилган бир дил
бўлмаса,

Дардингни чеккудай бир эл
бўлмаса,

Демак, сен етмабсан камолга.
Шухратга берилсанг,
Улимдан кўрқсанг,
Демак, ҳали улғаймагансан.

* * *

— Қаерликсан? Қаерлик?

— Йигирманчи асрдан,
Туғилдим урушдан сўнг.

Биз тарафда
Чечаклар ғунчадир,

Сунбуллар тоза,
Булутлар ола-була,
Қуёш шодмондир.

Биз тарафда
жон бор куртакда.

Дарёлар оқар —
Сувлари яшил, кўпикли.

Биз тарафда
энди ҳамма танир
бир-бирини.

Инсонларнинг кўзида,

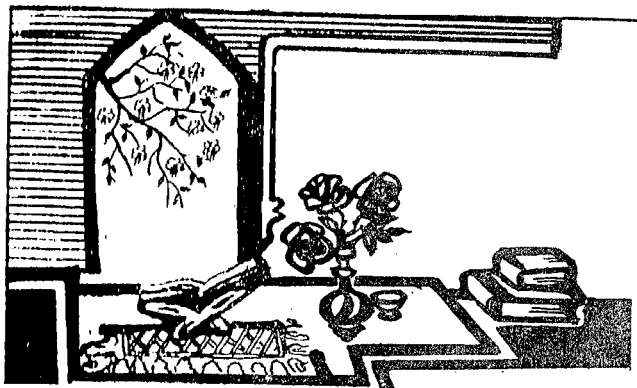
Қалбида, қонида

Туғилар

Ранглари турфа дунё!

Тўра МИРЗО
таржималари

Устозлар ижодхонасидан

Наим ҚАРИМОВ

ОЙБЕК УГИТЛАРИ

Истеъдод ранг-баранг сифатда намоён бўлади. Кимдир бу мураккаб олам ҳақиқидиғи тасаввурларини ранглар камалағи орқали ифодаласа, бошқа бир кимса уларни садолар силсиласида гавдалантиради. Кимдир шалолдек, шошқин илҳом соҳиби бўлса, бошқа бир кимсанинг ижодий суръати дарёдек теран ва сокин оқади.

Одатда Ойбек ҳақида сўз борганда, унинг тезкор ёзувчилар силсиласига мансуб эканлиги айтилади. Машҳур «Навоий» романининг тўрт ойда, «Қутлуғ қон»ни тўрт-беш ойда, «Олтин водийдан шабадалар» романини ҳам олти ойга қолмай ёзиб тугатилганлиги қайд этилади. «Ҳамза» достонининг ижодий тарихидан бохабар бўлган шоир Мамарасул Бобоев эса бу достоннинг унинг кўзи олдида нарисидан билан ўн кунда ёзилганидан шаҳодат беради.

Бу рақам ва мисоллар тилга олинганда, менинг хотирамга бир воқеа келади.

...20-йилларнинг қизғин давлари. Қарийб ҳар бир кишининг иши ва ташвиши етарли кезлар. Заводлар, корхоналар, ҳарбий қисмларда митинглар, суҳбатлар, учрашувлар қизғин тус олган пайт. Ана шундай кезларнинг бирида қайсидир бир заводдан ишчилар орасида суҳбат ўтказиб беришни сўраб, маориф халқ комиссари А. В. Луначарский ҳузурига борадилар. Даврнинг катта ва кичик муаммолари билан бениҳоя банд бўлган А. В. Луначарский машинада, завод вакили билан кетаётганидагина суҳбат мавзуини сўраб билади. Маълум бўлишича, инқилобий ишчилар ўрта крларга оид тасвирий санъат намояндалари билан қизиққан эканлар. Билимдон нозир заводга қадар бўлган ярим соатлик масофада суҳбат режасини тузиб олади. Сўнгги у суҳбатни шу қадар мароқ ва билимдонлик билан ўтказадикки, ишчилар икки соатнинг қандай тез кечганини сезмай қоладилар. Ниҳоят, суҳбат тугагач, бояги вакил халқ нозирига миннатдорлик билдириб:

— Қадрли Анатолий Васильевич, бор-йўғи ярим соатгина ҳозирлик кўриб, шундай ажойиб суҳбат ўтказдингиз-а!— дейди.

Вакилнинг бу ҳайратига жавобан А. В. Луначарский: «Йўқ, мен бу суҳбат учун бутун умрим бўйи ва яна ярим соат тайёргарлик кўрдим», деб жавоб берган экан.

Мен ҳам бояги мисол ва рақамларга қайтиб, «Ойбек ўша достон ва романларни ёзиш учун ўзининг бутун умрини ва яна тўрт-беш ойлик вақтини бағишлаган», деб айтгим келади.

Дарвоқе, ҳар бир ижодкор ўзининг бутун ҳаёти давомида ҳаётни, кишиларни

тинимсиз кузатиб, ўрганиб, уларни ўз хотирасига муҳрлаб боради. Унинг кўрув, эшитув ва сезув хотиралари ҳаётдаги диққатга сазовор ҳар бир ҳодисани — кино лентаси ўлароқ — қайд этиб боради. Бу «ленталар»да акс этган воқеа ва ҳодисалар муайян ижодий вазифа тақосси билан бадийи полотноларга кўчади.

Ойбекнинг ижодхонасига назар ташлаш, унинг ўзиш ва ишлаш услуби билан танишишнинг ўзиёқ бениҳоя мароқли. Атоқли шоир ва адибнинг ўзига хос, такрорланмас ижоди қанчалик мафтункор бўлса, унинг қаламига мансуб асарларнинг ижодий тарихи ҳам шунчалик эътиборга сазовор.

Одатда ҳар бир ижодкорнинг севимли иш услуби, иш жойи ва иш соати бўлади. Баъзилар саҳархез туриб, ижод иқлимига кирсалар, бошқа бир гуруҳ шоир ва адиблар тун оғушида, «қарийб тонгга қадар ижодий иш билан машғул бўладилар.

Л. Н. Толстойнинг фикрига кўра, ҳар бир ижодкор сиймосида китобхон ҳам мужассамланган бўлиши керак. Бу китобхон, улуг адиб наздида, тун чоғлари ором олиши лозим. Шу сабабли у тунда ижод жараёнини кузатиш, ёзувчининг ижодий ниятлари ва машқларига таъсир ва таҳрир киритиш имкониятларига эга эмас. Шунинг учун ҳам Толстой ижодкорларнинг тун бўйи мижжа қоқмай ижод этишларини тан олмайди.

Лекин шунга қарамай, аксар ижодкорлар, шу жумладан Ойбек ҳам эрта саҳарга қадар ижод этишни мақбул деб топганлар.

Тўғри, Ойбек кун ва туннинг бўлак соатларида ҳам самарали ишлаган. У, Миртемирнинг хотирлашига кўра, Катта Фарғона каналининг қурилишида, зарбдор кетмончиларнинг мислсиз меҳнат ютуқларидан илҳомланиб, ўзининг жунбушга келган ҳис ва туйғуларини ўша захоти шеърӣ сатрларга туширган. Мамарасул Бобоевнинг юқорида тилга олинган хотирасида айтилишича, Ойбек «Ҳамза» достонини ёзувчиларнинг Дўрмондаги ижод уйларида, чинорлар соясида ястанган сўрида ўтириб, на қаламқаш биродарларининг гурунгига, на елкасига миниб олган фарзандининг шўхликларига парво қилмай ёзган. Лекин, ҳар қалай унинг аксар асарлари тун чоғларида, унга ҳеч ким ва ҳеч нарса халал бермайдиган оларда ёзилган. Унинг қайноқ илҳоми сокин ва узун тун соатларида айниқса самарали бўлган.

«Илҳом — бу ҳар кун муайян бир вақтда иш бошлашдан иборатдир», деган эди Флобер. Бу сўзларда ижодий жараёнининг Ойбек ботиний ҳис билан сеза олган дастлабки сирӣ яширинган бўлса ажаб эмас.

Ойбек сиймосида ҳам ижодкор, ҳам тадқиқотчи олим мужассамланган эди. Ойбек ижодкор бутун умри бўйи тадқиқотчи Ойбек билан ёнма-ён туриб ижод этди. Унинг адабиётшунослик ва танқидчиликка оид ишларида ижодкор Ойбекнинг муҳри бўлганидек, бадийи асарларида ҳам тадқиқотчи олимнинг кўли кўринади. У тадқиқотчи олим сифатида классик ва замондош адиблар ижодини, улар маҳоратининг «сир»ларини катта ҳурмат ва иштиёқ билан ўрганди. У ўзининг севимли адибларидан бири — Абдулла Қодирийнинг ижод қилиш услубини айниқса қунт билан кузатди.

Абдулла Қодирий ўз истеъдодининг кўлами ва қатор инсоний сифатлари билан ҳам Ойбекка яқин эди. «Абдулла Қодирий истеъдодли, қалби бутун ва ўзига хос равишдаги шахс эди,— деб хотирлаган эди Ойбек таржимон шоир А. Наумов билан қилган суҳбатида.— Сиртдан қараганда, босиқ, камгап кўринар, чунки у ҳар бир сўзни тарозига солиб кўрар, оғзига келган ҳар био сўзчи айтавермас, секин ва — гапи худди ўзига халал бераётгандай — ёқинқирамай гап бошларди. У ақлий меҳнат кишиларига ҳар маҳал ҳам насиб қилавермайдиган даражада жисмоний меҳнатга ўч киши эди. Қодирийнинг меҳнатга ўчлиги — деҳқондан чиққанлигида бўлса керак. Ўзи ҳам худди деҳқонлардай тиним билмасдан қаттиқ меҳнат қилар эди».

Абдулла Қодирий шахсига мансуб бўлган бу сифатлар айни пайтда Ойбек учун ҳам бегона эмас эди. Қодирий эҳтимол Ойбек характеридаги бундай сифатларнинг шаклланишига ҳам маълум даражада таъсир кўрсатган бўлиши мумкин. Ҳар қалай, Қодирий Ойбек учун кўп жиҳатдан ибрат намунаси эди. Қодирийнинг ижод қилиш, асар устида ишлаш услуби шунинг учун ҳам Ойбекнинг диққат-эътиборидан четда қолмади.

Ойбекнинг хотирлашича, «у шундай ёзарди: аввалига кўчада, кўпинча кечқурунлари ҳувиллаб қолган пайтда узоқ вақт айланиб юриб, янги асарининг бўлажак қаҳрамонлари ва сюжет йўлларигага ўйлаб, роса пиштарди. У гоҳи пайтларда эрта-лабгача ҳам кўча кезарди, қайтиб келгандан кейин эса кўрпача ёзиб, сиёҳ билан қоғозни бош томонига қўйиб оларди-да, ётиб ёзаверарди».

Ижод — энг аввало кузатиш ва ҳис этиш санъатидир. Теварак-атрофдаги ҳодисаларни, кишиларнинг хатти-ҳаракатларини кузатиш иқтидорига эга бўлмаган киши ҳеч қачон ижодкор бўла олмайди. Ойбекнинг катта эпик полотноларигина эмас, балки кичик лирик шеърлари ҳам унинг бениҳоя кузатувчан, сезгир ва зийрак инсон бўлганидан дарак беради.

Мана, унинг 1927 йилда ёзган «Боғ йўлида» сарлавҳали шеъри:

Чарчаб қолган кун ётоққа йўл солди,
Боғчалардан узоқлашди қуш сози.
Бўшлиқларга титраб, секин тарқалди
Аллақайдан сўфиларнинг овози.
Қора парда чўқди чангли йўлларга,
Чирилдоқлар унда-бунда сўйларди.
Узоқларда қизлар, йигитлар яна
«Дарёларнинг ул юзи...» — деб куйларди.
Аравани лиқиллатиб деҳқон чол
Ёнгинамдан ўтиб кетди жимгина.
Йўллар қора... Тикиларди ёш хаёл.
Олтин кўзли кўк қизлари ҳуснига...

Бу шеър боғдан қайтаётган лирик қаҳрамоннинг нафис мушоҳадалари асосига қурилган. Ундаги ҳар бир детал оқшомнинг зим-зиё тунга айлана бориш жараёнини поғонама-поғона инкишоф этади. Шеърда лирик қаҳрамоннинг боғ йўлидаги ҳаракати ҳам, кечки вақтнинг оқиши ҳам аён сезилиб туради; макон ва замон ягона ҳаётий мушоҳадаларда ўзифодасини топади.

Бу шеърда тасвирланган туннинг бошланиши — универсал манзара эмас. У кун бўйи меҳнат оғушида кечган боғлардаги, боғ йўлидаги бир кўринишгина ҳолос. Шеърдаги «чарчаб қолган куннинг ётоққа йўл солиши», «деҳқон чолнинг аравани лиқиллатиб бориши» каби деталлар худди шу ҳолатни қабартиб кўрсатади. Энг муҳими, шеърдаги деталлар силсиласи пировардида сунгги сатрлардаги порлоқ образ («олтин кўзли кўк қизлари»га) келиб туташади ва шеърнинг ҳаётбахш пафосини вужудга келтиради.

Ойбек бу шеърдаёқ ўзининг нозик мушоҳадалар куйчиси эканини намойиш этган.

Ойбекнинг қарийб барча шеърларидаги табиат ва инсон тасвири нозик кузатишларга бой. Ҳаётий деталлар силсиласи унинг шеърларига воқеабандликни олиб киради. Воқеабандлик эса Ойбек шеърларини ҳаракатга келтирувчи кучга айланади.

Ойбекнинг эслашича, Абдулла Қодирий замонавий мавзуда асар яратиш учун кўп кузатишм керак, деган экан. «Мен кейинчалик проза ёзишга ўтганимда, — деб ёзган эди Ойбек, — «кўп кузатишим керак» деган сўзларни тез-тез эслаб турардим». Ойбек бу сўзларни тез-тез эслаш билангина кифояланмай, уларни ўзининг асосий ижодий принципи қилиб танлади.

Таниқли рус адаби А. И. Дейч уруш йиллари Тошкентда яшаган ва Ойбекнинг яқин дўстлари сафидан жой олган эди. Улар ўша кезларда Навоий ҳаёти ва ижоди-га бағишланган китоб ҳамда Маҳмуд Торобий қўзғолонига бағишланган драматик асар устида ўзаро ҳамкорликда иш олиб борганлар. А. Дейчнинг маълумот беришича, Ойбек Ишчилар шаҳарчасидан Пушкин кўчасидаги 84-уйгача (бу ерда Тошкентга кўчириб келтирилган рус ёзувчилари ва олимлари яшар эдилар) бутун шаҳарни йигитлардек пиёда босиб ўтиб келар эди. Кунларнинг бирида Дейч Ойбекни кутаётган ҳолда учратиб, ундан нега телефон қилмаганини, уйда бор-йўқлигини билмаганини сўраб экан. Ойбек: «Нима қиламан телефон қилиб? Юрган йўлингда ўйлаш нақадар яхши!» дея жавоб беради.

Ойбекнинг бу жавоби бениҳоя самимий эди. У ўз қаҳрамонларига хос хусусиятларнинг: уларни қуршаган муҳитнинг тасвири учун зарур деталларни ҳам, бўлажак асарнинг режасини ҳам ана шундай сайр кезларида кашф этарди. Кўп ўтмай, Дейч ҳам бунга ишонч ҳосил қилади:

«Кунлардан бир куни, — деб ёзади А. Дейч, — биз Ойбек билан катта ва кимсасиз Асакинс майдонидан ўтиб борар эдик. Ғуж-ғуж ўсган ям-яшил теракларгина майдон ҳуснини очиб туради. Ойбек ўша тераклар сояси билан бораётган гавдали, соч-соқоли оқарган мўйловдор бир мўйсафидни кўриб қолди-ю, секинчидан ирғишлагудек бўлиб, унинг ёнига югурди. Улар маҳкам кучоқлашиб узоқ кўришишди.

Кейин Ойбек ўзи болалигидан танийдиган бу чолни ўзбекларнинг Тарас Бульбаси деб айтди. Чиндан ҳам бу одамнинг қиёфасида Гоголь тасвиридаги запорожьеликка ўхшаб кетадиган аломатлар бор эди.

Нари кетдик, лекин Ойбек ҳамон ҳаяжонини босолмасди. Учрашув унга анча таъсир қилган эди, бирдан:

— Романимдаги кекса навкар ана шундай киши бўлиши керак,— деди.

Бир оздан сўнг эса:

— Йўк, навкар эмас, бек ҳам чиқиши мумкин, унда куч-қувват ҳам, ишонч ҳам ошиб-тошиб ётибди,— деб қўйди.

Ойбек тарихий романи образлари билан яшар экан, бугунги Ўзбекистондан ўзига керакли характерларни қидираар эди.

«Навоий» романининг ёзилиш кезларига оид бу хотирадан Ойбекнинг ўз қаҳрамонлар портрети ва характери устида ишлаш услуги ойдин бўлади.

Дарвоқе, адабиётимизнинг москвалик дўстларидан яна бири — Л. Г. Бать ҳам ўз хотираларида мароқли воқеани ҳижоя қилади. Унинг гувоҳлик беришича, Ойбек болалик ва ёшлик чоғлари кечган муҳитни тиклаш ва уни москвалик меҳмонларга кўрсатиш учун уларни Эски шаҳарга бошлаб борган. Ингичка ва айланма кўчалар, пахса девор билан ўралган ҳовлилар, тўқиш дастгоҳи, оддий ва самимий кишилар билан учрашув олис болаликнинг латиф садолари бўлиб адабни ўтган кунлар ҳақида асар ёзишга чорлаган. Ойбек кейинчалик болалик хотираларини тиклар экан, Эски шаҳардаги ана шу таниш манзаралар унинг қувноқ ёшлик йиллари кечган жойлар ўлароқ қайта гавдаланди.

Нақл қилишларича, Анатолий Франс «Жанна д'Арк» романи устида ишлаётган кезлари ўз хонасини ўрта аср воқелигига хос кўлаб буюмлар билан жиҳозлаган экан. Ойбек эса «Болалик» қиссасини ёзиш арафасида XX аср бошларидаги ҳаётни Тошкентнинг вақтинча сақланиб қолган эски маҳаллаларига сайр қилиш билан ўз тасаввурини тиклаган. «Кутлуғ қон», «Улуғ йўл», «Навоий» каби романларидаги қатор қаҳрамонларнинг портрети ва характери тасвирлашда эса ўз замондошларидан фойдаланган. Ана шу тарзда кузатувчанлик Ойбекка шароит ва қаҳрамон образини тўлақонли тасвирлаш имконини берган.

Кузатиш Ойбек учун ҳамиша актив ижодий ҳолатдир. У адиб учун ҳамма нарсани пассив қайд этишни эмас, балки зарур ҳаётий материални ахтаршиш, мароқли ҳаётий факт ва деталларни хотира саҳифаларига муҳрлашни аниқлаш, мароқли кузатиш асар устида ишлаш билан ягона ижодий жараённи ташкил этган. Ойбек ҳатто «Навоий» каби йирик эпик полотнолар устида иш бошлаганида ҳам бўлажак асарнинг тарҳини белгилаб олмаган, ҳамма нарса унинг ёдида, кўнглида, қалбида шаклланган.

Кузатиш — Ойбек учун ҳар қандай асарга тайёргарликнинг бир босқичи, холос. Иккинчи, муҳим босқич эса муайян ҳаётий материални ўрганишдир. У «Қуёш қораймас» романи учун зарур ҳаётий материални ўрганиш ниятида фронтга борди, бўлажак қаҳрамонлари билан танишди, ҳарбий адабиётни мутолаа қилди. «Нур қидириб» қиссаси учун эса Покистон сафаридан кейин Аҳмад Хусайн образининг прототиби — машҳур шоир Файз Аҳмад Файз ижодини махсус ўрганди, урду тили ва Шарқ халқлари тарихи билан қизиқди.

Лекин Ойбек ижодида ҳеч бир мавзу ва ҳеч бир адабий қаҳрамон Навоийчалик улкан ўрин эгалламайди. Навоий Ойбек учун ўтмиш эмас, бугунги ва эртанги кун ҳам. Улуғ шоир сиймоси Ойбекнинг бутун борлигини шу қадар жалб этган эдики, у ҳатто Навоий ижоди ҳали тўла ўрганилмасдан турибқоқ у ҳақда катта асар ёзишга журъат этди. Бунинг учун у, энг аввало, улуғ шоирнинг барча асарларини ва у ҳақдаги тарихий манбаларни синчковлик билан ўрганди.

Агарда адибнинг романига тайёргарлик ишларини кузатадиган бўлсак, биз Шарафиддин Али Яздийнинг «Зафарнома», Восифийнинг «Бадое ул вақое», Мирхонднинг «Равзат ус-сафо» каби машҳур асарларидан ташқари, бир томондан, араб сайёҳи Ибн Батута, Кошифий, Қазвиний, Сомий, Баҳарзий, Самарқандий каби Шарқ муаллифларининг, иккинчи томондан, Рюи Гонзалес де Клавихо, Бартольд, Вавилов каби рус ва Европа сайёҳлари ва олимларининг қаламига мансуб тарихий манбаларни мутолаа этганини кўрамиз.

Навоий шахсига ва у яшаган даврга нисбатан фаол қизиқиш Ойбекда 1933—1934 йиллардаёқ, яъни роман яратилишидан 8—9 йил илгариеқ пайдо бўлган. Ойбек узоқ ўтмиш тарихига оид адабиётлар ва Навоий асарларини мутолаа қилиш билан улуғ

шоир сиймосини яққол ва яхлит тасаввур этган. «...Тарихга кўз ташласам,— деб ёзган эди у... Навоий гилант, буюк сиймо ҳолда қаршимда турар эди». «Юрсам-турсам, ҳамини Навоийни ўйлардим,— деб иқрор бўлади Ойбек.— Унинг маънодор, ақлли нуқтари, хушфезл, раҳмдил, олижаноб қиёфаси, асл, пок, улуғ қалбини ҳис этардим, кўз унгимда кўрардим. Унинг теран, нозик фалсафий фикрларини тўла тушунишга уринардим. Роман персонажлари ҳақида, уларнинг характерлари, бир-биридан фарқи, бир-бирига муносабатини равшан, яққол бериш устида хаёл юришиб, образларни тасвирлардим. Ниҳоят, юракка йиққан, юракда сақланган бу материални ёза бошладим».

Ойбек Навоий ҳаёти ва ижодига оид тўплаган материалларини «юракда сақланган материаллар» деб бежиз атамайди. Ҳар қандай тарихий материал, ҳар қандай кузатиш ва мушоҳадилар агар қалб декчасида қайта ишланмаса, ёзувчининг ҳиссиётлари ва кечинмалари призмасидан ўтмаса, улар китобхон қалбига етиб борадиган, унинг ички оламини дафъатан нурлантириб юборадиган асарга айланмайди. Бу материаллар ва кузатишларнинг ёзувчи қалбидан ўтиши ижодий жараённинг энг муҳим босқичларидан биридир.

Ойбек узоқ йиллар давомида Навоий сиймоси билан яшагани, унинг даври билан нафас олгани сабабли ҳеч қандай плансиз, ёзма режаларсиз ўзининг энг машҳур асарини яратишга киришди ва уни қарийб бир нафасда ёзиб тугатди.

Адиб ўз асарини урушнинг энг даҳшатли йилларида — 1942 йилнинг қишида, «товуқ хонада, жинчиروқнинг титроқ шуъласида» ёзди.

Флюбер «Боварихоним» романининг ёзилиш тарихи ҳақида сўзлаб, «Эмма — мен ушимман», деган эди. Ойбек ҳам Навоий ҳақида шундай дейиши мумкин. У улуғ шоир образида ўзининг руҳий оламини, ўзининг XV аср воқеаларига муносабатини ифодалади. Унинг руҳий олами, унинг тарихий ўтмишга муносабати эса Навоий сиймоси таъсирида шаклланган эди. Ойбек олис давр воқеаларини, Ҳирот, Астробод каби урта аср шаҳарларини тасвирлашда эса тарихий ҳужжатларга суянди, қаҳрамонлар нутқини беришда Навоий асарлари тилидан кенг фойдаланди. Тарихни ҳис этиш, тарихий давр иқлимга кириш, қаҳрамон ҳаёти ва кечинмалари билан янаша Ойбекка Навоийнинг улуғвор ва ҳаққоний образини яратиш имконини берди.

Ана шу тарзда ижодий жараён Ойбек учун уч муҳим босқичдан — ҳаётий ҳодисаларни, кишиларни кузатиш, тарихий, ижтимоий ва адабий манбаларни, ҳужжатларни ўрганиш ва бу тўпланган материални қалбда қайта ишлашдан иборат. Ойбек ана шу жараёндан кейингина асар ёзишга киришган. У нисбатан тез ёзган. Лекин у, шубҳасиз, Жорж Санддек осон ижод қилмаган. Ойбек асарларининг қўлёзма нусхаларини варақлар эканмиз, уларнинг ҳошиялари ўргимчак инини эслатувчи турли шакллар билан тўлганини ёхуд «емирилгани»нинг гувоҳи бўламиз. Ойбек ёзиш жараёнида хаёлга берилиб, қоғоз четларини беихтиёр равишда йиртиб ямлар, зарур сўз ёхуд воқеалар давомини ахтариб, турли чизиқлар чизиб ташлар эди.

Айтишларича, Жорж Санд ҳар куни кеч соат ўн бирларга қадар ижод билан шуғулланган. Борди-ю, у ўз асарини, айтايлик, ўн яримда тугатса, дарҳол янги бир асар устида иш бошлаб юборган. Стендаль эса, аксинча, илҳом келишини кутиб, ўн йиллаб вақтини беҳуда ўтказган.

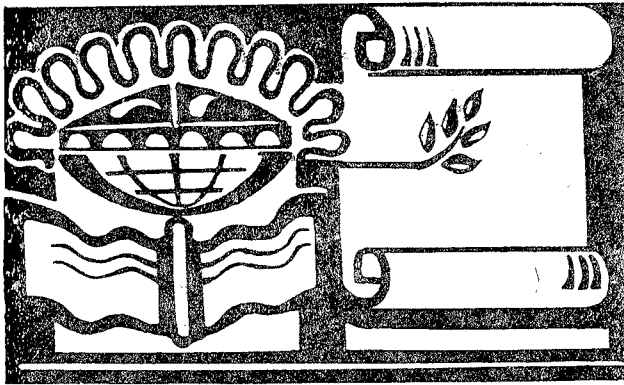
Ойбек Жорж Санддек тезкор ҳам, Стендальдек сусткаш ҳам бўлмаган. У илҳомни эмас, илҳом уни ахтарган. Ижодни, шу йўл билан халққа хизмат қилишни ўзининг муқаддас вазифаси деб билган Ойбек бутун умри бўйи — ҳатто бетоб пайтларида ҳам — фидокорона меҳнат қилди.

Ижод — унинг учун инсоннинг бениҳоя машаққатли фаолиятларидан бири. У «асар яратиш каби мушкул, оғир иш дунёда йўқдир», деб ёзади. Бошқа бир суҳбатига эса «бизнинг машаққатли касбимиз ширин дәмлар ҳам бахш этади», дейди.

Ойбек ўзининг бутун ҳаёти ва ижоди билан машаққатли ва айна пайтда ширин дәмлар бағишловчи касбини — ёзувчилик санъатини улуғлади, уни янги, юксак поғоналарга кўтарди, ўз тажрибаси билан бойитди.

Ёш авлод унинг асарларини мутолаа қилиш билан ижод «сир»ларини ўрганadi, маҳорат омилларини топиб олади.

Назаримда, Ойбекни адабиётнинг муқаддас даргоҳига кириб келаётган авлодга қарата: «Чуқур ҳис этиш, қалбнинг зўр ҳаяжони, ўткир фикр, фаҳм, ажойиб илҳом... билмадим, яна ва яна кўп хислатлар керак», деган сўзлари бугунги кунда ҳам ўз кучини йўқотмаган.

ЖАҲОН ПРОГРЕССИВ АДАБИЁТИДАН

Хуан Рамон ХИМЕНЕС

(1881—1957)

Йигирманчи асрнинг биринчи чораги испан маданияти тарихидаги энг ёрқин даврлардан биридир. Испаниянинг ички ва ташқи сиёсати инкирозга учраган ғоят оғир бу давр адабиётининг йирик вакилларида бири Хуан Рамон Хименесдир.

Хуан Рамон Хименес 1881 йили Могерда бедавлат майфуруш оиласида туғилди. 1900 йилда Мадридга келиб Рубен Дарио шеърий тўғараги билан яқинлашади ва унинг «Нилуфарлар», «Настарин диллар» илк шеърий тўпламлари нашр этилади.

Отасининг ўлимидан кейин, у оғир асаб касалига чаляниб бир неча йил испан ва француз санаторияларида даволанади. 1905 йилдан 1912 йилгача туғилган жойида танҳоликда кун кечиради. Бу давр мобайнида деярли ҳар йили унинг янги шеърий тўпламлари чоп этилган: «Байтлар» (1902), «Ҳазин куйлар» (1903), «Олис боғлар» (1904), «Пастораллар» (1905), «Баҳор кўшиқлари» (1910), «Элегиялар» (1908—1910), «Меланхолия» (1912) ва бошқалар.

Хуан Рамон Хименес 1912 йилдан Мадридда яшай бошлайди, «Лабиринт» (1913), «Ёз» шеърий тўпламлари нашр қилинади. У 1916 йили умрининг охиригача содиқ дўсти, ёрдамчиси бўлиб қолган Зеноби Кампруби билан Америкада никоҳдан ўтди. Океан билан илк учрашув, Америка таассуротлари натижасида кейинчалик «Шоир кундалиги ва денгиз» деб номланган, «Янги уйланган шоир кундалиги» (1917) китоблари пайдо бўлди. Хименес бу йилларда «Рух сонетлари» (1917), «Мангуликлар» (1918), «Тош ва осмон» каби янги шеърий тўпламларини эълон қилиш билан бирга шеърий сайланмалари устида ишлайди. Шеърларини қаттиқ саралаш ва туркумларга бўлиш йўли билан ўз ижодий йўлининг маънавий йўналишини очишга интилди. Унинг «Биринчи шеърий сайланма»си 1917 йили, «Иккинчи шеърий сайланма»си эса 1922 йили нашрдан чикди. 1923 йилда «Шеърят» ва «Гўзаллик» босилганидан кейин Хименес ўн йил давомида «Барча йил фасллари» (1946) шеърий китоби устида ишлайди.

1936 йили эр-хотин Хименеслар Испаниядан кетишди. Бир неча йил Кубада, АҚШда, кейинчалик эса Пуэрто-Рикога истиқомат қилишди. Пуэрто-Риконинг Сан Хуандаги университетиди ҳам Хименес АҚШдагидай XX аср испан шеърятидан лекциялар ўқиди, адабий журналлар билан ҳамкорлик қилди. Унинг лекциялари, мақолалари, хотиралари кейинчалик эълон қилинган «Модернизм» (1962), «Эстетика ва эстетик этика» (1967) китобларига киритилди. Хименеснинг «Геран моҳият» номи сўнгги шеърий тўплами 1949 йили нашр этилди. У ўзининг ижодий фаолиятини яқунлайдиган «Учинчи шеърий сайланма»си устида ишлай бошлади.

1956 йили Хуан Рамон Хименесга адабиёт буйича Нобель мукофоти берилди.

Бу хабардан бир неча кун кейин Зеноби Кемпруби вафот этди. Бу оғир жудолик Хименесга қаттиқ таъсир қилди ва 1957 йили май ойида оламдан ўтди. «Учинчи шеърый сайланма» нашри ўша йилдаёқ шоир Эухенио Флорит томонидан тугалланди.

Хуан Рамон Хименес шеърларининг бош мавзуси борлиқ мавжудотнинг инсон ва коинот, руҳ ва нарсаларнинг мустаҳкам, сўнмас муштараклигини таъкидлашдан иборатдир.

Шу йил Испания халқи ва жаҳон прогрессив адабий жамоатчилиги буюк шоир Хуан Рамон Хименеснинг юз йиллик юбилейини катта тантана билан нишонлайди.

Таржимон

* * *

Бугун тунда тушимга кирди:
ўнг келганмиш кечаги тушим.
Аммо майин, шафқатсиз эди
субҳидамги осмон оғуши.

Етиб келди ўзга дунёдан,
келди узун йўллардан ҳориб,
биноқ ўзи билан авайлаб
олиб келди умид уфторин.

Қандай нозик эди соялар
кеча қуёш ботар замони!
Гўё мени йўқлаб келгандай
узоқлардан ўзимнинг жоним.

Гўё танҳо йўл қалтислигин
билгандайин келар бемалол,
кунларим ҳам энди тийиқсиз,
оқар кўзим ёшлари мисол.

* * *

Сойнинг тиниқ ёйилмасига —
олтин тусли ойнага боқиб
турар эди кўк мажнунтолли,
оқтеракли авралган соҳил.
Урар мудроқ ўзанда юрак,
ёз лўмиллар сой муюшида,
қизу найнинг жодули сасин
сой берилиб тинглар тушида.
Сеҳрланган соҳил... шўнғийди
чуқур сувга кўк мажнунтоллар
ва уйқуда шохлари билан
зар ойнадан бўсалар олар.

Кўл етгудай яқиндир осмон
ва бу осмон оқадир ухлаб,
кўкиш туман нурида сувни
ва дарахтлар бошини силаб.
Ёқиб қолди бугун жуда ҳам
мажнунтолли соҳил юракка
ва у мудроқ мавжлар эркида
бормак бўлди бахтига якка.
Аммо сувга етганда ногоҳ
кўзига ёш тўлиб келар боз:
куйлар эди кўшиқни бошқа
ёйилмада жодули овоз.

* * *

Кифтга қўйиб ирғай таёғин,
қорайган уфқ четида равон
қора тортган қарағайларга
қараб турар умидсиз чўпон.

Чор-атрофда изғийди фақат
аллакимнинг мангу фироғи.

Жимиб қолган тўзонли пода
тунда секин чўзилиб борар.
Қўнғироқлар ойнанинг остида
қайғулироқ янграб тобора.

Ирмоқ жимиб қолар ногоҳон,
билимас сув йўли симликда,
аммо келар оғир сувларнинг
сас-садоси қора жимликдан.

Оқ туманга бурканади кент,
яширганча сайҳон, чироғин.

Зулмат босган, атрофлар гўё
қирон етган ўлкадай бесас.
Фақат олтин ойнанинг остида
қўнғироқлар йиғиси тинмас.

* * *

Куз шамоли олтин барглари
оқшом пайти узиб кетди, оҳ,
қандай оғир дарахтларга тун,
бу тун қандай чўзилар узоқ.

Қоп-қорайган шох-шаббаларга
сузиб кирар сариқ, ўлик ой,
йўқдир ойнанинг жонсиз нурида
на бир бўса, на йиғи, чирой.

Шивирлайман: сариқ баргларга
кўп йиғламанг, дарахтлар, етар;
баҳор чоғи яшиллик куйган
шоҳчаларда гуркираб кетар.

Аммо ғамгин жимира дарахтлар,
япроқларга тутишиб мотам...
Йиғламангиз сариқ баргларга:
сарғаради янгилари ҳам.

* * *

Мен кетаман. Қоронғиликда
юмшоқ, илиқ тўлқин мисоли
тун заминни тебратар энди
ёлғиз ойнинг тагида холи.

На изим, на соям қолмаган
бу ташланди ҳовлида шамол
энди бекор жонимни излаб,
зорланади бўшлиққа беҳол.

Эслайдиган кишим бормикин,
буни билмоқ энди менга ёт;

Худо билар, топилармикин
мени ёдлаб қайғирувчи зот.

Аммо бордир гулу юлдузлар,
жафолару қувончлар, баҳор
ва қайдадир дарахт тагида
кутилмаган кўришувлар бор.

Гоҳ эскирган пианино ҳам
кечалари таратар товуш
ва мен энди асло қоронғи
деразани очмасман хомуш.

* * *

Мен шунчаки дедим бир куни —
у эшитиб қолибди фақат,—
менга ёқар баҳор чоғида
оппоқ либос кийса муҳаббат.

Кўтарганча мовий кўзларин,
умид билан тикди нигоҳин,

фақатгина ёришди ғамгин
табассумдан маъсум дудоғи.

Шундан буён — баҳор кунинда,
мен майдондан ўтгандан буён,—
жиддий боқиб, оқ либос кийиб
остонада турар у ҳамон.

* * *

Ҳувиллаган далалар ғамгин,
ғарамларга сероб сайҳонда
куз оқшоми тўшалар сокин,
пичан ҳиди анкир ёбондан.

Қаердадир йиғлади булбул,
қарағайлар — жимийди хобда,
бошларида осмон настарин
тусидаги нафис ҳижобда.

Сайҳон роҳи бошлайди мени —
эргашарман қўшиқ товшига,
куз нафасин тарайди қўшиқ,
худо билар, кимнинг бошида

куйлар аввал куйлаганидай,
чорлаб кетган ёрини нолон,
тўшаларди куз оқшоми жим,
пичан ҳидин тарарди ёбон.

* * *

Тор кўчалар қаршилар шомни,
кўҳна жимлик бағрида атроф.
Жимлик билан бирга тушади
дарахтлару дарчаларга хоб.

Четда қолган шаҳар устида
ситоралар милтиллаб энди —
бу келгинди, апрель осмони —
бинафшаранг, хомуш осмонда.

Боғ симғови оша чироқлар,
ит ангиллар шомги хилватда.
Сафсарлашган кўкда қорайиб
кўршапалак чиқар зулматдан.

Кўр боланинг қотган кўзига
сарғиш шуъла тушар чироқдан,
есир хотин хотиралари:
мурдалар ҳам инграр ҳар ёқда!

Ва эртақлар, айтардик узоқ
мана шундай серюлдуз осмон
остидаги апрелнинг шундай
тунларида бизлар бир замон!

Оқшом эса улкан, майиндир,
олисларга етар кечаси
тунни чорлаб акс садодай
ҳайқирувчи қишлоқлар саси.

Гумбурлагар мисни қоровул,
қора ўрмон сари полиздан
боғлар оша узоқлаб борар
мис оҳанги ўғри изидан.

Мана, жимиб қолади атроф,
фақат ғариб ўрмон бошида

Араваллар келди, шу ерда...
...деди қарағайлар, шабада,
ой шипирлар, қичқирар садо,
туман огоҳ бўлди хабардан.—
Араваллар куёш изидан
бирин-кетин борар судралиб,
олиб келар улар ўрмондан
дарахтларнинг қора мурдасин.

Қандай инграр бу аравалар
Пуэбло Нуэво йўлида!

Ҳўкизлар ҳам эриниб қўмсар
юлдузларнинг бўзарган нури
осидаги ёз, ҳовли, пичан
ҳиди анқиб турган охурни.
Аравалар ортидан келар

Оқшомнинг олтин уфқида
турналар учар... Қаерга?
Олтин сой олтин баргларни
оқизиб кетар... Қаерга?

Қайғули ўй уйимга кирди,
гўёки тун куши тўсатдан
учиб кирди уйга кундузи.

Биламан, мангулик
дарахтиман мен,
юлдузларни боқдим
ўз қоним билан,
шоҳлардаги қушлар —

Тасодифий шодлик,
унутма мени!

Қачондир негаки ишондим —
тондим,

* * *

Йироқларда қорайиб чиқиб
ўлик тоғлар тархи тошади.

Одам эса чорасиз, ғамгин
кўринади бу чексиз дузда.
Асад. Ҳарир туман аро ой
думалайди оғир тарвуздай.

* * *

подачилар ўйчан, паришон:
кифтларида — учли таёқлар,
кўзларида — оқшомги осмон.

Қандай инграр бу аравалар
Пуэбло Нуэво йўлида!

Аравалар келар даладан,
дарахтларнинг қора мурдаси
юраларга қолдириб кетар
совуқ ҳаво, бухўрнинг исин.
Қишлоқчада кечки саждага
жом чалинар, оҳанглар бўзлар
чиришларнинг ҳидин уфурган
ҳувиллаган далалар узра.

Қандай инграр бу аравалар
Пуэбло Нуэво йўлида!

КУЗГИ ҚУШИҚ

Бораман олтин анғиздан,
билмайман аммо — қаерга?
Қаерга, ахир, олтин куз,
олтин сув, ахир, қаерга?

* * *

Қандай ҳайдаб чиқарай уни!
Қимирламай, жимжит ўтирар,
сой, гулларга қараб бепарво.

* * *

орзу тушларим.
Агар мен йиқилсам,
гар кесса ўлим —
қулайди осмон.

* * *

неники орзиқиб кутдим — унутдим.
тасодифий шодлик, эй сен, бевафо,
унутмагин мени,
унутмайсанми?

БУТУН БИР КУНГА

Юрагимни бераман:
онамга — гулдай,
денгизга — ишқдай,
шуҳратга — ғуссадай.

Ховлида тун,
юрагим — бебош бола,
ҳали ҳам қайтмаган.

— Ухла, ўғлим, шивирлар онам.
Жилмаяман, кўзларим юмилар,
ҳамон у қайтмаган,

Саҳарда эса:
— Ўғлим, яна ётсанг бўлармиди...—
Юрагим, кўксимга сиғмайсан шодон
қичқириб
кетишдан бир лаҳза, бир лаҳза олдин.

УЙҚУСИЗЛИК

Қоп-қора буқадай тун ўтар,—
мотам терисида зулмат, даҳшат
парчаси —

итрофда бўкириб бўрондай
беҳол, ҳорганларни йиқитиб ўтар;
мана, оқ-сариқ кун ҳам келади,
меҳрга ташна бир гўдак,

қайдадир, уфқдан нарида
ибтидолар, интиҳолар дуч келадиган
сирли бир маконда,
нурга, сояга мўл
дахлсиз сайҳонларда
йўл-йўлакай бир оз ўйнар у
кетаётган буқа билан.

МУҲАББАТ

Бизга гул бўйин берар
бир лаҳзага,
тақдир ҳукмимизда:
уфқдаги куёш
очиб кўяр эшикларни мовий ҳаволарга
бизларни киришга таклиф қилгандай,
кўнгил ҳам сезади номаълум бахтни;
уйга учиб кирган эрка қуш
ва ҳайратнинг узун лаҳзаси...

Бунда, танҳолик ва жимликда
учовмиз фақат:

мен билан меҳмоним
ва сир.

Вақт ва хотиралар
тўрлардаги тугунчаларданмас,
ҳаво ва нур катакларидан иборат.
Қўрқмасдан борамиз жимжит денгиз
юзасидан. Қаршимизда ланг очилган
ёруғ деразалар...

Бутун бир лаҳзага
хукмронлик қиламиз ўзимизнинг
ҳаётимизга.

* * *

Бир куни тош бўлиб ерга қайтаман
ва сени жувондай суйгум қайтадан.

Бир куни бод бўлиб ерга қайтаман
ва сени жувондай суйгум қайтадан.

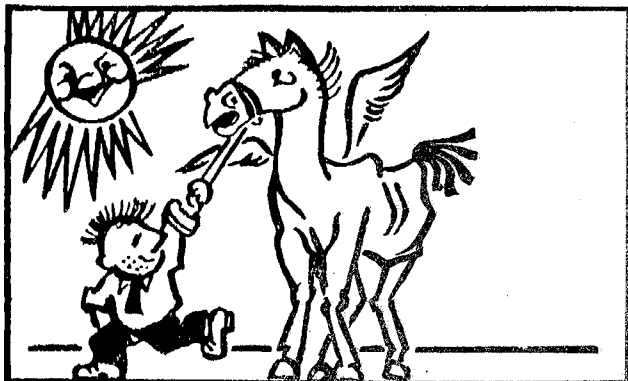
Бир куни тўлқиндай ерга қайтаман
ва сени жувондай суйгум қайтадан.

Бир кун алангадай ерга қайтаман
ва сени жувондай суйгум қайтадан.

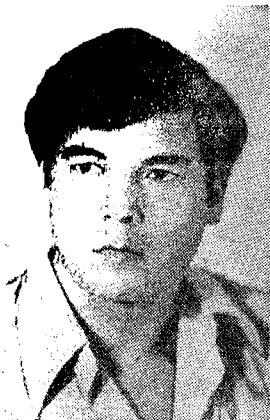
Бир куни эркақдай ерга қайтаман
ва сени жувондай суйгум қайтадан.

Шавкат РАҲМОН
таржималари

«ЁШЛИК» ТАБАССУМИ

Муҳаммад ОЧИЛОВ

ҚУЙГА ЕМ БУЛГАН ҚЎЗИВОЙ

Ҳар кимнинг ўз севган суҳбат мавзуи бўлади. Кўпинча бу мавзу кишининг касби-коридан келиб чиқади. Чунончи, нонвойга нон ҳақида гапир, десангиз у сизни шундай сўлқиллама, сачратма кунжит сепилгандай хушбўй гаплар билан бир сийлайдики, роҳат қиласиз. Мабодо суҳбат гардиши айланиб улоққами келиб тақалди, дейлик, даврада биронта чавандоз ўтирган бўлса, у бир ҳамла билан оғзингиздан гапни юлиб олиб, тилига тақим қилиб, бир олиб қочсинки, уни кейин сўзидан тўхтатиш югуриб кетаётган отни тўхтатишдан кўра мушкулроқ...

Фалокат босиб қўй ҳақида гап кетмасину Қўзивоёга гап тегмасин. Кўз тегмасин, бу Қўзивоё дегани, қўй ҳақида гап бошлаганда қўй-қўй, демасангиз қўймасдан дўппига тўрт кун, телпакка тўққиз кун гапирадиганлар хилидан.

Қўзивоё қўй-қўзилар ҳақида сўз юритганда, дастлаб нилий осмон тагида, кўк денгиздан андоза олган бепоен яйловлар манзараси кўз олдингизга келади, сўнг қулоғингизга совлиқларнинг карт-қурт қилиб беда чайнашлари эшитилгандай бўлади ва ниҳоят энг сўнги манзара: илиги оқиб, гўшти хил-хил бўлиб турган катта сўнгак... Эрталаб дурустроқ чой ичмаган одам даврада ўтирган бўлса, беҳол бўлиб қолиши турган гап...

Шу Қўзивоё денг... Намунча ҳалидан бери Қўзи-Қўзи, деб қолдинг, Қўзивоёнинг ўзи ким, дерсиз? Ие, ҳали Қўзивоёни танимайсизми? Қўзи бу—Қўчқор аканинг ўғиллари-да. Қўчқор аканининг ўзи ким, дейсизми? Ана холос... Бўёғи қизиқ бўлди-ку! Мен сизга

айтсам, Күчкөр ака бу унча-мунча одамга таёғини тутқизмайдыган зарбдор чўпонлардан бири бўлган. Кўзбой эса ана шундай табаррук кишидан қолган ёлғизгина чўрсд. Шу бола денг, яқинда, жувонмарг бўлиб кетди. Мен унга айтгандим: «Хў, бола! Сен холвайтар деб ўйлаётган нарсас...». Майли менинг гапим сатқан-сар, Чори бобони айтинг, Чори бобони... Энди Чори бобонг ким бўлди, дейсизми... Оббо, гап ҳам калавасидан чиқиб чуваланиб кетди-ку! Кўриб турибман, ҳеч нарсга тушунмай қолдингиз. Гапни бошидан бошламасам, ўзимнинг ҳам фикрим чуваланиб кетди...

Кўзбой билан илк танишувимиз шундай бўлганди. Бундан бир неча йиллар муқаддам каминалари район газеталаридан бирида мухбир бўлиб ишлардим. Кунлардан бир кун редакторимиз қақриб: «Шундоқ-шундоқ, тоғли яйловларимиздан бирига бориб, илгор чорвадорларимиз ҳақида яхши бир очерк уюштириб келинг», деб қолди. Хўп, дедиму йўлга тушдим. Журналист деганингиз бамисоли милтиқнинг ўқи — бир зумда айтилган манзилга: тоғ орасидаги Ойтамга қишлоғига етиб бордим.

...Мана, бир томони туя ўрқачига ўхшаш адларга туташиб кетган яйловнинг ўртасидаги загон-түсиқлар билан ўралган ўтлоққа ёзилган китизда ёнбошлаганча Чори деган «машъал» бир чўпон билан суҳбатлашиб ўтирибмиз. Асл ниятим ҳам мана шу чўпон ҳақида ёзиш эди. Тухумпалла нусха пиёлада узатилган қимизни хўплаганча бобойга секин мақсадимни айтдим. Хурсанд бўлиб кучоқлаб кетадими дедим, аксинча, кескин эътироз билдирди:

— Чироғим, бизлар қахрамонлик кўрсатиб ишлаган бўлсак, бир вақтлар ишлагандирмиз. Ҳадеб номи чиққан кишиларни яна мақтайвериш... қандоқ бўларкин. Яхшиси, сен, ана, Кўзбойни ёз! Узи зўр чўлик ҳам ёш нарсас, кўнгли ўсади...

— Кўзбойнингиз ким, медаль-педали борми ўзи? Ахир менга «очеркбоп» одам деб сизни...

— Кўзбой ким дейсанми! — чол бир нафас жим қолди, сўнг пиёладаги қимизга қаердандир учиб тушган хонқизини бармоғи билан авайлаб олиб аллақандай кўкат устига қўяр экан, сўзида давом этди. — Кўзбой — бу менинг Кўчкөр дўстимдан қолган ёлғизгина туёқ. Ҳа, Кўзбойнингиз отасини таёғини ташлаб қўймади. Кел, чирок, шу сағир болани ёз. Савобга қоласан, отасини арвоҳи ҳам шод бўлсин. Лекин, менга қара, ҳақдан ошириб мақтаб юборма. Мақтов деганинг, бу елдай нарсас, кишини шишираверади-ю, меъёридан ошса «пак» эткизиб ёриб юборади...

Суҳбатимиз устига Кўзбой ҳам келиб қолди. Бўлажак қахрамонимга назар солдим. Миққичадан келган, қўйкўзлари уялиб ерга қадалган, кўчкөр пешонали ёқимтойгина ўсмир. Тортиниб туришидан, қўй оғзидан чўп олмаган йигитга ўхшайди. Узи ҳақида у-бу нарсас сўраган эдим, қимтиниб таёғи билан ер чизганча тураверди. Ҳайрон бўлиб Чорибой отага қарагандим, у ўзи томонга имлади, яқин боргач чакмони-нинг ени билан юзимни ёпганча қулоғимга шивирлади?

— Э-э, чироғим, Кўзбойдан қўйни сўра... Ҳа-да...

Ростдан ҳам гап тизгинини қўй-кўзилар томонга бургандим, Кўзбойнинг қўй-кўзлари чарақлаб кетди, бирпасда бир этак гапни олдимга тўкиб ташлади... Суҳбат кечкурун «тандир кабоб» устида охирига етди. Гўштнинг таъми қаламга ҳам уриб кетган эканми, бирпасда ширингина очерк ҳам ёзилди-қўйди...

Одамзот дегани ҳаёт деб аталган улкан дарёда бир маромда сузиб юрар экан-у, бирон-бир куч уни пастдан юқорига кўтариб юборса, бирданига ҳамманинг назарига ташланаркан-қоларкан. Газета Кўзбой учун ана шундай «куч» ролини ўйнадими ёки ўзи ўсадиган бола эканми, ўшандан кейин тезда унинг ишлари жўнашиб район йиғилишларида «Илгор чорвадорларимиздан бири...» деб унинг ҳам номи тилга олинадиган кишига айланди-қўйди.

Менинг ҳам бир оёғим Ойтамгадан узилмай қолди. Кўзбой билан эса дўстлашиб кетдик. Энди у мендан тортинмас, баъзан юрак сирларини ҳам яширмасди:

— Биласизми...— дерди у энтикиб.— Менинг дунёда энг яхши кўрганам Ойпарча!.. Уни шундай севаманки...

Мен эса бу содда, қалби мусаффо йигитнинг эътиросларига завқланиб секин сўрайман.

— Ойпарча! Қандоқ чиройли исм. Узиям исмига монанд санамарастадай қиз бўлса керак-а?!

Кутилмаганда Кўзбой дик этиб ўрнидан туриб кетади.

— Қанақа қиз, муллака! Ойпарча бу мен энг яхши кўрган совлиғим-ку!..

Кўрдингизми, Кўзбой ана шундай ажойиб йигит эди. Кейин-чи, дейсизми? Кейин, тақдир тақозоси билан бошқа жойга ишга ўтиб кетдим-у, у билан анчагача

у иилишиб қолдик. Орадан 4—5 йил ўтгач, эски қадрдонимни бир кўриб у билан отам-
липиш орзуси мени яна Ойтамға томонга етаклади.

Бу сафар ҳам биринчи учратган кишим Чори бобо бўлди. У киши кўтонда бир-
иккитга чўлиқ йигитлар билан жун қирқишаётган экан, ҳол-аҳвол сўрашгач, Қўзивойни
сўрадим.

— Қўзивой дейсанми?...— Чори бобо бир дам кўлидаги қайчиға тикилиб қолди,
сўнг бармоқлари билан тигға ёпишиб қолган жун тоаларини сидирар экан, дағал
оҳинга деди:

— Биринчидан, у ҳозир Қўзивой эмас. Қўзивой каттариб Қўчқоров бўлиб кет-
ган. Тагин, олдиди Қўзи, деб атама, чироқ, хафа бўлади-я. Иккинчидан, Қўчқоров
ҳозир чўпон эмас, фермага бош мудир... Районга, мажлисга кетган.

...Ярим соатдан кейин мажлис бўлаётган жойга етиб бордим. Эшикни секин
қия очиб, якка кифт бўлиб ичкарига суқилдим-да, яқинроқдаги стулга чўка қолдим.
Минбарда, сочини тақир қилиб олдирган аллақандай семиз бир одам, юзидаги шар-
рос қўйлаётган тер доналарига ҳам эътибор бермасдан баланд овозда гапирарди,
тўғрироғи бақирарди:

— Уртоқлар! Қўйчилик етти хазинанинг бири! Қўйнинг ўзи эса беҳишдан чиқ-
қан жонивор...

Нотиқ кўзимга иссиқ кўринди. Яхшилаб тикилдим. Бу кўзлар... мен унинг фақат
кўйкўллридан танидим, бу... бу Қўзивой эди. Епирай, одам деган ҳам шунча семи-
радим! Семизликни фақат қўй кўтаради дейишарди, ёлғон экан, мана, Қўзивой ҳам
кўларибди-ку!

Қўзивой эса минбардан турганча сўз дурларини жўхори сўталарини сонгандек
насидагиларга сочарди.

- Уртоқлар, шоир Муқимий «Эй, табиб, қўй боқма», деган бўлсалар ҳам қўй-
да ҳикмат кўп. Мана, масалан...

Ажаб! Киши гап сўраганда чилласи чиқмаган куёвадай қимтиниб турадиган
Қўзивой бугун минбардан туриб гапни роса андавалаётибди.

— Қўй боради қўзи билан, бир-бирини изи билан, деганларидай, биз ҳам раҳ-
матли падаргинамизнинг орқасидан бориб... Мен Қўзи бўлсам ҳам қўчқорни иши
қўлимдан келади, ҳа...

Бир оздан кейин Қўзивой минбардан тушиб келди. Мени кўрдию қучоқ очиб
пешвоз югурди. Бел сиқишдик. Ҳол-аҳвол сўрашиб ташқарига чиқдик.

— Табриклайман Қўзи... э-э, ўртоқ Қўчқоров, бу, а...

— Раҳмат, раҳмат...— Қўзивой сўзимни бўлиб тирсагимдан ушлаганча бир чет-
да турган сутрангли «Волга» томонга етаклади.

— Бу энди, сизларнинг хизматингиз... Одам бир мақталмасин экан, жўра!
Ҳозир сиздан ташқари ҳам,— у иккала қўлини панжасини ёзиб кўрсатди,— мана
шунча муҳбир жўрам бор!

— Гапларга ҳам тўн кийдириб юборадиган бўп кетибсиз...

— Ҳа, энди кунора мажлис бўлиб тургандан кейин... Кейин, ўзимиз ҳам ул-бул
нирсаларни кўздан кечириб борамиз. Албатта, ҳаммасини тўлалигича эмас, айрим
қизиқ-қизиқ жумлаларнигина китобдан кўчириб оламан. Мана, алоҳида блокнон ҳам
тутганман, ўқиб берайми... «Қўй кўрмаган қўй кўрса, кува-кува ўлдирад...» Ёки
маса бунисини эшитинг... «Оқ қўй ҳам, қора қўй ҳам бир оёғидан осилади...», «Оқ
чашма — сар чашма...» Нутқ сўзлаётганингда секин гапнинг қатига қистирворсанг,
томдан тушган товукдай гап ҳам қанотини ёзиб юборди...

Мен эса унга тиксилганимча, олдинги ўзим билган камтаргина Қўзивой қандай
қилиб мана шундай савлатли Қўчқоровга айланганлигини ўйлаб кетгандим. Негадир
бирдин суҳбатдошимдан ажралгим келиб қолди. Лекин Қўзивой кўярда-қўймасдан
машинани тўғри уйига ҳайдади. ...Дастурхон устида ҳам бир ҳол бўлиб ўтирдим.
Тандирқабоб ҳам бу сафар негадир чучмал туюлди. Қовоғимга зехн солиб ўтирган
Қўзивой, «бўйни узундан бир-иккитаси каравот тагига киргач тўсатдан гапириб
қолди.

— Балки сиз мендан хафа бўлаётгандирсиз,— деди у кўнглимдагини сезган
кишидай.— Лекин менда айб йўқ. Айб одамларни ўзида... Уша газетада биринчи бор
мақталиб чиққанимдан сўнг бош зоотехнигимиз ёнимга келиб, елкамга қоқди: «Қў-
зивой, энди машъалларимиздан бири бўладиган бўлдинг, мажбуриятни кўрқмасдан
катта олавер, гап бор», деб қолди. «Тоға, мен бундай қилолмайман», десам, жеркиб
борди. «У ёғи билан ишинг бўлмасин, гапимиздан чиқмасанг ошиғинг олчи», деб.

Кўнглим ўлгур бўш нарса, йўқ деёлмадим. Уша йили қоғоз бўйича, ишонсангиз, 60 бош совлиқдан 150 та кўзи олдим... Лекин, зоотехник ҳам ўғил бола экан, сўзида гурди, бир йилдаёқ бош чўпон бўлдим, ҳозир эса фермага мудирмиз... Тўғри, биз ҳам уни қуруқ кўйганимиз йўқ. Ие, сиз нега суяк чайнамаяспиз?!

— Раҳмат, тўйдим... Ишлар авж денг?

— Авж-авж...— Кўп ичса Кўзивойнинг кўзининг жиякларигача қизариб кетаркан.

— Мана бу йил ҳам, ҳали квартал ярим бўлмасдан, гўшт планни юз процентга бажариб қўйибмиз!

— Роса ишбилармон чиқиб қолибсиз-ку...

— Мен-ми?— Кўзивой рюкляки кўли билан кўкрагига нуқди.— Мен эмас, зоо-техникимиз ишбиларман. Бу ерда гап бор, фақат шу ерда қолсин. Мана, нонни ўпинг... Майли ўпмасангиз ҳам айтаман. Суянадиган тоғинг мустаҳкам бўлгач, кимдан ҳам кўрқардим...— Кўзивой кулоғимга эгилиб шивирлади:— Бизнинг бир қўйимиз ўн-ўн беш килодан чиқади!

— Йўғ-э,— дедим ҳайрон бўлиб.— Битта қўй-а?!

— Ҳамма гап шунда-да, бўлмаса планни қандай бажарардик...

Мана Кўзивойни говлатиб юборган «селитра»ни солувчилар қаёқда экан! На-ҳотки, шундай жиноятларни кўриб, бирон кимса...

— Бу Чори чўпон...— деб энди гап бошлагандим, Кўзивой чивинни ҳайдагандай қўлини силкитиб, сўзимни бўлди.

— Ах, кўйсангиз-чи, ўшани... Соқолини пеш қилиб насиҳат қилгани-қилган. Со-қол эчкида ҳам бор-да! Ичи қора одам экан...

Хизрни йўқласак бўларкан, остонада қаердандир Чори ота пайдо бўлди.

— Э-э, отам...— Кўзивойни ҳикичқо тутиб қолди.— Х-хуш ке-ке-либ... ҳ-ҳиқ... сиз... Ҳ-ҳозир сизни...

— Кўзивой!— деди ота даҳлизда турганча, менга эътибор ҳам бермасдан.— Отангнинг арвоҳи деб, яна бир келдим. Кўзингни оч, бола! Жаҳаннамга кетяпсан! Бу зоотехник сени...

Кўзивой яна кўли билан «чивин кўриди».

— Молчи, бобой! Мен жаҳаннамга эмас, тахти... ҳ-ҳиқ... равонга кетаяпман. Яш-шашни билиш керак, о-отам. Биламан сиз шу ёшгача чўпонлиқдан кўтарилмаган-нингизга а-алам қ-қилаяпти. Ҳиқ... топдимми! Зоотехник золотой... билдиз... ҳ-ҳиқ.

— Молчи-майман!— Чори отанинг бўйин томирлари бўртиб, соқоли титраб кетди.— Ҳў, чироқ! Бу дунё ўзи кемтик яратилган бўлса. Одамлар бу дунёга ўзидан бирон яхши нарса қолдириш учун, уни бойитиш учун келишади. Сенга ўхшаганлар эса... Э, бор-э!

Чори ота чопонининг этагини бир силкиб чиқиб кетди. Кўзивой эса унинг орқа-сидан ёш бола кулгандай қиқирлаб кулди.

— Ана, ана... кўрдиз. Ичи қора бу чолни, алам қилапти. Ҳе, ўл... кўролмай! Ҳай, майли, ничего... қани яна биттадан уриштирайлик...

Пайтдан фойдаланиб мен ҳам дилимдагини айтиб қолмоқчи бўлдим:

— Чори бобо тўғри айтди. Ҳар ҳолда, қари билганини пари билмас...— Сўнг мухбирларга хос файласуфликка ўтдим.— Қадимда Томас Мур деган одам «Кўйлар одамларни еб юбормоқда», деган... Албатта бу гаплар бошқа маънода-ку-я...

— Ким дедингиз?... Томас Гўр дедингизми?! Лекин хафа бўлманг-у, ўша Гў-рингиз эси пастроқ экан! Нега? Негаки, бизни қўй еёлмайди, аксинча, биз қўйни нимталаймиз, мана бундай қилиб, ҳа-ҳа-ҳа.— Кўзивой катта сўнгакни товоқдан ола-ман деб, дастурхонга ўмгаклаб қолди. Шу ётганча гўлдиради:— Л-лекин, яхши гап экан. Б-блокнотимга ёзиб қ-қўяй...

Жаҳлим чиқиб кетди. Сатқани гап: мастга гапирдинг нима — мана бу бўш шиша-га гапирдинг нима! Ирғиб ўрнимдан туриб дарвоза томонга йўл олдим. Кўзивой эса орқамдан жаврарди:

— Ҳў, ароқ совуб қолди-ку!

* * *

Ордан бир ой ўтди. Ҳовуриمدан тушиб бундай ўйлаб қарасам, мен хато қи-либман. Унга панд-насиҳат қилишим керак эди. Ёш нарса жиноят йўлининг бошида турибди-я!!!

...Тушликка яқин Ойтамга қишлоғига етиб бордим. Ҳар доимгидек бу сафар

ҳам биринчи учратган кишим Чори чўпон бўлди. Саломни қуюқ қилиб Қўчқоровни сўрадим. Чол кўтонни тозалашган экан, ишидан бир нафас тўхтаб, менга саволмуз қилди.

— Қайси Қўчқоров... Э-э, ана у Қўзивойни айтасанми?

Чолнинг юзи бирдан тундлашди, қўлларини юзига суриб фотиҳа ўқиган бўлди-да, тамгинлик билан деди:

— Бандалик экан, чироқ...

— Ие, ўлдими?!— деб сўрадим капалагим бошимдан учиб.

— Йўқ, бу дунё қайтар дунё экан! Қўйларни керагидан ортиқ еб қўйган экан, қўйлар ҳам ўз навбатида Қўзивойнинг бошига етди...— деди Чори чўпон чуқур уҳ тортиб.

СУНГГИ ЧОРА

Ҳовли олма, қўшни ол, деган гапни айтганнинг оғасига минг раҳмат. Нима гап, дейсизми? Эшитинг. Яқинда кўчиб келган қўшнимиз паррандага чунонам ўч эканки, асти қўверасиз. Дунёдаги қанотли жонзотнинг ҳамма туридан бор эди унда. Айниқса, у товўққа ишқибоз бўлиб, бор-йўғи олти ой орасида бу махлуқлар сонини юздан оширди. Менга деса мингтага откамайдим, ҳамма бало шунда эдики, бу жониворлар дастидан томорқада на бирор гиёҳ ўсади, на бирор ер озода туради. Ғўралар гулдан чиққими, вас-салом, бу савил қолгурлар тоқзордан бош кўтармайди.

Шу важдан қўшнимиз билан қонунбозлик, милициябозлик, судбозлик ва яна қанча боз-бозликлар қилиб кўрдик. Бир чақалик наф чиқмади. Қўшним ҳамон ўжарлигини қўймас эди. Боғ атрофини симтўр билан ўрадим. Шунда ҳам қутулмадим. Қўшним ўзи томонидан симтўрга пиллапоя илиб қўйибди. Бир куни қараб турсам денг, олдинда қанотларини қоқиб, дақанг хўроз, унинг ортидан 15—20 та очофатдек товўқ пиллапоядан чиқиб, бирин-кетин тоқзорга сакралпти. Узимдан ўтганини ўзим биламан. Қўшним билан тортишувдан бирор иш чиқмайди.

Дўппимни олиб қўйиб, узок ўйладим. Ниҳолт миямга бир фикр келди. Дўконга йўл олдим. Эллик-тача тухум олиб қайтдим. Шом қоронғисида буларни тоқларнинг остига беш-олтитадан қўйиб чиққим... Эрталаб боғ айланган бўлиб, тоқзорга кирдим ва бирдан хазина топиб олган кишидек, атайин қўшним эшитадиган қилиб, катта ўғлимни чақирдим:

— Абдурахмон, ҳой Абдурахмон, Қазноқдаги саватни олиб чиқ. Тезроқ бўл, ўғлим!..

Келишиб қўйганимиздек, ўғлим ҳам саватни лапанглатиб етиб келди.

Бирпасда ота-бола боғ ичнини тимискилаб кетдик. Дам у, дам бу токнинг остидан тухум «топиб» саватчага соламыз.

— Ойингга айт, ҳозирча шуми ишлатиб турсин, керак бўлса, кейин териб оларсизлар,— дедим баланд овозда.

Воқеани кузатиб турган қўшним чўғ ютган одамдек безовта бўлиб қолди. Аммо бир нарса дейишга ботина олмай, ҳар куни бир саватча тухумдан ажралаётган эканман-да, деб пешонасига урди.

— Кечирасиз-да, қўшни, югурганники эмас, бу юрганники экан,— дедим мен сипойилик билан.

Қўшним ичидан зил кетди, ранги гезариб, шамоллатгани олиб чиққан товўқларига ҳай-ҳайлаб, уларни симтўрга қамай бошлади.

БИР ГАПДАН ҚОЛМАНГ

Бир гапдан қолманг экан. Нега, дейсизми? Эшитинг: қўшнимиз Қодиржон билан арзимаган масала

Бухоро областининг **Шофиркон** районида туғилган. У 1970 йили Тош-Дунийнинг журналистика факультетини тамомлаб, ҳозир «Шофиркон ҳақиқати» район газетасида ишламоқда.

устига жанжаллашиб қолдик. Жанжалимиз сену менгача борди. Уртага бир киши тушди:

— Ҳалимжон, ука, келинг, ҳеч вақоси йўқ, бир гапдан қолинг, олам гулистон. Қолдик.

Яна бир куни бошлиқ билан айтишиб қолдик. Аслида бошлиқлар билан торти-
ниш тирт нодонлик. Чунки улар ҳар доим «ҳақ» бўлишади. Хуллас, мен бир гапдан
қолгандим, жанжал босилди.

Бир куни ишдан бир оз кечикиброқ қайтдим.

— Ишхонада тунаб қолсангиз ҳам бўларди-ку,— деди хотиним зарда билан.

— Зарур иш чиқиб қолувди.

— Ҳеч кимга чиқмаган зарур иш нуқул сизга чиқади. Бунчалик жонингизни
жабборга бермасангиз, бирортасини топгандирсиз ё...

— Қўйсанг-чи бунақа гапларни. Овқатинг бўлса олиб кел.

— Тўйдириб юбормадим...

Орага онам тушдилар:

-- Жон болам, сан яккаю ягона фарзандимсан. Бу келиним ҳам қизим. Қўни-
қўшнилар бор, жанжалларинг кўчага чиқмасин. Бир гапдан қолсанг, ҳеч нима қил-
майди.

— Хўп, бўлдими, хўп...

Кеча магазинга кирсам, хомсемиз бир сотувчи камёб молнинг нархи устига
наrx қўйиб пуллаб турибди.

Инсофинг борми ўзи?— дедим.

— Сенинг нима ишинг бор,— деди у.

— Фактурани кўрсат.

— Йўқ, ҳеч қандай фактура йўқ, билдингми, аковси!— деди кўзини лўқ қилиб.

— Нима?!

Шу пайт кимдир елкамдан тўртди: бундоқ ўгирилиб қарасам, бир нуроний чол:
— Болам, шулар билан ҳам барабар бўлиб ўтирасанми, кўпнинг ҳақи тешиб
чиқади. Кел, бир гапдан қол.

Яна бир гапдан қолишга тўғри келди.

Лекин, сизларга айтсам, асло бир гапдан қолманг экан. Нега, дейсизми? Ме-
нинг бир гапдан қолишимга кўзи етган муттаҳам сотувчи ҳар доим пулимдан уриб
қолади, қўшнимнинг арзанда ўғли болаларимга кун бермайди, хотиним гаҳ деса,
кафтига кўндиради. Бошлиқнинг айтгани-айтган... Ана шунақа ҳангомалар. Нима бўл-
ганда ҳам бир гапни зиёдроқ айтинг экан, асло бир гапдан қолманг, қолдингизми,
қолингизга вой.

Эркин АЗАМАТОВ

АРАЗ

(Ҳазил)

«Ҳар оқшом жамолинг соғинганимни
Тинчларга уланган кечалар айтсин.
Насинг умидида зор юрганимни
«Шиклар сайр этган кўчалар айтсин...»

Муттасил оқ чекиб шеър битди шоир,
Қамчилаб илҳомнинг чопқир отини.
Уқийвериб бундай шеърларни, охир —
Уйдан кетиб қолди суйган хотини.

Самарқанд

А. ҚОСИМОВ шеъри
А. БЕРЛИН музыкаси

ОЛИМПИА

Зориққанча кутдик сени,
Бор бўлгин, Олимпия.
Номинг баланд тутдик сени,
Дўстлик қарор топсин дея.

На қ а р о т:

Олимпия — қудратга тўл,
Олимпия — ҳаққоний бўл.
Олимпия — сен туфайли
Очилади қалбларга йўл.

Утар саф тортиб спортчилар,
Яғринли ўктам, чапдаст.
Улар турли ўйин қилар,
Қарасанг агар бирпас, бирпас.

На қ а р о т.

Майдонга туш, қани полвон,
Мағлубсан ё ғолибсан.
От сур, гарчи алвон-алвон
Чавандоз деб аталибсан.

На қ а р о т.

Ғолибларга совринлар жам,
Кузатар ёшу қари.
Орзу, умид, асаблар ҳам
Интилар марра сари, сари.

ҲАМРОҲИМИЗ

Allegro *mf*

Зо - рик - қан-ча кут-
 дик се-ни, бор бўл - ган, О-лим-ни-я. Но -
 минг ба-ланд тут-дик се-ни, дўст - лик қа-роқ топ-
 син де-я. О - лим-ни-я - қуд-рат-га тўл, О -
 лим-ни-я - ҳақ-қо-ний бўл. О - лим-ни-я - сен ту-фай-
 ли о-чи ла-ди қалб-лар - га йўл. й -
 лар - га йўл. О-лим-ни-я - қуд-рат-га тўл, О -
 лим-ни-я - ҳақ-қо-ний бўл. О - лим - ни-я - сен ту-фай-
 ли о-чи - ла-ди қалб-лар - га йўл. О -
 лим-ни-я. О - лим-ни-я. О - лим - ни - я!

«Ёшлик»: Шеърлар, ҳикоялар, очерклар, болалар адабиёти, саргузашт ва фантастика, адабий-танқидий мақолалар, янги таржималар. [Альманах]. [Редкол.: Б. Бойқобилов ва бошқ.]—Т.: «Ёш гвардия», 1981. Вып. 11. 104 б., ил., портр.

Уз2+83.3Уз

На узбекском языке

Коллектив

Альманах «ЁШЛИК»

(СТИХИ, РАССКАЗЫ, ПРОИЗВЕДЕНИЯ ДЛЯ ДЕТЕЙ, ОЧЕРКИ, НОВЫЕ ПЕРЕВОДЫ, ЛИТЕРАТУРНЫЕ РАЗДУМЬЯ, ЮМОР)

Издательство «Ёш гвардия», Ташкент—1981

Редактор *Мирпўлат Мирзаев*

Рассом *Л. Шарифжонова, Н. Гриценко*

Расмлар редактори *А. Ғуломов*

Техн. редактор *Л. Буркина*

Корректор *Ш. Аминова*

ИБ № 839

Босмахонага берилди 9.12.1980 й. Босишга рухсат этилди 17.03.1981 й. Формати 70×90¹/₁₆. 1-босма қоғозга «Журнальная рубленая» гарнитурда юқори босма усулида босилди. Босма листи 6,5. Шартли босма листи 7,6. Нашр листи 9,101. Тиражи 30.000. P-08908. Шартнома 165—80. Вуяортма № 4743. Ваҳоси 70 т.

Ўзбекистон ЛРСМ Марказий Комитети «Ёш гвардия» нашриёти, Тошкент, 700129, Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон КП Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ ордени босмахонаси, Тошкент, «Правда Востока» кўчаси, 26.